

naše planine

5 - 6

1987

Naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

CASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

Glavni i odgovorni urednik: prof. dr Željko Poljak. Urednički odbor: Nikola Aleksić, Darko Berljak, Vlado Božić, Krunoslav Milas, Željko Poljak, Ante Rukavina i Cvjetko Sošarić.

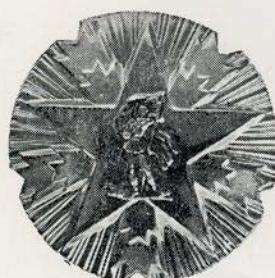
Izlazi u šest dvobroja godišnje. Pretplata za 1987. g. 2000 dinara (za inozemstvo dvostruko). Pojedini broj 500 dinara. Uplate slati na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (broj 30102-678-5535). Na uplatnici treba naznačiti: Za »Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel.: 448-774, radno vrijeme 8—14 sati Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobodeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5499 od 26. XII 1972). Tiskanje sufinancira Republička samoupravna interesna zajednica fizičke kulture SR Hrvatske.

Godište 39 (79) Svibanj—Lipanj 1987. Broj 5—6
Volumen 39 (79) Maj—Juni 1987 No 5—6

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

S A D R Z A J

Slobodan Žalica: Prenjska trilogija	97
Rudo Starić: Duende	103
Dr Ante Rukavina: Naš Mrkica i njegova subraća	107
Dubravka Ramuščak: Dojmovi sa »Staze do zvijezda«	111
Andrija Srkoč: Na Velebitu prije pola stoljeća	113
Tomislav Jagačić: Ah, taj Maglić!	117
Dr. Tomislav Sablek: Mulhacen	121
Miroslav Meštirović: Moje planinarsko krštenje	122
Ivan Tironi: Legende o Kleku	122
Prof. dr Vladimir Blašković: Geneza Plitvica i rijeke Korana	123
Uzeir Beširović: Podne na Vučijim Ušima	127
Mira Šincek: Priča iz jednog podruma	128
Dunja Horvatin: Dolina mira	129
Nenad Meničanin: Moslavačka gora	130
Ing. Vlado Božić: Ispitivanje speleoloških užeta	132
Milica Bodić: Planinar koji je dobio ulicu	134
35 godina »Splitovog« klinčanog puta na Kozjaku	136
Duro Priljeva: Kako unaprijediti »Naše planine«	136
Ferid Muhić: Iznad pustoši života	137
Publicistika	138
Vezni putevi i transverzale	139
Krešimir Ormanec: Vezni putevi i transverzale u Jugoslaviji (nastavak)	140
Speleologija	141
Alpinizam i ekspedicije	141
Vijesti	142

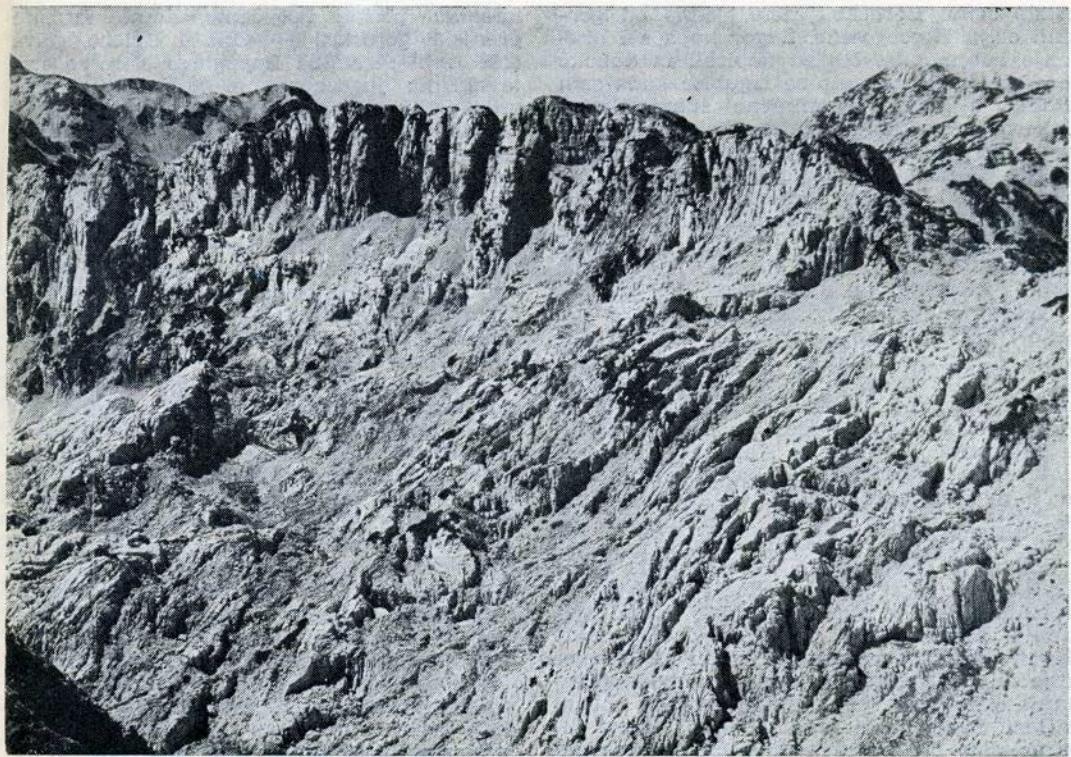

Planinarski savez Hrvatske odlikovan je 1974. godine Ordenom zasluga za narod sa zlatnom zvijezdom

Na naslovnoj stranici:

Visočica

Foto: Dr. S. Božičević

Greben Botina

Foto: Džemo Repak

Prenjska trilogija

SLOBODAN ŽALICA

SARAJEVO

Greben Botina, ljeto 1974.

»Jer sve se, konačno, sastoje u tome da čovjek neprestano sa sobom nosi svoje tijelo, dušu i duh, a da je kod toga svjestan samo svog tijela« (R. Steiner)

Zarko ljeto zavuklo se u puste ulice Sarajeva. Kako je sada gore? — pitao sam se i u mislima prelazio visovima Prenja, silazio u doline stiješnjene oštrom grebenima i osjećao oštrinu ranog jutra na zaostalim sniježnicama u mрzlim sjenama sjevernih stijena. Kako je lijepo napisao Drago Šefer, veteran bosanskohercegovačkog alpinizma, još 1936. godine u časopisu »Snaga«, opisujući svoj prvenstveni uspon na Lupoglavlju (2102 m) kroz okno u jugoistočnom bridu: »Ljeto je u početku, a nad hercegovačkim planinama nebo vedro i plavo. Odlučih se da opet provedem nekoliko ugodnih dana u vrludanju po vrhovima i zaostalim sniježni-

cima planine Prenj. Nikada ne mogu da se otrgnem želji, koja me svaki put ponovo obuzima, da krenem još jednom na tu planinu, da je još jednom vidim i saberem pogledima njene osobine i prizore, jer me snaga prirode na njoj sve više zanosi.«

Mjesec august bio je na izmaku, a vlak koji me vozio prema Konjicu pun razdražanih turista obučenih u šarene majice, koji su hrlili obližnjem moru. A ja sam žudio za samotnim visovima i mirom koji sam našlučivao da je negdje gore, u šumama i stijenama Prenja. Vlak se spuštao serpentina ma vješto provedene pruge prema Konjicu. Jutarnja izmaglica titrala je oko grebena konjičke Bjelašnice i Borašnice i sve je obećavalo još jedan vrući, ljetni dan.

Put je vodio kroz Boračku dragu, glečersku prodolinu, kojom su se nekada pružali ledenjaci od Sivadija, da bi danas od njih

ostalo samo Boračko jezero, jedno od gorskih očiju Hercegovine. Žagor kupača i brujanje automobila, što su dopirali iz duboke jezerske kotline, naglo se izgubiše kada sam utonuo u gустe, polumračne šume Dragë. Uskoro začuh buku kamiona-balvanaša, koji se počeo uspinjati zmijolikom cestom kroz Dragu. Vozaca već poznam, i tako se ubrzo iskrcah kod baraka šumskih radnika. Kratak uspon kroz bukovu šumu i izbih na rub Crnog polja u blizini podnožja stjenovite barijere Sivadija, što, gledane iz Vlasnog dola, podsjećaju na dolomitske Tre Cime.

Sunce je upalilo sivi krečnjak. Okolo stijene i krš izmiješan sa gustom, žilavom travom, ponegdje osamljenim borom, a moj pogled je uprt u usku stazu. S jednom sam mišljio, da se dokopam rijetke šume na drugom kraju polja i tamo nađem hladovinu. Dolje, u dnu polja, pastirski su stanovi. Ne čuje se uobičajeno dovikivanje čobanica, zvezket zvona ovna-predvodnika ni lajanje ovčarskih pasa. Sve je zamrlo pod ovom nesnosnom jaram što prikiva čovjeka za zemlju.

Kasno je poslijepodne. Planina poče da oživljava. Začu se cvrkut ptice i s nekog uzvišenja oglasi se njistišnjem krdo konja. Sjedoh u Vlasnom dolu na jedan čuvik, neodlučan kuda da krenem. U kuću na Jezerce nije mi se išlo, zaželio sam se slobodnog lutanja planinom i zvjezdanih noći u nekoj stijeni. Sunce je klonulo zapadu. Golemo jugozapadno 500-metarsko pobočje Osobca žariло se u poplavi tonova narančaste i svjetlocrvene boje s plavičastim preljevima. Odlučio sam se. Ispeh se na greben obrastao munikama i borovima, koji dijeli Vlasni dô i Velike bare, i dobih vidik na barijeru Botina, rijetko posjećen kraj Prenja. Vrlo strim travnatim padinama spustih se u Bare i požurih da nađem prikladno mjesto gdje će provesti noć. Sva je dolina puna izvora, ali su to često slabašni izdanci vode, ponegdje tek kapavice, ili izbijaju u uskim pročijepima stijena. Iskustvo me tome već poučilo; ponio sam tanko gumeno crijevo i uspio izvući dovoljno vode iz jednog pročijepa.

Sumrak je nečujno počeo obavijati planinu. Na jednoj travnatoj zaravni odlučih se za bivak. Na plinskom kuhalu napravih nešto za jelo i sjedoh na plosnatim kamenom u veston. Tišinu prvog mraka naruši zvezket zvonâ konjskoga krda. Obradovah se društvo. Preko neba kao da se prosuo pregršt sjajnih, treperavih dijamana. Mjesec se još skriva negdje iza Sivadija.

Probudila me hladnoća ranog jutra. Stijene iznad mene žarile su se obasjane žarkonarančastom bojom prve jutarnje sunčeve svjetlosti. Preselih se gore više na dohvatz sunca. Tamne sjene još su carevale u udolinama i po osojnim mjestima. Rosa je počela da hlapa pod toplinom vladara neba. Smjer uspona odredih iz podnožja stijene i počeh se penjati kosim policama obraslim klekovi-nom, koje me izvedoše na sedlašće ispred drugog vrha u grebenu. Vidik puče na sve strane. Lijevo se izgubi u vrtoglavim str-

minama prema Poljicama, desno izroniše prenjski gorostasi — Otiš i Zelena glava (2123 m).¹ Piramida Lupoglava oštro se ocrtavala na jugozapadnom horizontu. Nijem pred prizorom, osjećajući i strahopštovanje, i radost, i tihu strepnju, skinuh naprtnjaču i penjačko uže te sjedoh na jedan kamen.

Na susjednom vrhu kote 1888 m, što se uzdizao visoko gore i zaklanjao mi pogled na jugozapad, uhvatih krajčikom oka neku sjenu. I kad bolje osmotrih... Jedna divokozasta jala je na samom vrhu. Njena tamna silueta, s četiri noge skupljene zajedno, jasno se ocrtavala na modrom nebnu. Onda se pokrenula i skakući sa stijene na stijenu poče da se spušta prema sedlu ispod mene. Polako pripremili fotoaparat da je ne uplašim nekim naglim pokretom i načinu nekoliko snimaka. Očekivao sam da će svaki čas zastati i brzo se izgubiti u stijenama, znajući do koje se blizine smije približiti, svjesna svoje brzine. Ali, sada poče da se polako penje prema meni. I kada dođe na svega desetak metara udaljenosti, zastade i pogleda me, nezainteresirana za to čudno stvorenje, koje vjerojatno u svom kratkom životu, dosad nije ni vidjela. Okrenu glavu i lagano koračajući izgubi se među stijenama.

Osvrnuh se unaokolo. Sunce je odskočilo i počelo da prži. Nebo je poprimalo svjetloplavu boju; znak velike jare. Tišina. Pogledah dolje neću li divokozu opet ugledati, ali se tamo nije ništa micalo niti čulo. Nabacih naprtnjaču na ledu i krenuh grebenom. U početku je sasvim položen, tek ponegdje penjački detalji, dok u drugom dijelu naidoh na ozbiljnije probleme. Nakon nepuna tri sata polaganog, uživačkog penjanja, dođoh na sedlo pod kотu 2074 m. Još jedanput pogledom pređoh greben dugačak oko 1 kilometar, što se u stvari proteže čak tamo od Vršina (1979 m) pa sve do Zelene glave. Alpinistima je ipak najzanimljivija tura od kote 1888 m do kote 2074 m,² put koji sam upravo prošao.

U siperastojaruži nadoh klin zabijen u stijenu koji je nekome vjerojatno poslužio za spust po užetu. Niz sniježnike i preko ljutog kamenjara, spotičući se o oštrotu stijene, sidoh u dno usijane kotline pod najvišim vrhom Prenja. Korak po korak uspinjem se, pognuti glave, želeteći samo da se dokopam grebena i da sjurm niz drugu stranu do Jezerca, do hladnog izvora i planinarske kuće. Povremeno zastajkujem, i košulja koju, potpuno natopljenu znojem, prebacujem preko pregrijanog kamena, za nekoliko minuta je suha! Pakleno je vrucje. Niz sniježnike se cijedi žukasta voda. Kakav kontrast: odozgo bije topota, odozdo mrzla hladnoća snijega!

U dubokoj hladovini kuće Jezerce začas zaboravih na sve maloprijašnje tegobe. Dan se bližio kraju. Sa uzvišenja Kopilica, Motike i iz Vlasnog dola začuh povike čobanicâ i zvezket zvonâ. Ovce i oveda vraćaju se s dnevne ispaše.

¹ Visina tog najvišeg vrha Prenja prema novijim specijalnim kartama je 2103 m.

² Na novijim spec. kartama visine ovih vrhova su znatnije korigirane.

Oko obližnjih katuna začas oživje. Plavičasti sutor počeo se spuštati na planinu. Eleganti vrh Zubac, taj prenski Matterhorn, parao je nježnoplavo nebo. Negdje visoko gore vrtoglavu se gubio sjeverozapadni brid Osobca. Pogledom prelazim poznate stijene, oživljavajući u sjećanju časove uspona po njihovim zabitim kutovima. Kada se nebo osulo zvjezdama, otišao sam na počinak.

Osvanuo je novi dan. Opet je izmaglica trila oko vrhova, omotavala grebene i hlapila na suncu što je raslo na nebū. Danas se vraćam u dolinu. Ispod Taraša i Motike uspeh se na Podotiš. Duboko dolje razvukla se dolina Tisovice. Iza leda mi ostadoše Otiš i Zelena glava i zaputih se stazom označenom crvenobijelim krugovima. Pri dnu doline susrećem neke gorštakе, pozdravljamo se i zaustajkujemo pitajući jedni druge: »Kuda?« Čude se kako sam lutam, jer »ima medvjeda«. Ali, kako da im objasnim razloge koji nās, gradskе ljudе, gone u planinu, u čisti zrak samotnih visoka i opojnu bjelinu snježnih prostranstava? Zar bi im bile dovoljne riječi Waltera Bonattija: »Punjem se na planine jer postoje?« Ili divne riječi Veljka Vlahovića: »Kada bi me pitali zbog čega sam volio planinu, našao bih bezbroj razloga. Možda... možda... zbog njene čistote. Planina je beskrajno čista. Za njenom čistotom ne treba

tragati. Čist je izvor. Čisto jezero. Čist planinski snijeg... Čak je čist i truli panj. Čisti su lješevi drveća koje truli i raspada se. I čovjekova smrt u planini mnogo je čistija od smrti ljudi u ravnici...«

Stadoh na raskršću, neodlučan kuda da krenem. Desni put vodi preko konjičke Bjelašnice, Rapti i Ljubine u Konjic, a lijevi niz Bukov lāz u dolinu Idbra i ka Celebiću. Odlučih se za lijevi. Nakon dva sata silaženja strmom, vijugavom stazom kroz gustu bukovu šumu, dodoh do prvih seoskih kuća. Po red rječice kupači, seljančići, pozorno me gledaju kako grabim kamenitim putem s gojzericama na nogama i povelikom naprtnjačom na ledima. Žurim da stignem na lokalni vlak za Konjic. Ubrzo ugledah cestu i kolone automobila što promiču u oba smjera. Sve se stopi u nestvarnu sliku buke vozila, strahovite vrućine, titrave površine vode Jablaničkog jezera i bljeska sunca na bjeličastom nebū. Gore, visoko, izbočio se Prenj kao golema tvrdava, odojan naizgled, namrgodenica zbog uljeza i onih koji nisu dorasli njegovim strminama. Ali ja sam znao da su onaj neiskazani mir, sklad i ljepota ostali gore, čekajući tako opet nekoga tko će snažno i divlje osjetiti zov planina, duha, kojeg smo i sami dio.

Grebен Vjetrenih brda, zima 1976.

»Mi smo ispenjali najveću planinu koja bi ikada mogla biti. Mi smo napravili najviše što bi na ovom mjestu ikada moglo biti. Vi — ako ste ikada iskusili Znanje — imate u stvari iskustvo koje čak u hiljadama i hiljadama i hiljadama i hiljamama i hiljadama i hiljadama života ne može biti iskušano. Vi ste ispenjali planine više nego što bi Everest mogao ikada biti...« (Guru

Topli, blagi mediteranski zrak ispunjavao je prostor, Prenj se kupao u poplavi sunčane svjetlosti. Konjic. Čekam na kamion šumskog poduzeća koji će ići u Bijelu. Razgovaram s dvojicom radnika. Jedan od njih stalno ponavlja da po nikakvu cijenu sada ne bi išao na Prenj, drugi je više »sportskoga duha«. Po njemu je sada gore lijepo, snijeg drži, nedavno je svalilo sijeno s Ljubine... Njegove riječi su mi povratnici dobro volju, jer znao sam da će moja tura — priječenje Vjetrenih brda od Zelene glave do Lupoglava — biti ovisna od toga kako bude držao snijeg.

* * *

Sarajevski alpinisti su se već duže bavili idejom o zimskom priječenju grebena koji skladno povezuje dva najviša prenska vrha — Zelenu glavu i Lupoglav. Jedan navez je u februaru 1975. došao na Jezerce, ali ih je loše vrijeme odvratilo od grebena. Na skija-

ma su, ispod grebena, od Podotiša, prišli Lupoglavu, pod njim bivakirali... Greben je doživio samo ljetno priječenje 1936, tako kažu podaci. Navez »Priatelja prirode« vodio je Lujo Dic.

Nema osobitih tehničkih problema, srednji, najduži dio je položen. Teškoće oko III stupnja su pri usponu na kotu 2055 m,³ i pri silasku JZ stijenom na greben, mjestimično pri usponu i u silasku sa Erača II—III... Zimi se ti lagani detalji promijene, postanu teži u ovisnosti od snježnih razmjera. Mjestimično su, na izloženim dijelovima grebena, velike snježne strehe. Posebna su opasnost u srednjem, položenom dijelu, duboke škrape, zimi nekada pokrivene tankim slojem snijega. Ljeti greben nije penjački privlačan; previše je obrastao i raščlanjen. U zimskim razmjerama to je odlična tura, koja logično i estetski povezuje najviše vrhove Prenja. Njena vrijednost je u dužini grebena, jer po njemu prođe centralni masiv gore. Zimsko prenjsko vrijeme je često promjenljivo, zato je tura napeta. Sa skijama bi priječenje bilo nešto napornije, iako su skije pouzdano sredstvo za uzmak u slučaju pogoršanja vremena.

Tura zapravo počinje sa sedla između Zelene glave i kote 2055 m, odnosno grebena Botina. Treba po SI bridu na kotu 2055 m, zatim silaz na greben i preko četiri vrha na

³ Na starijim kartama pogrešno 2155 m, na karti od 1968. g. (razmjer 1:50 000) visina nije označena.

Sopot-sedlo, pod sjevernim bridom Lupoglav-a. Kompletirati je moguće turu s Otiša, pri-stup na Zelenu glavu, sa Sopot-sedla na vrh Lupoglava po S bridu, zatim južnim grebenom na sedlo pod S brid Ovče (na starijim kartama pogrešno Erač) i po bridu na vrh 2035 m. Posebno atraktivna mogućnost bila bi u zimskom priećenju grebena što počinje od Vršina (iz doline Bara, od Jezera), preko Sedlā, grebenom Botina na kotu 2055 m, pri-stup na Zelenu glavu, te preko Vjetrenih brda na Sopot-sedlo, po S bridu na Lupoglavl, silaz J grebenom Lupoglava, i po S bridu na Ovču.

* * *

Šuma je bila zalivena sunčanim sjajem prosutim po zamrznutom snijegu, ptice su cvrkutale, visoko gore su blještali vrhovi... Iznenada me okružila tišina oštrog zraka, čisto-te i mira. Buka kamiona, koji me dovezao skoro u Rakov lâz, izgubila se u šumi. Sa skijaškim štapovima u rukama počeo sam se penjati prema Skoku. Čas tihe sreće je tekao, pomiješan s dalekim i blijedim, ali neizbjegljivim osjećanjem opreznosti i napetosti. Svuda naokolo tragovi lavina. Brzo dođem do Ploče i tu napravim duži predah. Sunce nagnje ka zapadnom horizontu i sjenke pod sjevernom stijenom Osobca postaju sve duže. Lovim ravnotežu po lavinskim nanosima zamrznutog, teškog snijega i priećim točila. Na stijeni, s koje dobro vidim zapadno pobočje Osobca, osluškujem nestajanje ovog dana i približavanje sutona. Po velikim kamenim pločama, isprekidanim pasovima trave, cijedi se voda. Zubac crvenkasto žari u zalazećem suncu. Do kuće Jezere nije daleko, ne žuri mi se. Tamo na jugoistoku naslućujem veličanstvenu barijeru Sivadija, posebno kraljevstvo u kraljevstvu Prenja. Navečer su u kuću došli Miodrag Rakić i Erol Čolaković. Bila je prošla ponoć kada smo zaspali.

Jutro. Kakvo razočaranje! Mlijecnobile magla je zakrila vrhove. Erol i Raka idu u SZ brid Osobca, za njih nije važno, za svoj načrt moram imati kristalno čisto vrijeme, u bijeloj pustinji Prenja to je odlučno. Tada se zažare vrhovi Kopilica, magla se trga, sunčevi zraci zaplesaše po grebenima, a plavo nebo oživi cijeli krajoblik. Brzo mi ide, iako je na ledima teška naprtnjača. Samo rijetko se udere u snijeg. Još vidim ogromni Osobac, koji upravo s kamenih pleća stresa prozirnu paučevinu magle i kupa se u slapovima sunčeve svjetlosti. Čudnovato februarsko jutro! Magla se valja iz doline Bijele, trga se o sjeverozapadni brid Osobca, jak vjetar je vuče u Vlnasnî dô. Iz tamnih sjena u strmom boku Kopilica dignem se na sedlo nad Velikim barama. Unaokolo sama blještava bjelina, samo ponegdje iz snijega vire grane zelenе klekovine na kojima se oko odmori. Strmina me izvede pod Otiš, dalje traverziram pod južnu stijenu Zelene glave. Slikam, slikam, ali imam samo jedan dijapositiv film, ne smijem rasipati. Sjenovita barijeri Botina, izbrzdana tamnim prugama kamina, pri-

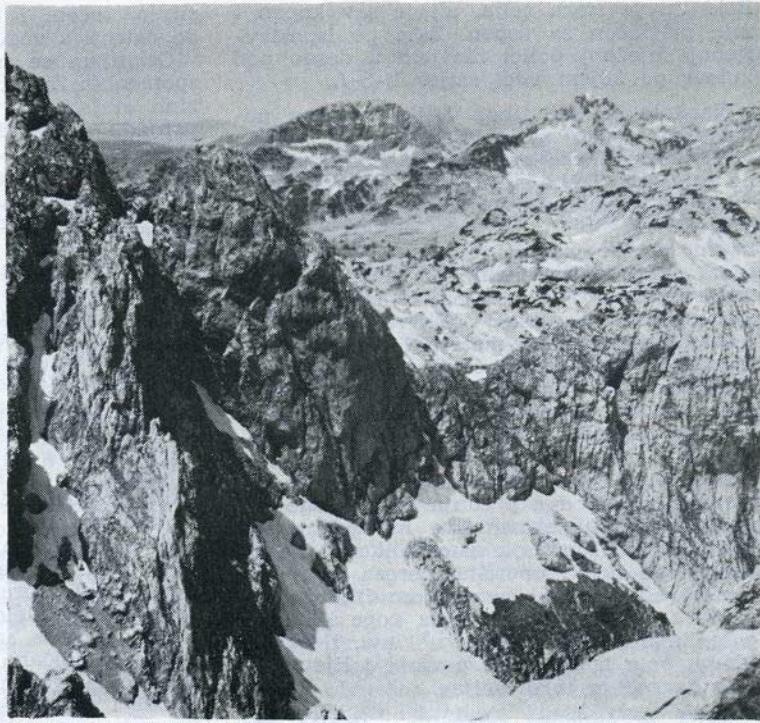
vlači mi pogled. Oživješe načas slike vrućih avgustovskih dana, bivak u društvu s konjima, samotno priećenje grebena, susret s divokozom, snježišta pod stijenom i paklena vrućina, bijele margarete i hladne večeri na Jezercu... Prividno mrtvilo ove snježne pustinje, leda i sivih stijena, drži mi je od moreće ljetne vrućine. Čovjek sada ima osjećanje da zaista živi, da razvija u sebi snagu koja ga održava u ovoj surovoj okolini, da dobiva energiju koja je sama sebi svrha, potpuna i čista, dok je teška ljetna sparina prejak teret i pod njom smo tupi i lijeni. Snage jastva, individualnosti, zimi su izraženije; one čovjeku više daju impulse za unutarnju, misaonu, duhovnu aktivnost. Na drugoj strani je »dugo, toplo ljet«, slika zemaljskih, bujajućih snaga, u kojima se čovjek rastapa i nagnje više snolikoj svijesti vezanoj za privid ugodnosti tijela. Jin i Jang — slika morskih plaža s masama polugolih tjelesa pored uljanog mora, pod vatrom sunca, tupolika svijest plemenskog zajedništva i krvnih veza nadjačava, i opora svježina zimskog visokogorja pod suzdržanim suncem, samotnost u doživljavanju vlastitog bica i postojanja, bistra svijest sopstva što se teži izraziti u duševnim (umjetničkim) doživljajima i duhovnim spoznajama. Konfucije je rekao: »Mudar čovjek voli more, a plemenit planinu«. Ili je sunčev sjaj — toplina neba — prosut po mrzlotu snijegu — hladnoća zemlje — ono pravo, skladnost i izjednačavanje protivslovija, što osjećam u pravo sada?

Vjetar zviždi dok prelazim otvoreni greben. Spustim se u duboki dol i po strmom pobočju dođem na sedlo između Zelene glave i kote 2055 m. Sav Prenj je u suncu, samo tamne sjene na osojnima stranama i sive stijene čine kontrast bjelini. Gledam: vrh Zelene glave je odavde lako dostupan. Ali glavni adut mora mi biti hitrost, zato prodružavam po strminu, po srenu i preko opasnih, poledenih ploča, i pod glatkom, okomito sjevernom stijenom kote 2055 m sam. Žuri mi se, zato ne idem na vrh, priećim veliku strminu i bježim iz mrzle sjene na sunčani greben Vjetrenih brda. Dolje lijevo samiju Poljica, zametena visokim snijegom, desno su Tisovica, Zakantar... Čini mi se da je tamo svjetlje i veselije.

Pogledom preletim dugačku verigu grebena što se na kraju konča s Eračem. Vjetar brije, hitro napredujem jer snijeg posvuda drži... Iznenada izgubim ravnotežu, jedna nogu nema opore, skoro do pasa u snijegu pokušavam shvatiti šta se dogodilo. Škrape! Pokrivene su tankim slojem snijega i leda i zato opasne kao ledenjačke pukotine. Odsada na sumnjivim mjestima zabadam skijaške štapove. Na dva vrha nađem polomljeni trigonometri i kamenu piramidu. Pod trećim vrhom odmaram. Zatim opet stijena, snijeg i led. Oprezno penjem. Greben koji vodi do podnožja Erača na desnoj strani je sav ovješen velikim snježnim strehama koje vise nad uzbudljivim strminama. U dobrim

Greben Vietrenih
brda s Otiša (spri-
jeda lijevo Zelena
glava, pozadi Ovča,
Lupoglav i Erač)

Foto: U. Beširović

razmjerama tu bi bilo lijepo penjanje. Pod vrhom vjetar raznosi prhki snijeg. Pokušavam napraviti dobar snimak. Okomiti zasniđeni skok i strmi greben spustili su me na vrh Erača. Na obje strane oštrog brida vrtoglavе strmine iz snijega i stijena. Balansiram po toj nebeskoj ljestvi, na visini od 2021 m, održavajući ravnotežu skijaškim štapovima. Iz ptiće perspektive gledam greben po kojem sam došao, koji se neka 4 kilometra dalje konča s kotom 2055 m. Od Zelenе glave do Lupoglava ukupna dužina mu je oko 5 km. Pred mnom je silni Lupoglav s čudesno lijepim oknom u lijevom dijelu stijene. Silaz po ispostavljenoj, kršljivoj stjeni doveđe me nad vrlo strm žlijeb. Spustim se u žlijeb na sjevernoj strani vrha da bih izbjegao one male tornjeve pred Lupoglavom, da za dana stignem u Barni dō. Sva penjačka oprema je u naprtnjači, u ruci imam samo bajlu. Cipele su jake, tučem njima po tvrdom snijegu i kopam si stepenice. Snijeg je sve trdi, niže je vidjeti led. Tada ugledam skok, 5–6 metara visok, kojim se žlijeb završava na dugačkim siježnim pobočjima. Stojim na vrhovima cipela i moram se odlučiti... Teško se je vraćati, stavljati dereze, jedino rješenje je..., bacio sam štapove, zatim gurnuo naprtnjaču. Odskakivali su niz strminu i zaustavili se dolje na ravnom. Onda i ja skočim i u oblaku snijega zakližem dolje. Nosi me snijeg, kočim bajlom i zaustavim se. Pokupim stvari. Pod sjevernom stijenom Lupoglava

priječim strmine posijane odkrušenim kamnjem i izadem na sedlo. Sunce nestaje na horizontu. Napetost popusti kad ugledam samotni Barni dō i daleku zelenu dolinu tamo negdje oko Mostara. Osjećaj usamljenosti me obuzeo, u grlu nešto stoji... Ali suza nije bilo, progutao sam čep koji je zastao u griju. Kako te sada razumijem, Reinhold Messner! Tvoj suze, taj čep u grlu, kada si se vraćao sa samotnog uspona iz Les Droites.

Svuda naokolo su samovale zasniježene stijene, hladne i ravnodušne, nekada ciljevi ljudima koji su tko zna što tražili u toj divljini. Sunce je još žarilo vrh Lupoglava kada sam se zavukao u šator, umoran, prepun utisaka i osjećanja. Noć neka ih prečisti i ohladi. Istina, bilo je za noge veoma hladno, jer sam bio bez spavaće vreće. Zavio sam se samo u tanku bivak-vreću. U zoru sam dugo masirao stopala, ali nije mnogo pomoglo.

Jutro je. Sunce je tek obasjalo vrhove. Pokušavam nešto pojesti, ali mi ne ide. Nemam ništa piti jer sam jučer pri silasku s Erača izgubio bočicu s plinom. U nogama veoma zebe, nadam se da će ih hodanjem ugrijati. Da danas pokušam u Ovči?

Priječim strmine pod JZ pobočjem Lupoglava i dođem pod sjeverni brid Ovče, tog markantnog vrha, prvog susjeda Lupoglava.

* Na novijoj spec. karti 1:50 000 kota nije označena; visina je oko 2000 m.

Brid mi je stara želja, ali je sav kopan i nije privlačan za uspon. Zato po ispostavljenoj snježnoj polici zavijem u desno pod kuloar po kojem vodi smjer B-S-L.

Naokolo je sve tiho. Velika snježna po-boća na drugoj strani Barnog dola kupaju se u suncu. Prste na nogama više skoro da ne osjećam. Treba nešto učiniti da ne bude kasno — sam sebi govorim. Strma polica drži desno gore u kuloar. Opasno je, napeto, moram se pribратi. Ravnotežu održavam samo na prednjim zubima dereza, rog bajle zasijeca kroz plitki snijeg u kamen. Nad glavom visi prevjesna, kršljiva, glatka stijena. Samo nekoliko metara i bajlu će moći zabitati u zamrznuti, čvrsti snijeg kulaora. Svaku kretnju moram proračunati i opterećenje polako prenosi s noge na nogu. Za ledima je sunce, neka ptica cvrkuće, i plavo, plavo nebo. Ispred mene ide oštar mraz, snijeg i led, i do 60° strni kuloar. S ledom me vežu samo dva prednja zuba desne derze, jedva su se nekoliko milimetara zagrizi u led, rog bajle isto toliko... Za lijevu nogu nema uporišta, dereza struže po glatkoj stijeni. Sad ne smijem izgubiti ravnotežu. Težina tijela ide iz noge i seli se gore, imam osjećaj da je u glavi, i kao da sam u pola lakši... To pomaže i lijeva derza zagrabi u tvrdi snijeg.

Kada je napetost popustila, obuzeo me umor, kao da sam bio ispraznjena baterija. I ta praznina u solarnom pleksusu! Znao sam da je to zato jer nisam pio vodu već drugi dan. Sunce i vjetar jučer su isplili iz mene sve zalihe vode! Strmina ne popušta, izgleda mi okomito, opet ploče pokrivene tankim slojem snijega i leda, igra ravnoteže, samo sada još visočije... Volja govor da moram na vrh, na sunce, masirati stopala, topiti snijeg i piti, piti... Vrh! Bljesak sunca, iskri se led, vrtoglavе strmine prema Poljicama. Moj šator izgleda odavde kao crvena tačka. Gledam na sat. Samo 45 minuta za uspon, prvi penjači su trebali više od 3 sata. Gledaj, dolje... pa to su ljudi! Kao tačkice su, pomiču se prema šatoru. Čini mi se da je to prividjenje. U udove mi ulazi nova snaga. Da skratim silaz spuštanjem se po žlijebu Miloradovog smjera. Skok me primorava da priječim na lijevo do stijena. Opet poleđena stijena i balansiranje na prednjim zubima dereza. Okrenem se i vidim tačkice kako stoje i prate me pogledom. Zatim dugačko strmo pobočje, čini mi se da nema kraja. Silazim, zatim uzbrdo prema šatoru. Gore pod vrhom Lupoglava su oni ljudi. Kako bi sada malo butana riješilo svu stvar! Pokušavam topiti snijeg na svjeći. Jedan sat za nekoliko gutljaja! Zatim masiram stopala, lijevo je u redu, desno je bijelo i neosjetljivo. Čitav sat ga ma-

siram, tučem i tarem snijegom, onda brzo do čatrnići s vodom u Grabovčićima.

Oslanjam se na štapove, prolazim pored spomenika Ziji, Iliji i Miloradu, koji su prvi zimi stajali na vrhu Lupoglava, ali su tu pobjedu platili životima. Znoj mi se sliva niz lice, njegov slani okus osjećam na usnama. Naprtnjača mi izgleda strašno teška, ne znam kako će moći gore do prvih katuna. Ali, zatim ide samo dolje, gotovo 1400 metara, sve do zapjenjene Bijele i zelene Neretve... Znam da mi do tamo treba najmanje tri sata. Sunce pali, odbija se od snijeg i suši već isušeno tijelo. U sjenci pokojeg bora pokušavam povratiti dah, onda opet napravim nekoliko koraka, spotičem se, čini mi se da neću moći sići do sela. Kod katuna sjede planinari, Zeničani su, neke poznam, bili su tečajci na alpinističkoj školi. Tu je čatrnići s vodom, prijem, pijem, snaga i pamet se polako vraćaju... Bio sam do kraja dehidriran!

Otklimao sam dalje po južnom snijegu, sve manje i manje ga je. Pod krošnjom velikog bora sjeo sam usred polja kadulje. Kadulja fields forever! Kao pjesma Beatlesa »Strawberry fields forever«. Daleko tamo preko Neretve snijegom zalivena Čabulja, lijevo nazupčana barijera Veleža. Po serpentinama sjurim u Grabovčice. Malo hrane i vode i opet je sve u redu. Popodnevno februarsko sunce divno grijije. Među kućama napuštenog sela je mir. Ponegdje iz crnog grmlja već izbijaju pupovi, iz busena mlađe, svijetlozelene trave proviruje ljubičasti kačun. Proljeće u Hercegovini, u njoj je ostri planinski zrak nad snježištima što visoko gore bliješte na suncu, i svuda prisutni miris kadulje. I ta hercegovačka zemlja! Smeda je i topla, isprana toplim kišama, kao i bijele, oštре stijene... Tu se budi jedan romantični doživljaj, koji dalje odvodi rastući sve tamo iza vidljivog, do blistave energije, prapočetka svega u svjetlu, zvuku, savršenoj vibraciji i nektaru, do duha. Da, to je romantika samoće, i spoznaja, iz koje se rada drugi čovjek. Vrhovi, grebeni, skrivene doline Prenja i Čvrsnice približe je unutarnjem pogledu i razumijevanju, samo ako dodeš spremam i s otvorenim srcem...

Povratak s uspješne ture i silazak u dolinu je čudnovato lijepa stvar. To je kao skladno okončano djelo, jedini pravi završetak djela i truda. Kamenje zveči i valja se ispod nogu dok se spuštanjem zavojitom stazom kroz šumu niskog rastinja u sutjesku potoka Bijele. Uskoro sam na autocesti nad zelenom Neretvom. Hercegovački Nil! Automobili jure, stopiram, i s nekom porodicom stignem u Konjic. A tamo, kako da ne odem na putu sirnicu u Bordžijinu slastičarnicu, koja je nama alpinistima posebno pri srcu?

Duende

RUDO STARIC

KARLOVAC

Stara garava pećikoza — više slična muzejskom izlošku tehničkog muzeja na bivšem Zagrebačkom zboru, izdržavši dva svjetska, zatim mađarske, austrijske, kraljevske SHS JDŽ, a sada JŽ nazive-tablice na svojim plećkama — stenje dolinom usnute Kupe.

Satovi prestaju biti mjerilo vremena. Rasklimali se kao i drvene izlizane klupe u vagonu a pređeni put je jedini izražaj dimenzije prostora. Zurimo u noć kroz prljavo staklo prozora što vapi za krpom i šakom vode, gledajući kako tmina guta poput nemani radnike umornih lica i prljavih, znojavih košulja i hlača iz one popodnevno-noćne šihte, te vječne lutalice između seoskog i tvorničkog praga.

Tumaralo se strese, poskoči, trgne, izusti ču-ču... ču-ču..., duboko zakašlje i nastavi put do slijedeće stanice. Ostajemo polako usamljenici uz družbu teško pokretljivih slojevitih naslaga dima ispušenog duhana posljednjom »rukom« otkinutog lista jednom sa struka, možda hercegovačkih a možda i podravskih polja.

Mato Žagar rodom iz Damlja, posljednje staračke godine provodi u Rimu, ne onom vječnom, nego u onom severinsko-goranjskom. Lutao je globusom skupljajući nikako uhvatljive mrvice uštedevine za mirnu starost. Na početku je u argentinskim pampasima čuvaо stoku padronima na estenziјama.

Hm, pa to sam radio i kod kuće — kaže Mateo gaucho. Desetljeće poslije dogurao je sa šumskom sjekirom do kanadske Manitobe, sve do Churchilla uz Hudson bay, gdje počinju tundre Arktika.

— Well! I to sam radio kod kuće — kaže Matthew. A bio je i u Cordillerama. Istinabog, nije se penjao na zaledene bijele vrhove, nego je timario mazge i mule još tamo davne, mislim od 26. do 29. godine ovog stoljeća, gradeći prugu Felipe-Mendoza. Živio u bijednim baracama, omamljen chichom, triježnjen hladnim vjetrovima Aconcague, onemoćao od njemu nepoznate soroche i jednolične bljutave nutrimente, više slične cebu.

Koje li ljudske komedije — obećanu zemlju, Eldorado, napustio je s tramperom zvučnog imena VICTORIA, vrativši se u poludjelu Evropu bez prebijenog escudosa i dolara. Crne košulje, charleston, izgubljena generacija, tamnoputa kreolka Josephina Baker, palež Reichstaga, Guernica, Anschluss, militavi Chamberlain, sve se zamutilo, užljuljalo u kotlu starog kontinenta. A Mato, Mateo, Matthew, iskrcavši se u Trieste preko Fiume, gledajući Monte Maggiore s de-

sne, pređe preko Rječine passepportom u mрак Balkana.

Da tragika bude veća, povratni brodski ticket (sada voucher) platila je njegova vjerna Penelopa — teta Ljuba iz Rima, koja i danas u osamdesetiprvoj godini kao srna, za ovogodišnjih vrućina, skokne do Kupe nalazeći osvježenje u bistro vodi.

A njezin Mateo čami u ligeštu onemocao pod krošnjom lipe. Zamagljeni pogled luta blagim zašumljenim hrptovima Lovnika i Litorića a na usahlim usnama pojavitjuju se šapatom riječi — espectro, duende...

Oronule, izblijedjele slike Esperanze — broda odlaska, i Victorije — broda povratak, vise na zidu kuhinje, jedino stečeno bogatstvo kulućenja po Cordillerama i pampasima Americe del Sud, Rocky Mountainsa i tundra Americe North. Nakazne li sudbine.

Sjedimo i trockamo se u ovom patničkom a peckavi dim i ugljeni izgarci uletavaju kroz otvoreni prozor u unutrašnjost vagona. Željezna stonoga kaska tunelom između Gorjanca i Mirne gore, poput onog ispod Paso del Cumbre prema Mendozi, granđenom i Matinim žuljevima.

Duende, duende, duen... du... i noć skriši dušu. Pred Ljubljonom probudi nas tovariš konduktér sa mustaćama ala Petar II Petrović Njegoš (vidjeći sliku u Biljardi nedaleko od divovskog trona), a ljuka gospa s rdečom srajcom poput jutarnje rose, dodirne me punašnim toplim tijelom. Rasprše se slike snova a rano jutarnje brbljanje putnika gurne me u stvarnost. Ljubljana. Soptalo se ukopa u tračnice, stane poput dalmatinskog tovara na komenom puteljku. Razmili, ispretura se gomila delavca po željezničkoj stanici, pa u grad. Pognutih glava, opterećeni ruksacima na leđima ispunjenim kao olovom, mi trk u onaj drugi što vozi via Jesenice.

E u ovom mirisi vonjaju, imaju već međunarodnu razinu. Kakofonija, zbrka jezika, zvukova, znoja i ljudskih likova savršeno je, pravo tjesto. Tovariš carinik kao maslinasta duende iskrsne iza naših leđa u hodniku a mi objašnjavamo da idemo lijivo u Julijce, a ne desno kroz Karavanke i da nam nije potreban passepport.

Rdečo-sive Jesenice dočekuju nas raskrivenih ruku sa vječno sukljajućim plamenom i dimom iz utrobe željezare. Zapalili ga svojevremeno Austrijanci a sada i mi gomilamo te »le tombeau du soldat inconnu« posvuda — Zenica, Sisak, Nikšić, Smederevo, Tuzla, Plomin, Omiš...

U Dovju-Mojstrani ispadamo iz praznog autobusa. Tako iz Aljaževe fare počeo je

naš blic — zelo živahan kroginkrog obisk Aljaževih, Staničevih, Pogačnikovih, Kugjevih planina, hribi i montagna.

Otrjeni truckanjem noćnog drndala, do podnevnim skakutnjem iz jednog u drugo pa konačno u treće prevozno sredstvo, došeprtljali smo do naše prve postojanke, Staničeve koče čez Kot.

Lačni kao psi, ljubazni domaćin ponudi nam vampe. Škampe! E, a to neću propustiti kao ni poslovni ljudi mirisnu janjetinu na žaru i to onu pašku ili ličku. Naručim to carsko jelo, kažem carsko, ne pomislivši da zbog promjene visine malo ogluših pa pomiješao pojmove i jezik. Zaveslam žlicom po tanjuru poput veslača. Nakon prvih zalogaja... primijetih da jedem tripice, fileke, a to jelo, makar želudac zavijao poput automobilskih svadbenih sirena, ne jedem. Urbi et orbi — na znanje svim čitaočima. Povratih ono što je ušlo, platih ono što napolju naručili, uhvatim se suhog kruha, slanine, češnjaka, a na kraju sve to zasladi džemom iz staklenke sa dna ruksaka. Sigurno je sigurno.

Naredni dan krenuli smo »čistiti« predviđeno. Prvo Cmir, Begunjski vrh, pa onda Rjavinu, Rž. Prebacivši se preko Kredarice na Planiku, bivši Aleksandrov dom (nismo rojalisti), spustimo se do Doliča (nekad rifugio Trieste). Eto, tako vam je izgledala svojevremeno politička simultanka na ovim prostorima. Petljajući se cijeli dan oko kralja naših »vrhov«, odluka je pala da sutra krenemo na STOLP, vidjeti još jednom dlan zemlje koju je kupio velečasni Aljaž za jednu pišljivu forintu pred nosom Nijemaca, usađujući pokoljenjima Slovensaca simbol slobode, poput Lovćena, Njegoš — Crnogorcima.

Kad stigosmo do Tržaške koče na Doliču, dom je već bio ispunjen od podnožja do sljemenja krovista. Prava kvadratura kruga — kako prenoći? Predstavnici U. K. namaču vrećice »china tea« u vruću vodu skodelice, austrijski bergštajgeri pijuckaju prozirni himbersaft a neko sociétan anonymous isprobava kmetski cviček. Mi ostali razvukli provijantke pa teši po kruhu, kobasama, sardelama u ulju, naručenim lončnicama a neki i po vampima.

Proklinjanja, molbe, bile su nam neuslišane. Poput čolna na olujnom moru, domarka nam stabilno ledenim glasom već treći put odgovara:

— Nič ležaja, vse je polno — i odmahne rukom.

I onda jedna feliks-duende riječ promjeni sve, dok pljesneš rukom. Psi sući Karlovac, Julije i prenatrpane naprtnjače začujemo odjednom ljubopitljiv glas domarke:

— Kaj ste vi planinci iz Karlovca?

— Seveda gospa! — odgovorimo iznenadeni.

— Ja sam pa bla u vašem zelo lepom mestu. Tam je pa moja teta.

— A gdje ma stanovanje Vaša teta? — upitamo domarku glumeći djetinju iskrenost. — Bomo je poklicali, kad pridemo spet nazaj! Maste njeno adreso? — nastavimo, očekujući povoljni ishod svršetka razgovora.

Je li nas je razumjela ili nije, to samo planinski bogovi znaju. Međutim nastavila je dalje govoriti:

— Ona vam je na Dubovcu (gradska četvrt u Karlovcu). Veste, svako leto prihajam u Karlovac za Dan mrtvih na groblje da je obiskam!

Stajali smo nijemo, bez riječi. Propadne veza — pomislili.

— Ja, dajte mi vaša imena in greste gor, pa si najdite slobodan prostor na skupnom ležištu — protrese nas nježan, sada nama tako mekan, pun pažnje i osjećaja njezin glas.

Sjedimo u kutu blagovaonice i promatramo taj planinarski vašar. Muško i žensko oblači i svlači veste, vjetrovke, košulje, kombineje, hlače, čarape kao da su u vlastitoj sobi — bez paravana. Drugi pijuckaju, treći jedu a neki i žderu, četvrti već pjevaju a peti se već žustro svadaju, kartaju. Preko puta od nas, malo desno, zapne mi oko na trojku Austrijanaca. Prvi s lijeva, snažni plečati gorštan preplanula lica, kovrčave plave kose, snažnih ramena. Izgleda poput manekena iz Schusterovih planinarskih muster-časopisa. Treći, s desne strane, djeluje također snažno, malko pogrbljen, s borama na licu, pročelave srebrnake kose. Gleda mrko pred sebe. Šuti i bubnja prstima po stolu. A između njih, bože mili! Kako je ovo ljupko stvorenje zalutalo na Dolič? Niz divno nježno brončano lice spuštala se zavojito poput ugljena crna kosa padajući na divni puteni vrat. Nekoliko pramenova sakrilo se između ovratnika košulje, šala i mekanog vrata. A kakav struk? Melem njezinog glasa, rekli bi muzički stručnjaci: nekani mezzosoprano, doleprša do mene, do ušiju.

Njemački rječnik i sintagma probudi se iznenjena u mozgu i nesvesno sročujem već zaboravljene slogove, riječi i rečenice: Guten Tag! Sind Sie müde? (Jeste li umorni?). Ich würde Ihnen helfen! (Ja bih vam pomogao!) ... Slažu se rečenice jedna za drugom. Pogledam opet trojku. Onaj mladić s lijeve strane nešto joj živo objašnjava, obuhvati oko ramena i šapće u uho. Vražju repu, poljubio je on nju a ne da šapće. Provali smijeh s njenog lica. prosu se iz ustiju. Sanžna prsa ispod svjetlo-zelene karirane košulje nadimaju se, hvataju zrak, tresu se, poigravaju.

Desno oko zaglaviti na onom starijem Austrijancu. Njegov mrk kao munja prodrogan pogled krene od stola, pokrene se ispod obrva, kruži blagovaonicom i zastane na tren na meni. Prodorne oči otrijezne me, ohладе, zalede.

U jednom trenutku trojka se digne a ona poput chocile po alamedi iz Mati-

nih uspomena krene prema vratima njisući koketno kukovima. Muškarci krenu sa njom. Zanijemi blagovaonica. Utihne a onda ništa. Buljimo u otvorena prazna vrata. Duende, duende... sve je to duende — prozborim još tiše a zbrkani glasovi, mljacanje, zveket čaša, škripa klupa i stolica ispunji prostor.

Pada polako noć. U gostinskoj sobi vrvi kao u košnici. Najljubaznije pozdravljamo našu divnu domarku i krećemo na spavanje. Hvatalimo mjesta prije drugih. Uvlačim se u vreću. Oči kruže mrakom tražeći slijeme, vrh koče ispred nosa. Kapki se zatvaraju... Chocila, duende, Erica... Chocila, Erica, duende... Erica, chocila, duende...

Hm! Tu nešto smrdi. Prokleti njuh. U upisnoj knjizi dolje pisalo je već odavno zaboravljenom goticom: Joseph Hohecker a redak niže Erica Hohecker — Hausfrau. Ispod ovih prezimena pisalo je Gustav Peitschek — Bergführer.

Darko me nekoliko puta budio, jer ostali na skupnom ležištu nikako da spavaju od mojeg gromoglasnog hrkanja. Čak me gadaše jastucima. U zuu, polumrakom šuljaju se skupine planinarskih espectra oko koče i svaka krene tiho svojim pravcem: Hribarice, Vodnikova, Planika, mulatjera — Zadnjica, a nas dva pravo, geradeaus, sempre giu, straight na STOLP.

Sa stolpa prebacujemo se preko napuštene vojne kasarne, preskočivši zardalu nekad graničnu bodljikavu žicu iznad triglavskog Nordwanda po Freitagovoj specijalki. Iza Triglavskih poda opet naletimo na duende. Okamenjena krilata Sfinga promatra nas netremice. Približili smo se do njenog čela, riješimo, odgonetnemo postavljeno pitanje. Sfinga jezivo zaurla, sakrije se u maglu i još se više okameni. Mi bjež' čez Plemenicu, nekad Bambergovoj poti na Okno. U uho dopre slučajno kroz zrak kao neki poziv sa stankama. Čekaj! Jedan, dva, tri... Ne! Ništa! Tišina! Krenemo dalje. Nešto poslije opet. Zastanem. Jedan, dva, tri, četiri... za redom, čini mi se od Bavškog Gamsovca preko puta. Zapetljani u vlastite poteškoće žurimo dalje ne obraćajući više pažnju na pozive. Dojurimo na Okno, onu divnu tratinu, zaronimo glavu u travu, ispružimo se, hvatamo dah. Desno oko gleda u dolinu Vrata, lijevo u dolinu Zadnjice. Kad ih skupimo, pravo ispred nas počinje strmi markirani put na Gamsovec.

Budući da domar na Pogačnikovom domu sigurno nema strica na Dubovcu (groblje), žurimo nakon kraće stanke, da već rane poslijepodnevne sate osiguramo spavanje u meni najljepšoj bellveder koči Julijskih Alpa. Osim toga ovaj uspon i nije baš tako bezazlen. Posut zemljom i kameničićima, razbacanim busenima trave, ovako uzak i vijugav naoko siguran put, opusti čovjeka a pogled sa strahopoštovanjem luta grebe-

nima, hrptovima, hridinama, prostranstvima i... samo jedan krivi pokret, nepredviđeni korak i evo te, odskljižeš se, odletiš do podnožja Pihavca s lijeve ili u dolinu Vrata s desne strane.

Začujem topot ubrzanih koraka, dahtanje iza sebe. Okrenem se. Rešavalci iz Aljaževog doma. Zastanu.

— Poškodba, nesreća na Gamsovcu! — kaže mi vođa reševalaca. Bacim naprtnjaču i, poput balona oslobođenog balasta, prnhem s njima lijevo prema točilima, siparima Gamsovca, od kojih se poneki spušta i do podnožja dostojanstvenog Pihavca nama nasuprot. Iznad nas stijene, stijene, stijene. Na početku sipara razvucemo se u frontu pretražujući svaki pedalj pokretljivog tla.

— Tukaj je! — vikne jedan glas.

Krenemo svi u pravcu poziva. Na tlu medu kamenjem ležalo je skupčano, ugruvano, nepomično tijelo. Nekoliko polomljenih cijevi mrežastog naslona što olakšava nošenje naprtnjače u kretanju, svojim vršcima poput osti bile su zabijene u predjel slabina, bubrega. Trgamo košulju natopljenu zgrušanom krvju. Čupamo cijevi iz bezživotnog tijela. Jeziva smrt. Mrtvačke mravlje primijetili smo na koži. Netko donese mariner, pokrivače, užad. Okrećemo mlohačko tijelo. Protrnem. Pa to je onaj mrzovljac, stariji Austrijanac iz Doliča!

Zamatomo ga u pokrivač, polažemo u marinera, vežemo a zatim nosimo do markirano putu. Stavljamo kotač pod marinera radi lakšeg nastavka transporta u dolinu. U taj čas stiže i glavnina reševalaca. Među njima prepoznam i onog bergfirera — čekaj, kako se zove — da... Gustav. Njegova snažna plečata figura nekako se ugribila. Gledao je nijemo, netremice u pokrivač. Ljudi su medusobno polutihi razgovarali. Približih se Gustavu i upitah ga na njemačkom:

— Oprostite, molim vas, a gdje je vaša žena Erika?

Pogledao me preneraženo, iznenadeno.

— Ne, ne, to nije moja žena, gospoda Erika je žena ovog poginulog gospodina — odvrati kao da traži riječi odgovora.

— Znate — uhvati me za rukav — ona je ostala u Aljaževom domu. Nas dvojica krenuli smo ujutro na Pogačnikov dom. Htjeli smo ići na Skrlaticu. Međutim, gospodin je odlučio da idemo preko Gamškog Gamsovca natrag. Znate, ja sam alpski vođić i morao sam slušati gospodina, jer on me plaća. — Izvadi Freitagovu kartu želeći objasniti njihov put.

Odmaknuh se od njega a on je još dugo mahao kartom kao da se od nečega brani. Žalosni transport krene prema Oknu a mi suprotno na vrh Bavškog Gamsovca. Ubrzao sam kretanje stazom. Darko je sve više zaostajao iza mene. U ušima su mi odzvanjali noćni glasovi. Duende, chocila, Erica... Duende, chocila... Duende...

KAZALO

- alameda (špan.) — javno šetalište u južno-američkim gradovima
- Aljaž Jakob — župnik iz Dovja. Za jednu zlatnu forintu kupuje vrh Triglava. Nijemci otvaraju Deschmannhütte pod Triglavom (1887). Aljaž za svoj trošak diže »stolp«, ispod vrha malo niže Staničevu zavetišće a izabroa je mjesto i za gradnju Kredarice. Sve poslije darova Slovenskom planinskom društvu
- Anschluss (njem.) — pripojenje, misli se na aneksiju Austrije fašističkoj Njemačkoj (1938)
- Baker Josephine — čuvena kreolska plesačica koja je zaludila Evropu između dva rata, a također i Zagreb
- Bambergova pot — rjede upotrebljavani put od Triglava na Okno. Sada se zove »čez Flamenice«
- bellveder (franc.) — vidikovac
- bergfirer (njem. Bergführer) — planinarski vodič
- bergstajger (njem. Bergsteiger) — planinar
- blic (njem. Blitz) — munjevit
- cebo (špan.) — životinjska krma
- Chamberlain — britanski državnik, prije početka svjetskog rata vodio popustljivu, mirovnu politiku. Protagonist münchenske kapitulacije pred Hitlerom
- charleston — ples poslije prvog svjet. rata, nazvan po Charlestonu, gradu u SAD. Pojavio se u Evropi i prerastao u plesno ludilo
- chicha (špan.) — domaće pivo
- china tea (engl.) — kineski čaj
- cholita (špan.) — indijanska mješanka, veoma lijepa. Nosi kratku svilenu sukњu, čarape i visoke cipele, bluzu od baršuna, preko nje jarko obojeni šal, a na glavi šeširic s uskim obodom i obiljem nakita. Slobodno držanje sukњe, privlačna hoda, živim crnim očima očarava prolaznike
- crne košulje — posebne Mussolinijeve fašističke horde
- čez (slov.) — kroz
- čoln (slov.) — čun, čamac,
- delavec (slov.) — radnik
- duende (špan.) — duh, avet, sablast
- espectro (špan.) — duh, avet, sablast
- esperanza (špan.) — nada
- estancia (špan.) — stanica, farma, imanje u Južnoj Americi
- fara (njem. Pfarre) — župa (crkvena), parohija
- feliks (lat.) — sretan, sretna
- flume (tal.) — rijeka — misli se na grad Rijeku
- Freitag — izdavačko poduzeće u Beču — Freitag Berndt
- geradeaus (njem.) — pravo
- Guernica — mjesto u Španjolskoj gdje su se vodile teške borbe između republikanaca i Franca. Na tu temu Picasso je izradio čuvenu sliku koja je postala simbol slobodarskih Španjolaca
- Himberraft (njem.) — sok od maline, udomaćeno osvježavajuće piće u planinarskim domovima Austrije
- hribi (slov.) — brda
- Izgubljena generacija — misli se na Hemingwayeve opise poslijeratne izgubljene generacije poslije prvog svjetskog rata
- kakofonija (grč.) — ružno zvučanje, »neskladna dreka« po Matošu
- kmetski, kmečki (slov.) — seljački
- lačni (slov.) — gladni
- le tombeau du soldat inconnu (franc.) — grob neznanom junaku u Parizu. Ovdje se misli ironično na industriju, uzročnike zagadivanja čovjeckove okoline
- ligeštel (njem. Liegestuhl) — stolica za ležanje, naslonjač
- lončnica (slov.) — jednostavno, ukusno seljačko jelo
- mariner — spasavalčka nosiljka po austrijskom alpinisti Wastlu Marineru
- montagna (tal.) — planina; ova riječ dodana je zbog Julija Kuguya
- Monte Maggiore — talijanski naziv za Učku
- mulatjera — naziv za širi planinski put izgrađen pretežno za vojne svrhe u planinama, dolazi od mula
- mustače (špan.) — brkovi
- Nordwand (njem.) — sjeverna stijena, misli se na triglavsku
- nutrimento (špan.) — hrana, jelo
- otrujen (slov.) — umoran
- pečikoza — improvizirani štednjak od bureta na četiri noge; u ovom slučaju lokomotiva
- Pogačnik — poznati slovenski planinar koji je poginuo u stijeni Prisojnika na putu za dom na Kriškim podima kada se trebala održati svečanost otvaranja
- postojanka (slov.) — odmorište, stanica
- rdeča srajca (slov.) — crvena košulja; preneseno crveni plašt za uzbudivanje bika za vrijeme koride
- Reichstag — njemački parlament zapaljen po naredbi Hitlera 1933 radi insceniranja procesa protiv komunista pomoću krvotvorenih dokumenata; usput Lajpciski proces
- Schuster — naziv poznate münchenske sportske robne kuće
- sempre giu (tal.) — ravno, pravo
- seveda (slov.) — svakako, dapače
- Sfinga — naziv za dio sjeverne stijene Triglava, gdje se nalaze najteži alpinistički smjerovi. Sfinga je kriklate žensko biće — pola djevojka, pola lav koja je stajala na ulazu u Tebu. Svakom prolazniku zadavala je zagonetku. Ako nije dobila valjan odgovor, proždrala ga je. Edip je uspješno riješio zagonetku a Sfinga se srušila s hridine i ubila
- societe anonyme (franc.) — dioničko društvo; ovdje se misli na planinare iz Francuske
- Stanič Valentin — poznati Slovenac iz prve polovice XIX st. koji se beskompromisno borio za širenje slovenskog jezika i kulture
- straight (engl.) — pravo
- škampi (tal. skampa) — jedna od najjestivijih vrsta morskih rakova
- ticket (engl.) — vozna karta
- tovar — naziv za magarca u Dalmaciji
- tramper (engl.) — teretni brod slobodne plovidbe (bez određenog vozognog reda)
- U.K. — kratika za United Kingdom, misli se na Engleze
- urbi et orbi (lat.) — na sva usta; svima i svakome razglasiti
- via (tal.) — za, preko
- voucher (engl.) — garantno jamstvo, potvrda putničke agencije
- zelo živahen kroginkrog obisk (slov.) — vrlo uzbuđljiv kružni obilazak

Naš Mrkica i njegova subraća

Dr. ANTE RUKAVINA

GOSPIĆ

Ponekad zlobnici kažu da su Ličani nastali križanjem bukve i medvjeda, valjda stoga što im je sudsibna namijenila život na trnu ili kamenu ili zato što su otporni i tvrdokorni na mnoge nedrače. Kako su bukve, a i poneka medvjeda koža odličan izvozni artikal, a to su u svojoj burnoj povijesti često bili i Ličani, napose onda kad su ih prisiljavali da ratuju za tude interese, nije ni čudo da su ih često uspoređivali. Živjeli su sve troje u istim uvjetima, tvrdim, tvrdim i od onoga kamena koji gazi i lome pa su i zbliženi u narodnim i drugim pričama.

Međutim, svaki je dan sve manje bukava, manje je i medvjeda, a i Ličana, ali će nas priče o njima nasmijavati i dalje, koji put i bocnuti da se zamislimo nad sudbinom i jednih i drugih i trećih.

I kad su već zajedno rasli i odrasli ovih troje spomenutih, onda se, kažu, dogodilo da su na bukovu panju igrali šah Ličanin i medvjed. Naišao drugi Ličanin s puškom u ruci, naravno, lovac, i čudom se čudi. Vidi, medvjed se zamislio nad svojim sljedećim potezom i nepomično sjedi. On koristi priku i nišani. U to ga spazi medvjedov suigrač i brzo poviće:

— Čekaj, ne pucaj, vodi s 2:0, da barem izjednačim!

Eto, i ova šala hoće da ukaže na podneblje i življenje kojim su zajedno povezani jedni s drugima.

A što onda reći za one životne zgode o kojima se ne može govoriti s primjesom humora, zgode gdje se život odvijao onako kako to ne kažu prazne priče, a u kojima je glavno lice taj naš domaći, velebitski **Ursus arctos** iz porodice **Ursidae**.

Učene knjige kažu da je visine oko 130 cm, duljine i do 2 m, a težine i 300 kg. Pari se u svibnju i lipnju, prvi put u četvrtoj godini, a dalje svake druge, da mladi dolaze na svijet nakon 185 do 205, a neki pišu i nakon 240 dana. Rađaju se u siječnju ili veljači i tako su sitni pa zato medvjedica lako podnese njihovu prehranu tijekom zime iz tjelesnih zaliha koje je nakupila još prošle jeseni. Četiri su tjedna slijepi, na sisi su tri do četiri mjeseca, u leglu ih bude dva do pet i zajedno su s medvjedicom do dvije godine, to jest do novog podmlatka. Kažu da se medvjed pari samo s jednom medvjedicom, da mogu doživjeti i 30 godina i da ih je na Velebitu 50 do 80 primjeraka. U pravilu je biljožder, jede različito korijenje, šumske plodine i divlje voće, ličinke, a u izuzetnim okolnostima prisilnog gladovanja napada i stoku i tad se »ostrvi«, tj. kuša meso, pa postaje mesožder i opasan za okolinu.

U Lici se ne pamti da je napao čovjeka, barem ne s težim posljedicama. No, plăšljivi, neiskusni, moglo bi se reći salonski planinar, ipak često upitaju po dolasku u Liku: ima li medvjeda? A medvjedi se rijetko kad vide, već iz daleka nanjuše čovjeka i trkom se udaljuju. Pokatkad samo zračuje se lomljava kroz šikare kao da se ve lika stijena odlama i pada. I to je sve.

Davno i još prije rata bio je među južno-velebitskim dalmatinskim stočarima poznat medvjed Mrkica. On je redovito boravio u Cezarovu dolcu u okolini Zapadnih malovanskih stanova berući maline dok su ovce mirno pasle oko njega. Zvali su ga naš Mrkica kao da pripada njihovu stadu.

Malo je manje bio ljubazan onaj što ga je sreto poznati lovac Mašut iz Pazariškog Bakovca, inače pravim imenom Mate Borovac. Taj danas krepki osamdesetogodišnjak i legendarni lovac često je i po noći švrljaš šumom. Jedne noći negdje u blizini Stirovače učinilo mu se kao da uz šumsku cestu leži zaostalo goveće nakon dnevne paše. On ga udari štapom i poviće da ga na taj način potjera do njegove staje. Kad se ta crna gomila počela podizati u vis, tada mladom Mašutu dizale su se i kose u zrak. Ostao je bez dahia i pokreta od straha, a medvjed je braneći svoje dvoje mlađunčani koji su mu se motali oko nogu, onako uspravljen umlijao i pljuvao po njemu ne mičući se s mesta. Mašut je smogao snage da kao bez duše otrči do prve kuće, ali i da nikada više ne gura štapom u naoko mirne gomile oko ceste.

Ipak jednom dogodilo se nekom drugom lovcu iz istog mjeseta, također u blizini Stirovače, da je bio previše znatiželjan i neoprezno ušao u grmlje pogledati što je sa strvinom, mesom ubijene krave, koju su tu ostavili kao meku za medvjeda. Bit će da ga je iznenadio pri ručku, pa ga je medvjed dobro izgredio po rukama i odjeći, a mogao je i gore proći. Eto, čovjek mu pokvario obrok, pa ga je morao malo poplašiti. Pri kasnijem sudskom procesu protiv medvjeda i Republike koja ga štiti i zabranjuje ih ubijati, oštećeni je toliko filozofirao o svojim ozljedama da nije ni dobio odštetu. U drugim slučajevima kad medvjed ozlijedi ili ubije koju domaću životinju, pogazi usjeve ili napravi drugu štetu, odšteta se redovito dobije sudskom presudom na temelju potrebne dokumentacije o tom slučaju.

Osim u ovoj prilici. Došao oštećeni u odgovarajuću radnu organizaciju tražiti dokumente za svoju kravu napadnutu i ubijenu po medvjedu. Kad ih je dobio savjetovano mu je da sad mora tužiti Republiku, u ovom

slučaju SR Hrvatsku, i da će tek onda dobiti odštetu.

— Ko, el ja, tužiti svoju Republiku, pa ja sam se četiri godine borio po šumama i brdima da je uspostavim, a sad da je tužim zbog one moje kravetine. E, to neću. Sudit će ja njemu sam, pa mi više neće ni mačku ogrebsti!

Medvjedima se pripisuje zimski san. Međutim, njihove se goleme stope veličine i 20×30 cm vide po snijegu i usred zime. Kako to? Iskusni lovac Mašut to objašnjava time da medvjed prespava onu zimu u kojoj nema nikakvih izgleda da će naći kakvu hranu, ali u onim godinama kad rodi bukvica, bukov plod, a to znači kad je bukvice bilo i na najmanjim bukvama, izlaze medvjedi da se najedu. I to samo onda kad je zima promašita i slabo zapadna, to jest kad nije velikih hladnoća i kad je palo malo snijega.

Stariji Bunjevci kažu i danas: Kandelora, snig do mora, misleći na blagdan Sviećnicu (2. veljače) koji se uzima kao sredina zime. I nastavljuju staru priču da medvjed tog dana pogleda iz svojega brloga kakvi je »zrak«: ako nema snijega on se zavlači još dublje, jer to znači da tek dolazi prava zima, a ako je sve pod snijegom on se počinje pripremati za izlazak jer će zima uskoro biti na izmaku.

U zimsko doba krvno im je najvrednije. Tad im i prijeti najveća opasnost od legalnih i ilegalnih lovaca. Za prve se zna kako ih čekaju. Obično visokom zasjedom, čekom podignutom na visokim stupovimaочекuju se po noći na već prije podmetnutu strvinu. To rade oni lovci koji mogu izbrojiti za njih velike svote dinara ili deviza. Tako je stradao i onaj golemi medvjed u okolini Divosela na početku godine 1963. kojega je ubio neki njemački šumar. Svojim dimenzijama nadmašio je sve vrijednosti iz stručnih knjiga. Nakon izravnog pogotka u srce trčao je još oko 150 metara i zavukao se u šikaru da je jedva pronađen. Na njegovu je srcu izlazni otvor rane bio veličine čovječe šake.

A njegovo krvno! Bilo je izvanredno vrijedno. Dlake su bile duge oko 12–15 cm i iz kože izlazile točno pod pravim kutom pokrivši cijelo tijelo gustim dlačnim oklopom divne tamno kestenjaste boje, boje svježe samljevene pržene kave.

Ima ih i drugačijih boja, od onih sivkaste dlake kad se govori o surom medvjedu, a ta boja je u stvari znak da se radi o starijem primjerku. Za crvenkaste kažu da su najopasniji, a oni crne boje su mladi. Tako smo jednog vidjeli ispod Bačić kuka.

Bilo je to jednog lipanjskog dana kad su već započeli školski praznici. Dvojici je mališana nedostajao pečat s Bačić kuka za dnevnik VPP-a i iskoristili su radni zadatak svojega strica koji je trebalo obaviti baš u tom predjelu. Da bi što brže došli do pečata skrenuli smo smo sa ceste u Bačić dulibi slijepom šumskom cestom u Tominu dulibu i po cesti zarasloj travom obilazili

Bačić kuk sa sjevera i zapada. Nakon obavljenog utiskivanja pečata vraćali smo se istim putom. Tek što smo krenuli a dječak Antić poviše:

— Striće Ante, eno ovce!

— Ma kakva ovca ovdje daleko od svih sela?

— Ali, evo je, trči uz auto!

I zaista, uz naše vozilo uporedo s nama trčao je medvjed težine oko 200 kg, izrazito crne boje kakva se rijetko gdje može vidjeti. Odmah smo zastali.

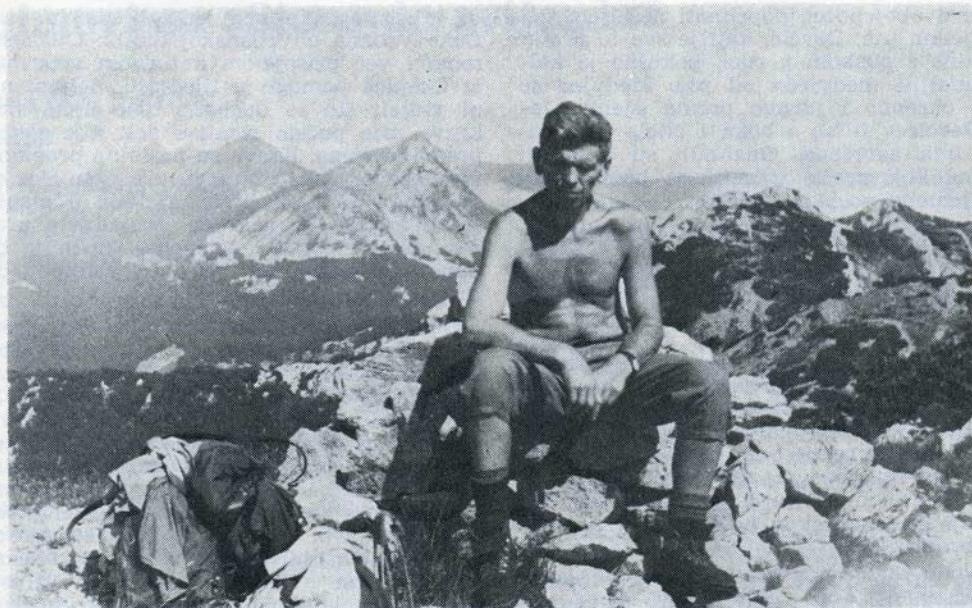
— Pokušat ćemo ga snimiti, rekoh, zgrabitim fotoaparat i iskočim iz vozila. Bilo je kasno. Medvjed je u času pretrčao preko ceste, dohvatio se strma obronka i nestao kao vihorom uznesen. Djeca su se u vozilu grdno iznenadila ovim susretom, ali su i odahnula.

Drugačije je bilo s drugim medvjedom u istim ovim predjelima, na jednom kraku ove iste ceste i malo niže u Tominoj dulibi. Na kraju toga kraka cesta uzidana je betonska cisterna okomitih uglačanih stijena i nepokrivena, kao potrebna zaliha vode za konje na obližnjim šumskim radilištima. Uz nju su jednog dana pronađene medvjede kosti sasvim pristoje veličine, dva odsjećena bukvica i dvije čahure od metaka lovačke puške te još neki sitni tragovi. Kratko razmišljano o nadenim predmetima i tragovima dalo je sljedeći rezultat.

Toga ljeta bila je velika i duga suša. Nebo je gorjelo, a planina izgorjevala i bez vatre. Vode nije bilo ni za lijek. I oni malobrojni i slabotočni izvori nestali su kao da ih nije ni bilo. U ovom kraju uvijek se nade poneki medvjed. Jedan je od njih nadnjušio vodu i skočio u cisternu da ublaži žed. Pregrmio je pri tom svaki strah, ali i oprez i opasnost. No, natrag nije mogao. Stijene su cisterne bile previše glatke i previše izdignute iznad dohvata njegovih šapa. On ih je dodirivao i dobro izderao, ali mu je to samo produžavalo agoniju jer spasa nije bilo.

Tako ga je zatekao najvjerojatnije neki lovac i video pred sobom u klopcu vrijedan trofej. Bilo ga je lako ubiti, ali kako ga izvaditi a da se ne sazna? Mislio i mislio. Treba posjeći dva bukvica, a svud naoko bilo ih je bezbroj, pa u zgodnu trenutku, kad nikoga ne bude ni u daljoj blizini, jedan nasloniti na zgodnu susjednu bukvu da posluži kao ljestve i sobom ponijeti pušku, a onda drugi bukvicu gurnuti u cisternu da se jadan medo »spasi« nezavidne zamke u koju je upao. Tako je i bilo. Kad je, zbog svoga dotadašnjeg položaja, prestravljeni medvjed po bukvici izjurio iz cisterne uslijedila su dva hica i — problem s vađenjem medvjeda bio je riješen. Skidanje kože bila je stvar tehnike, kako se to uobičajeno kaže. Prikrivanje cijelog događaja također je uspjelo, jer ni do danas ništa drugo o tom nije otkriveno.

Medvjed se rijetko vidi, ali hodajući po planini često se osjeti njegov miris. Neki

Dr. Ante Rukavina, pisac ovoga članka, na Vaganskom vrhu 1980. godine (pozadi lijevo Badanj, desno Babin vrh)

Foto: Pavo Rukavina

odbojan, neuobičajen, divlji miris koji izdaje osjete konji i goveda te ne žele više ići u tom pravcu. Kažu da medvjed i nakon nekoliko sati osjeti miris čovjeka i da je vrlo oprezan. Uostalom sve ga se životinje boje. Možda malo manje one vrsti najkrvoljčnijih pasa koje ga pristižu i zgrabuju za butine. Neki lovci tvrde, a bez uvrede, nije svakoj lovačkoj ni vjerovati, da ga najhrabriji, ali iškusni lovački psi uhvate čak za mošnju sa stražnje strane. Tada medvjed pomahnila, izbezumljeno trči bilo kuda, od bolesti udara sobom i o drvo i o kamen, i skonča od straha i šoka. No kada je u šumi, od pasa se lako brani okrenut ledima drvetu, a pred prednje noge ne smije mu doći ni jači protivnik od pasa.

Ipak, i oni najopasniji i izobraženi psi ustuknu kad se nađu s medvjedom oči u oči. Bilo je to u jednoj od velebitskih vrtača jugozapadno i nedaleko od željezničke stanice Ličko Lešće prije više od dvadeset godina. Snimao se neki film s temom iz života na divljem zapadu. Trebalо je snimiti scenu gdje bijeli lovac bježi s praznom puškom po nekom planinskom grebenu, a s njim je i njegov pas. Za njima juri razbješnjeli ranjeni medvjed. Na kraju grebena lovac se spašava skokom u dubinu, a pas se bori s medvjedom, jer drugog izlaza nema.

Za snimanje je pronađena ova bogomdana vrtača oblika lonca, promjera i dubine oko tridesetak metara. Na dnu su napravljena betonska skloništa za snimatelje, a medvjed, koji je do tada živio zatvoren u kavez u parku Jasikovcu kraj Gospića, a uhvaćen

već davno prije i oko kojega se brinuo lugar Josip Devčić, spušten je pomoću vitla i u drvenu kavezu. Zatim su takoder u kavezu spuštena u vrtaču dva goropadna psa iz poznate ustanove u Lepoglavi, a s njima i Devčić,

Nakon prizemljenja otvoren je kavez i psi su strahovitom brzinom potrcali prema medvjedu koji se slobodan šetao po dnu vrtače bez izlaza. U početku im je udaljenost bila oko dvadesetak metara. Vjerojatno su psi pomislili: evo lake lovine! Medutim, dotrcavši na oko deset metara od medvjeda najednom su shvatili tko je pred njima i u kakvoj se opasnosti nalaze. Naglo su zastali, podvukli rep, prestali lajati i punom brzinom cvileći se vratili u svoj kavez kao da mole za ulaz u njega. Nakon nekog vremena scena je ponovljena s istim rezultatom.

Ipak, scena je snimljena uz pomoć trikova, što u filmovima nije rijetko, ali je ovaj trik bio grub i surov. Znajući da medvjed rado jede smrdljivo meso, a ovaj ga je jeo za cijelo vrijeme svoga zarobljeništva, zakopano je na pogodnu mjestu nekoliko desetaka kilograma goveđeg mesa. Na vrućini, bilo je to početkom ljeta, meso je počelo dobivati zadah omiljen medvjedu. U blizini zakopanog mesa bio je nevidljivom vrpcem privezan jedan od pasa i — do borbe dvaju krvnih neprijatelja moralo je doći. Medvjed se primicao mesu. Sad se pas u smrtnom strahu junački pripremao za obranu, nakon striješen i osuđen na smrt. Kad je borba započela, snimatelji već ponešto sni-

mili, a dvobojo počeo poprimati neželjeni tok za vrijedna psa, Devčić, koji je sve to pratio iz blizine s puškom u ruci, pokušao je kolcem udaljiti medvjeda od psa. Medvjed se ljutito okrenuo i jurnuo prema njemu. Jedan Devčićev hitac s boka i cijela je predstava bila završena. Odahnuli su i brojni gledaoci koji su se u velikom broju našli na stijenama po rubu vrtače.

Često se čuje: medvjed napao vola, konja, dakle velike domaće životinje, mnogo teže od sebe. I teško ih ozlijedio pa i usmrtio. Kako je to moguće?

Velike se domaće životinje od medvjeda smišljeno brane. Stekle su tu naviku tijekom tisućljetnih stalnih neprijateljstava. Konji se postave glavama u krug i onda napadača udaraju kopitim. Goveda obratno. Ona okrenu glave prema van i onda ga dočekuju rogovima što za napadača nije bezopasno. Naravno, to je moguće kad se ove životinje nadu u takvu položaju da se mogu tako braniti.

Međutim, medvjed napada obično iznenada, skokom iza grma ili iz šikare na greben žrtve i snagom prednjih šapa trga kožu i mišiće nastojeći lopatice odvojiti od tijela. Konji ili volovi nastoje napadača zbaciti sa sebe, no već prvim udarom većinom su toliko ozlijedeni da im, ako i zbacne medvjeda, nema duga života. Osudeni su na prisilno klanje. Uništavajući svojim skokom mišiće grebena i leda medvjed želi životinji sprječiti daljnje kretanje, a poslije nepokretnu žrtvu lako dokrajči.

Nakon prvog skoka na greben životinje muskulatura tog dijela tijela postaje krvava kaša, neuporabljiva za bilo što iako je koža naoko cijela. S obje strane grebena na koži su dobro uočljivi otvori što su ih napravile pandže kao da ih je izbušilo najfinije svrdlo. Krave, koje su mnogo laganije od volova, medvjed najčešće ubije prvim skokom iako su i one često i dvostruko teže od njega.

Ubijenoj životinji najprije pojede unutrašnje organe (jetra, pluća, srce i dr.) i dio mesa, a ostalo odvruće dalje od mjesta dogadaja, obično u neki žbun, zakopa, pokrije zemljom i granama. Opet se povrati za nekoliko dana i pojede preostalo. Upravo to je zgoda da ga lovci mogu najlakše dočekati. Ali, to pokazuje i njegovu snagu. I po neravnim terenima, kroz gustu šikaru i preko stijena odvlači ubijenu životinju, kamo je ne bi mogla odvuci ni dva jaka upregnuta konja.

Ni snaga najvećeg medvjeda, ni brzina njegova trika uzbrdo, ni ljepota gusta krvna, ni bilo koja mu druga osobina ne može se usporediti i nije ništa prema njegovu glasu, prema medvjedoju riki. U svojoj strahotnoj veličanstvenosti to je grozomorni grom, nepodnosiv urlaj koji se ne može zaboraviti.

U lipnju godine 1972. došli smo sa Šatorine u Skorpovac na noćenje. Tu su nam rekli

da je istoga dana medvjed ozlijedio tri krave Luke Vrbana u Vrbanskoj dulibi. Otišli smo tamo i već prispjelom dežurnom veterinaru iz Gospića pomogli u liječenju. Seljani nisu ni vidjeli što se dogodilo dok cijelo stado krava nije počelo rikati i dok nije sletjelo prema kućama. Krave su pasle na proplanaku ispod šume, tako oni zovu sve pašnjake koji se dotiču viših predjela, a dalje u planinu stoka ne ide bez pastira. Napadnute krave nisu bile na smrt ozlijedene, jer ih je bilo puno na pašnjaku, pa su branile jedna drugu.

Drugi dan baš kad smo krenuli prema Budakovu brdu iznenada se nešto prolo-milo u planini. Medvjed se oglasio takvim glasom od kojega se srce ledi, činilo se da se i brda razmiču od njegove snage, da se planina ugiba pred naletom toga jeziva zvuka koji je lebdio u zraku oko nas, prodriao do dna tijela i udarao kao maljem po sred lica. Za čas zastane, a onda se opet prospe nova tutnjava. Utihnuše u času svi glasovi, ptice utekoše u grane bez glasa, sve živo se umiri na nekoliko kilometara uokrug. Između jedne i ponovne rike činilo se da je cijeli kraj zamro, a onda se opet sve ponovilo, možda s još jačom snagom nego prije. U Skorpovcu, i mi i domaći, stajali smo ukočeni i iznenadeni onim što prvi put čujemo u životu.

— Medvjed, izreče netko.

— Trčimo tam. Možda je opet napao blago.

Na brzinu smo skinuli naprtnjače i potrcali u pravcu stravičnog izvora zvuka. Tamo su stajali pastiri ukočeni od straha. Naime, drugo su jutro bili uz goveda, jer su se bojali ponovna napada. I pogodili su. Kad se medvjed pojario iz šume obasuli su ga kamenjem, a netko ga je ovećim kamenom pogodio u glavu. Tada je počela njegova pjesma od koje zadrhc sve živo u blizini, a šuma ostaje bez glasa još dugo nakon njezina prestanka. To je nešto nepovoljivo, nečuveno, stravično za onoga tko ga se i poslije sjeti.

Neimenovan se gospodar planine osjetio povrjen u svojem pravu iskonskog vladara naših šuma i svu svoju snagu, snagu svoga grla, mišića i tetiva, cijelog tijela zbio je u drhtaje gromovitog glasa i pustio ga iz dna srca da zadrhiće i brda i doline, da odjekne do oblaka i iznad njih.

Otišli smo dalje. Razmišljali smo usput o ovom doživljaju. I što smo se god više penjali uz Budakovo brdo, pa na Bačić kuk, ona nam se rika sve više činila kao iskonska pjesma neimenovanog gospodara planine, kao iskonsko jedinstvo u koje je planina spleta sve živo što u njoj postoji i koje traje od davne davnine. Poželjeli smo da potraje što duže.

Dojmovi sa »Staze do zvijezda«

DUBRAVKA RAMUŠČAK

ZAGREB

Za kraj srpnja planirali smo izlet na južni Velebit, od Metka u Dom pod Štirovcem, a dalje, kuda nas želja poneće... No, karte za vlak teško se dobiju, ljetno je, a rezervacija nikako. Ipak me nagovaraju, osobito Ljerka, čak mi nudi da se mijenjam na sjedalu, ali ja ne želim da nekome budem na teret.

— Ideš, i gotovo! — kategoričan je Joža, pa se i bez rezervacije ukrcavam u Marjan-ekspres i gle čuda: polovica mjesta u vagonu je prazna, a ni konduktér ne zna kud su nestale rezervacije.

U Gospicu je iskrčavanje. Dočekao nas je Ante, zaljubljenik svoga Velebita, i s veseljem nam priča kako se novo označenom stazom, o kojoj je on pisao kao o »stazi do zvijezda«, uz ruševine Kapelice sv. Ivana dolazi do Doma pod Štirovcem. Tumači to detaljno Vladu, našem vođi puta, a ja i ne slušam objašnjenja, jer sam ionako već na stazi, svom sam dušom uz taj novi, nepoznati put, jer sam stazom uz Puhaljku već prije išla.

Petak je, u Gospicu sajmeni dan, gužva, gungula na autobusnom kolodvoru i jedva se ukrcavamo u rasklimani autobus da nas preveze do Metka.

Konačno, kraj je i ovoj vožnji. Odmah se upućujemo asfaltnom cestom do Vedrina i usput se pitamo: kako izdržati uspon, kako proći ovu novu stazu?

No, čim smo osjetili pod nogama kamen i travu, korak nam je postao bodriji. Dan blistav i svjež. Velebit se pred nama ispru-

žio kao golema, utišana utvara koja nas mami mirom i tajanstvenošću.

— Aha, doći ćemo mi tebi do vrha, gorostasu kameni — mislim vesela, opuštena i sretna. Hodam, ne, — plovim prema divnoj planini. Nema umora, nema tereta, u meni kao da se probudio živi vrutak snaže i vedrine.

Pred uspon i na ulazu u šumu, uz plitak potok čiju vodu oprezno isprobavamo, praznimo naprtnjače da nam uspon bude lakši. Zatim oni mlađi odjuriše poletno naprijed, a mi ostali polako za njima. Najednom se Marijan uzbudeno vraća:

— Nema markacija!

— Pa, kako nema? — čudimo se.

— Nema. Izgleda da su oguljene.

Učinu, na drveću gdje su bile planinarske oznake zjape bijele rane. Netko je nedavno ogulio koru s drveća na mjestu gdje su bile markacije. Tko je to učinio i zašto? Tko je na taj način uništavao rad entuzijasta iz Gospicu i oštetio drveće? Tko i zašto? Zgražamo se, vedrina nam je u duši na čas potamnila, pa se s tugom krećemo dalje prema tim bijelim ranama na drveću.

Uspinjemo se strmim i bujicama razrovanim usponom i eto nas u sablasno tihoj šumi. Srećom ovuda su oznake ostale, inače bismo tu brzo zalutali i bili ustrašeni više no ovako. I zlonamjernik se možda uplašio da ne zaluta kada se bude ovuda vraćao, pa je odustao od njihova daljnog uništavanja.

Smrčevac između Brklje i Štirova

Foto:
Dr. A. Rukavina

Svuda su oko nas sablasno mrtva stabla, uništena prije nekoliko godina ledolomom. Stravično su izlomljena. Odlomljene grane pružaju se prema nama kao ruke polomljene krvavim prstiju, a već natruli panjeni bulje u nas kao prazne očne duplje. Svud su ispremiješani fantastični, mrtvi oblici drveća i kamenja. Sve ukočeno, nepomično, u čudnim, sjenovitim, bezživotnim tonovima, divlje, strašno.

— Leglo vještica — kaže tiho Vedran.

S koliko li je muke ipak ovuda probijen put i prokrčeno ovo drveće, to zna samo Ante i njegovi prijatelji, a mi to možemo sebi samo blijedo predstaviti.

— E, svaka im čast i hvala — mislimo svi skupa i bez izrečenih riječi.

Ipak, sretno smo se iskobeljali iz te mrtvilom začarane strašne šume. Serpentine su dobro prohodne, šuma sjenovita, a na jednom zavodu kroz granje otvor kao prozoričić, a u prozoričiću slika dalekog ličkog polja, blistava, sunčana, jasna, kao da je tamo dolje neki drugi svijet. Samo se možemo upitati jesmo li došli odanle, iz tog suncem okupanog predjela.

Stigli smo i do glasovite Kapelice sv. Ivana. Debeli kameni zidovi. Ujedno je to bilo i svetište i tvrđava. Otišli smo stazom u planinu razmišljajući tko je podigao kapelicu u ovom bespuću, zašto i u koje drevno doba. Kakva je to bila potreba i kakav žar u ljudskim dušama, kakva snaga da se u ovoj divljini napravi tako nešto? Sve nam je to čudno i neobično, ali hodamo dalje, u visinu...

Sad smo se kretali u netaknutoj visokoj šumi bukovih stabala, kroz raslinje, od oznake do oznake, a staza kao da je nestala. Kroz zelenilo krošnja naziru se goleme stijene, vjerojatno kamena barijera u kojoj je tu negdje prolaz Brklja, a možda i stanište medvjeda i ulaz u viši dio planine prema Štirovcu.

Svi smo jedva čekali da vidimo Brklju. Ona nam je opisana kao najatraktivniji i najopasniji dio puta. Najednom se staza pomalo počela spuštati, ali nakratko, do malog i donekle uređenog izvora vode, najbolje vode koju smo u životu pili. I nismo se mogli odmaknuti od tog divnog, osvježavajućeg i čarobnog vrela. Kao da nas je očaralo, kao da je vilansko. Konačno, ponovno puni snage, odlijepili smo se od vrela i zaperjali ubzrdo prema kamehoj barijeri gdje smo naslučivali blizu Brklju. A tako smo bili ljuti kad se staza spustila onih nekoliko metara i kad smo stazu i njezinu graditelja taj čas nazvali različitim ružnim nazivima.

Oznake su nas dovele do stijene i do Brklje. Bez njih ne bismo ni znali da je tu taj prolaz. Odmah je tu sajla, prilegla je uz samu stijenu. Gore, visoko rastu iz

klisure lijepe smrekе, a dalje nad njima plavi se nebo. Tamo bi trebale biti one zvijezde prema kojima nas ovoga trena vodi strma staza i sajla na njoj.

Uspon po toj strmoj stijeni mjestimice je pokriven slojem crvenkaste zemlje, sada skliske i vlažne. Da nije te sajle ne bismo se mogli ni popeti. Božanstvena je sajla i oni koji su je dovukli ovamo, postavili je i učvrstili. Zivjeli i hvala im!

Ipak, neki su od nas brundali, ljutili se od straha sami na sebe što su se ovuda uputili, a postavljačima sajle spominjali... no nećemo o tome, jer sve nas je razvedriло to što su se i oni s najtežim naprntnjacama uspenjali. Bilo je i poteškoča, pa su se oni hrabrijali i dva put vraćali da pomognu slabijima i strašljivima. Ovi posljednji su i bili tvorci žučnih komentara o sajli i stazi na račun zanesenjaka Ante, koji nas je uvjeravao da se treba uspinjati polako i ozbiljno i da će tada uspon biti šala.

Uskoro smo po divnoj šumi stigli na romantični dolac Smrčevac. Očarao nas je tišinom i žarkim suncem. Cipele su nam meko propadale u njegovu gustu travu, a kasno popodnevno sunce osvjetljavalo ovaj tih proplanak okružen smrekama. Divno je ovdje, smireno. Mirisav, topao planinski zrak udisali smo duboko. Blaženstvo!

Nastavila sam dalje očarana ovim divnim putom, pa i sajalom, a najviše Smrčevcem, i zamišljena nad ljestvama kojima prolazim izgubila sam najednom oznake. Negdje u daljinu čuo s planinarski »hej-lop«. Ogovorila sam mu, ali poslije više nisam čula ni glasa ni vidjela traga. Nekoliko sam puta još zvala, ali se nitko nije oglasio na moj zov. Svugdje mrtva tišina, a sumrak se počinje hvatati.

— Eto ti tvoga ljubljenog samovanja! — govorim sama sebi, sad već uplašena. Konačno pronalazim oznake i one me za čas doveđe ugodnom stazom u Dom pod Štirovcem.

Poslije sam saznala da se baš oko onog mjeseta, gdje sam lutala, čulo nekakvo rušenje kamenja. Naši su to onog časa pisali medvjedu, no po povratku u Zagreb saznali smo da se tih dana u ovim predjelima krio neki mladić iz Počitelja koji je ubio čovjeka i s puškom pobjegao u planinu. Tko je zapravo bio u šumi, to nećeмо nikada dozнати.

Dom pod Štirovcem, iako solidno građen, onako zapušten i star, oronuo i pun paučine, s oblacima prašine na krevetima, s kukavnom petrolejkom u kuhinji i bez ikakva komfora, baš se uklapao u onu divljinu i netaknutost »staze do zvijezda«. Sjedeći uz prastari štednjak, u kojem je svjetlucala i pucketala ugodna vatra, ipak smo se osjećali ugodno — kao neka velika obitelj skupljena oko topline drevnog ognjišta.

Na Velebitu prije pola stoljeća

ANDRIJA SRKOĆ

VELIKA GORICA

Moji prvi sportski doživljaj, napose pak klizanje na ledu i planinarenje, datiraju još iz predratne Češke, gdje sam se nalazio na školovanju od 1918. do 1932. godine. To je bilo zaista bogato razdoblje, puno raznih divnih doživljaja, doba dječaštva, puberteta i prerastanja u mladića punog ambicije, koji je smatrao da se pred njime nalazi cijeli svijet, da ga svi očekuju, da ga svi trebaju.

Sredinom 1932. vratio sam se sa školovanja iz Češke svom roditeljskom domu u Zagrebu nakon 14 godina. Kad sam nakon dvije godine savladao hrvatski jezik, zaposlio sam se sredinom 1934. na željeznicu i u jesen iste godine bio sam premješten u Gračac. Tu me je dočekao eldorado, stari, ponosni Velebit. Otada sam se penjao po njegovoj sijedoj glavi, ljeti u gojzericama, zimi na skijama, a osim toga sam značiteljno zavirivao i u njegovo podzemlje. Taj dobri starac Velebit uvrtao mi je punom mjerom, obdarivao me krepškim zdravljem, životnim veseljem, snagom i voljom.

Sve to čudio je mog tadašnjeg šlaf-kolegu Slaveku, koji se počeo zabrinjavati za mene govoreći mi:

— Andrija, što ti od toga svega imaš, što se nepotrebno mučiš penjući se bez potrebe po tim brdimu, uništavajući cipele i noge. Zar nije ljepše otići s društvom u birtiju, gdje se lijepe jede, pije, karte se igraju i cure diraju!

Pokušavao sam mu rastumačiti kako je lijepo s gorskih visina promatrati ispod sebe u dolinama sićušna ljudska bića, što se obavijena svojim brigama kao mravi miču lijevo-desno, sa ciljem ili bez cilja. Kako je to divno uzvinuti se iz prošječnosti svakidašnjeg života, no Slavko to jednostavno nije mogao shvatiti. Napokon smo takve razgovore u ime dobrog prijateljstva prekinuli i u tom pogledu ostali dva posve suprotna svijeta. I bolje! Epilog: on je u ratu stradao, a ja vam eto u svojoj 73. godini života pišem o svojim uspomenama.

Često smo išli na planinarenje, mašinski tehničar Jože Smerke (poslije je njegov sin ing. Zlatko Smerke izdao knjigu: »Planinarstvo i alpinizam« i brojne vodiče i karte), zatim Mićo Marčinko (stradao u ratu), Bruno Herman (živi u Zagrebu), sudski pristav Cipicco, Nikola Kosanović, Perica Pavičić, (stradao u ratu) i drugi. U planinu sam često išao i sam, premda to nije preporučljivo s obzirom na čud planine i četveronožne stanovnike. Bilo je tada dovoljno ponijeti sa sobom koju kutiju najjeftinijih cigareta pa ste za to u pastirskim stanovima dobili vareniku, sir ili kiselo mlijeko. Divna su to bila vremena! Nije me smetala ljetna vrućina, suh jezik i po 15-20 kilometara gore-

-dolje u jednom danu. Bio je zaista ugodan doživljaj doći među pastire i pastirice, kod njih prenoći, napiti se svježeg, još toplog izmuženog mlijeka, punog pjene, najesti se base, sira-škripavca, a sve to za koju kutiju cigareta »Drava«. Djevojke jedre, stasite, čvrste, poštene. Velebitski stanovnici su nas planinar već dobro poznavali, mnogo bolje nego stari ljudi dolje u selima. Za razliku od lijepog i srdaćnog prijema kod mladih, racije. Zašto? Ne njihovom krivicom, nego... ličkih gorštaka u planinskim kolibama, ostao sam neshvaćen od njihove starije gene-X to ču vam ispričati.

Spuštam se jedne zime iz Dubokih Jasala kroz Šikić-stanove u Guduru, pitomo selo smješteno upravo ispod Velebita, stvarno u jednoj guduri, oko četiri kilometra od Gračaca, Šikić-stanovi, kao i svi takvi »stanovi«, samo su ljetni obori za ovce i skloništa za pastire u planinama. Na tom mjestu je bilo 5 — 6 koliba na okupu, gotovo kao malo seoce, usred šume, sasvim simpatično. Stigavši do stanova pogledam unazad te se nažežim: u prvom zimskom sumraku pratilo me nekoliko pari svjetlećih točaka. Znao sam da su to vukovi, njih nekoliko. Vukovi se navodno boje skijaša. Možda zbog dinamičnih pokreta i ritmičkih pokreta sa skijaškim štapovima. No, to pomaže samo do neke granice, dok nisu previše gladni i ako se ne radi o čoporu, kada su drsko raspoloženi i sve živo oko sebe bjesomučno napadaju i požderu. Taj čas su me pratila tri-četiri vuka, no čim sam ušao među kolibe, oni su nestali. Kada sam prošao kroz naselje i izšao iz okruga koliba, eto ih opet iza mene i s lijeve i desne strane kako me prate. Ne mogu tvrditi da mi je u takvom društvu bilo ugodno, sva moja osjetila, oči i uši, bile su stalno usmjerene iza mojih leđa. Na sreću, stigao sam sretno do ruba planinske visoravni te se kroz vododerinu munjevito spustio u selo Guduru, među ljudi.

Gudure se sjećam zbog još jedne zgrade. Njegovi bogobojazni stanovnici nedjeljom su po običaju išli u crkvu, u svojoj lijepoj ličkoj nošnji, dok sam ja slobodan dan radije iskoristio za planinarenje. Jednog ljetnog nedjeljnog popodneva vraćam se kroz Guduru kući u Gračac. U strmom spustu jurim kroz vododerine, potrganih hlača na koljenima, raskuštrane kose, sav znojan, zajapren, crven u licu, ali prosti nabijen zdravljem. Djeca u selu pitaju svoje majke:

— Tko je to?

— Pustite ga, to vam je, djeco, Benasti Jadre.

Ne valja im zbog toga zamjeriti. Prvo, zar je normalno da se bez posla ide u Velebit? Tamo se ide samo po drva i radi ispaše.

Drugo, ako se već ide, onda ne na dan Božji, i treće, osloboди Bože, kako sam izgledao tom poštenom svijetu? Da mojim likom plaše svoju djecu saznao sam tek poslije, kada sam se oženio u Gračacu i kada su zbog toga došle seoske žene iz Gudure u po-hode mami Mici, to jest mojoj punici. Bile su znatiželjne za koga se to udala njezina lijepa Zorica. Čule su da je našla dobrog ženika, čak činovnika kod željeznice, tada vrlo visok položaj.

Sa ženom sam stanovao u jednoj sobi u Zoričinih roditelja. Svoj namještaj još tada nismo imali, dali su nam za početak stol, krevet, ormari i stolicu. Kako sam uvijek bio pun mašte i smisla za improvizaciju, obložio sam kuhinjski stol sa tri strane sve do poda plavim, omotnim papirom, tako da je izgledao kao kabinetски stol. Za tim stolom, koji sam još k tome namjestio koso u kutu, dočekivao sam goste kao neki carski savjetnik. No što je to? Kad su me te poštene žene ugledale u Micinoj kući, nisu mogle na svojim licima prikriti iznenadenje pa i zabrinutost. Poslije mi je punica, inače žena puna jezgrovitog ličkog humora, sve kroz smijeh ispričala svoj razgovor s njima. Dakle, ona sva sretna dočeka žene posjetiteljke u kuhinji da čuje njihovo, unaprijed se zna, visoko mišljenje. Očekivala je pohvale, budući da me je zaista voljela i cijenila. Smatrala je da sam joj zet baš po mjeri te je mislila da moram biti drag i svima drugima. Počelo je to nekako po lički...

— A eh, a nu, dobro je, dobro.

— No, zar nešto nije u redu?

— Ma Mico, jest, kako ne bi bilo, kažeš, činovnik je, eh, hvala Bogu, zaslужila je naša dobra Zorica, a eh, a nu...

To »a, eh, a nu«, stalno opetovanje kao u neprilici, izazvalo je kod moje punice čudežnje.

— No, kažite mi žene, onako od srca, nešto vam se tu ne svida?

— No, pa dobro, da ti onako po duši kažemo, osmijeli se konačno jedna...

— Pa kažite već jednom!

— Ma je li on baš pri pameti, prosti mi bože.

— Pri pameti, tko?

— Pa Zorin muž

— Bog bio s vama, a zašto on to ne bi bio pri pameti?

— Pa, eto Mico, ne vrijedaj se, ali tko bi normalan na dan Božji lutao po Velebitu, pa onako opet, na dan Božji, sav poderan i kuštrav, bože prosti, na što je on izgledao? Naša djeca su ga vidjela i plašila se. A mi to iskoristile, te kada su bila zločesta, plašili smo ih: Pazite, ide benasti Jadre, odnijet će vas. Puste vriske, zapomaganja i straha, ali i mira i poslušnosti.

Tako nam je to kroz svoj grčevit smijeh, očiju punih suza, ispričala naša dobra Mica. Istina, ja sam se također smiješio, ali malo pokiselo. Sve sam ovo ispričao ukraško jer je u razgovoru bilo stoput a-eh, a-nu, a od neprilike, kako da si olakšaju teret na duši.

Za njih je bilo teško izreći takvu »istinu« kumi Mici, jer su je nadasve poštivale. Ona je kod njih uživala velik ugled, bila je udala za pomorskog oficira i poznata po čvrstom karakteru. no napokon, trebalo je da dozna za koga je to ona, jadna, udala svoju dobru kćer!

Osim planinarenjem rado, vrlo rado sam se bavio i klizanjem na ledu. Naučio sam ga još u Češkoj. Neću zaboraviti Barandov, veliki filmski studio blizu Praga, iznad rijeke Vltave, gdje se nalazio prekrasno sklizište. Čarobno je bilo klizati u večernjim satima, uz snažnu umjetnu svjetlost u bojama te uz diskretne Straussove valcere i Chopinove preludije i poloneze. Klizalo se u dueštu, zna se, sve po bontonu. S klizanjem sam nastavio i u Lici, u Gračacu, a to se dogodilo ovako.

Godine 1934. stigao sam u Gračac na svoju novu dužnost kod željeznice, ali bez postavljenja, kao vježbenik za nadzornika pruge, danas bismo rekli: rad na određeno vrijeme ili pripravnički staž. Uz zgradu sekcijske za održavanje pruge bilo je za šefa sekcijske i njegove pozvanike izgrađeno tenisko igralište. Zimi je bilo pokriveno vodom, tako da je tu nastalo nešto poput malog klizališta. Moram napomenuti, da je tada postojala velika subordinacijska disciplina, još po predratnom madžarskom željezničkom reglementu. To se naročito očitovalo strahopostovanjem prema svom neposrednom starijemu, šefu sekcijske.

Gledajući neiskorišteno klizalište, ipak se jednoga dana osmjelim, te ja, tada mali crv, pokorno pokucam na vrata šefa sekcijske. Kad je sam čuo njegov melodiozan »Izvolite!«, polahko odškrinem vrata i nađem se odjednom u hramu njegovog veličanstva, to jest u ukusno uređenoj kancelariji moga šefa. Na njegov upit što želim, najradije bih togu časa pobegao, no što je, tu je, te konačno izustim svoju želju. On se iznenadi, dugo i ispitivački me promotri (kao da je u tom trenu kazaljka moga života stala) te me najzad priupita:

— Zar znate klizati?

— Pa, tako nekako, malo.

— Dobro, onda se izvolite poslužiti terenom u svoje slobodno vrijeme.

Bilo mi je kao da sam poletio ravno u nebo! Popodne dođem na klizalište, pričvrstim si svoje klizaljke, u to doba najsuvremenije, komplet sa cipelama, što sam ih donio iz Zagreba. Na tom malom klizalištu počeo sam osvježavati svoje halbkreise, poskoke, valcer-poteze i druge figure, a nisam ni slutio da su me kroz zavjesu promatrala iznenadena lica moga šefa i njegove mlade i dražesne mu supruge.

Prošlo je nekoliko dana, kad me šef pozove u svoju kancelariju. Servilni činovnici načulili su svoje usi. Dogodilo se nešto neobičajeno, mimo ustaljenih reguli. Osjetili su da rastem u hijerarhiji, ako ne u službenoj a ono u društvenoj.

— Gospodine Srkoč, pa vi zaista lijepo klizate!

Tu laskavu ocjenu platila je moja skijaška kapa, koju sam taj čas temeljito gužvao među prstima kao zbumjeni seljak.

— Molim lijepo, ja to samo malo vježbam.

— Imam na vas veliku molbu, nastavi šef.

Pomislim u sebi, kakvu molbu? Sve je u taj čas već unaprijed bilo uslišano i prihváćeno.

— Biste li mogli naučiti moju suprugu sklizati? Ona bi to rado željela.

Dakako — kako ne bih, pomislim u sebi.

— Hoćeće li mi savjetovati kakve vrsti klizaljki i opreme da nabavim iz Zagreba?

Sačinjen je popis opreme i imena dobavljača u Zagrebu. Osjećao sam se kao u nadzemalskom transu. Već sam sebe vidio postavljenog za činovnika, sa zlatnom auerlom. Sto mi je počeo lijep život svitati!

Konačno je došao taj dan kad sam se trebao iskazati kao učitelj klizanja lijepoj mlađoj dami. Zadatak sam shvatio vrlo ozbiljno. Postao sam autoritativan učitelj klizanja, ali sam istovremeno ostao i kavalir, jedno nije isključivalo drugo. Sve to po »francuskom« bontonu, pa i na ledu, dabome! Najprije je zamolim da sjedne na klupicu i ja se sagnem (tada lakše nego danas) da joj pokažem kako se pričvršćuju klizaljke, zatim je započnem učiti prve korake na klizalkama. Umjesto »koze« (drvene pregrade za koju se početnik drži te je gura po ledu dok ne stekne sigurnost), oslonac su joj bile moje ruke. Klizao sam lagano natraške, u blagim zavojima, s ispruženim rukama, povlačeći je za sobom i držeći je da ne padne. Postepeno je uloga bila izmijenjena. Ni ne znajući, ona nije više trebala potporu, nego je ona partnera vodila. Nastojao sam vježbe što više produžiti i neka mi to ne bude zamjeren, pogotovo ne krivo shvaćeno. Istini za volju moram dodati da sam unatoč tome tek poslije pet godina bio postavljen za činovnika, dakle jako kasno.

Posebno pamtim svoje doživljaje iz Cerovačkih špilja. Znali smo da postoje tri špilje u blizini željezničke stanice Cerovac na pruzi Gračac-Knin. Do tada one još nisu bile temeljito istražene. Nas nekoliko planinara znali smo ih posjećivati, ali s oskudnom opremom, uglavnom s karbidnom svjetiljkom. Iz prometnog ureda željezničke stanice Gračac snabdjeli smo se papirnatim telegrafskim trakama iz Morseovog aparata, koje su nam služile za markiranje u tom podzemnom labirintu. Unutrašnjost do tada istraženog dijela bila je oštećena — stalaktiti i stalagmiti polomljeni. Uporno smo se dali na istraživanja u njihovu dubinu, sluteći da je donja špilja, ispod željezničke pruge, duž nego što se mislilo. Zbog svoje nesmotrenosti pri istraživanju doživio sam i nekoliko neprilik.

Na prvo istraživanje krenuo sam jedne nedjelje popodne 1936. godine. Uđem u predvorje donje špilje, zatim nekoliko stotina metara u dubinu i kroz jedan vertikalni

otvor spustim se jedno 10 — 15 metara. Nastavim uskim prolazom, ali mi se isprijeći mala zapreka u obliku još užeg prolaza, širokog svega 50 — 70 cm. Puzim naprijed kroz to vlažno tlo s karbidnom svjetiljkom. Kanal je bio dugačak oko 50 metara a kroz njega je strujao svježi zrak i morao sam budno paziti da se ne ugasi treperav plamen svjetiljke. Kada sam se izvukao iz kanala, nađem se odjednom u prekrasnoj dvorani, nepravilnog oblika i impozantnih dimenzija. Prekrasni stalagmiti dizali su se u vis, a stalaktiti puštili su stropa, ponegdje se spašavajući i oblikujući stupove kao u nekoj katedrali. Prekrasne viseće draperije oduzimale su mi dah svojom ljepotom. Bile su čiste, netaknute. U vapnenastim školjkama je na tlu kristalno čista voda, u kojoj plivaju bijele životinjice, ne znam jesu li to čovječje ribice. Ljudska mašta u tim čarobnim oblicima odjednom vidi madonu, kolonade, Betlehem itd. Sjednem i ne mogu se načuditi u tom prostoru punom čudesna. Više ne znam gdje je granica mašte i stvarnosti, doživljajnog i nepredvidivog.

Pametno je bilo što sam za sobom ostavljao telegrafsku traku, jer se bez nje živ ne bih mogao vratiti na površinu. Imao bih dođuše najveličanstveniju grobnicu, o kakvoj ni sami faraoni nisu mogli sanjati. Ono što su oni umjetno stvarali na pješčanim dinama Egipta, to je meni čudesna priroda podarila u neusporedivim oblicima i ljepoti, upravo tu, pred mojim očima. Stani čovječe i duboko se pokloni pred divnim darovima prirode!

No, valjalo je krenuti natrag. Dok je vrijeme ovđe u njedrima prirode u svojoj besmrtnosti stalo, ono je vani za obične smrtnike neumitno dalje teklo, kroz naš sićušni ljudski vijek. Tko bi kroz taj čudesni labirint pronašao put natrag? Glavni prolaz nije markantan. U velikoj dvorani, na primjer, put se nastavlja u suprotnom kutu između desetina otvora, u obliku male, neprijemne rupe. No i glavni prolaz vodi kroz nebrojene šupljine i prosto se ne nazire glavni pravac uzmaka. Na tim kritičnim mjestima bile su moj spas položene telegrafiske trake. One su me sigurno odvele iz podzemnog svijeta, svijeta tištine i misterije, svijeta prošlosti stare milijune godina, svijeta nepoznatog ali uvijek prisutnog graditelja velebne ljepote.

Zanimljiv doživljaj pruža približavanje izlaznom otvoru. Tokom boravka u podzemnom carstvu adaptirao sam se na sumrak i kad sam se približio izlazu, opazim čudno ali čarobno, plavkasto svjetlo. Bili su to uvodni akordi dnevнog svjetla, koje mi je priredilo iznenadnu dobrodošlicu pri povratku u stvarni svijet, u svakodnevni život.

Oduševljen ljepotama istraživanja uputim se još jedanput putevima podzemlja. Ovaj puta prodro sam u još veću dubinu. Na kraju puta sjednem na pješčano tlo, udobno se namjestim i otvorim svoj provijant da se okrijepim. Prijalo mi je Vrijeme je polako

prolazilo ili je uopće stalo, tako mi se učinilo. Sjedivši tako u udobnom položaju osjetim da me nešto žulja. Mislim, žulja me to vrh nekog kameničića i počnem ga noktom otkrivati. Izvučem ga iz zemljine podloge i očistim, a on zasja žućkasto-pastelnom bojom. Što je to? Nalik je velikom zubu. Prode me mala jeza, jer sam se drznuo dirnuti u dokument duboke prošlosti. Čije? Taj zagonetni predmet spremim u svoju torbicu ni ne sluteći da ču se pedeset godina poslije opet time pozabaviti.

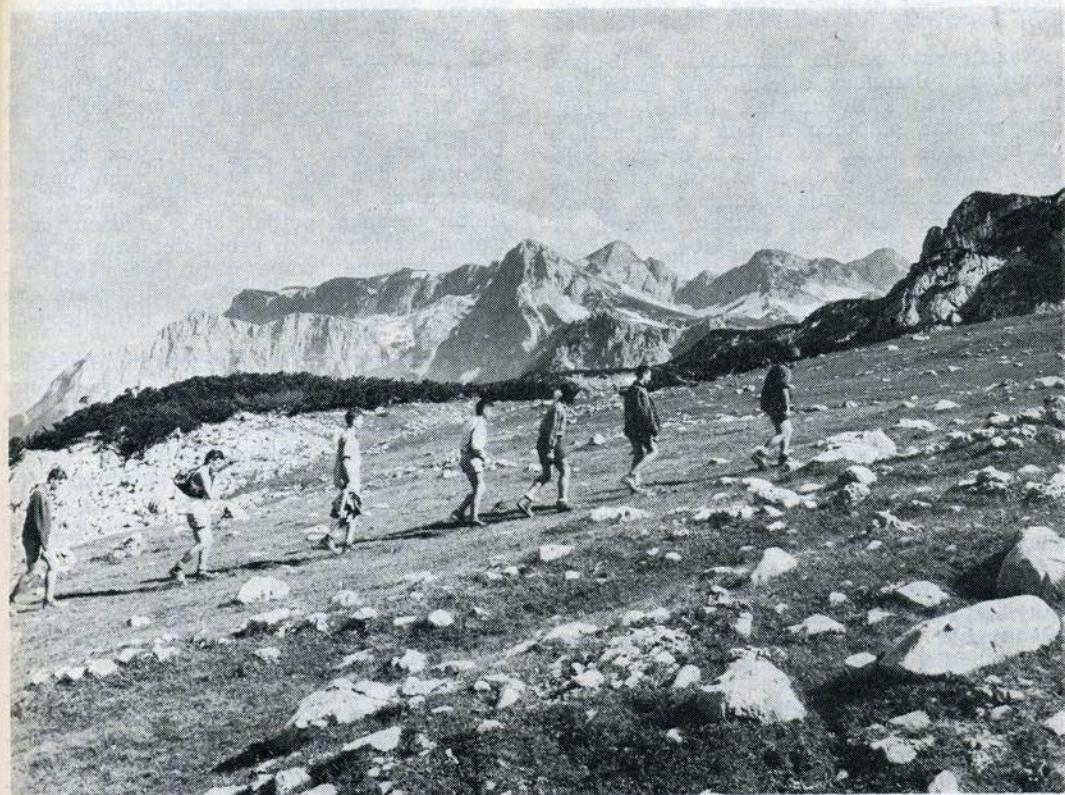
Na povratku mi se u jednom uskom prolazu, u nemogućem položaju, odjednom ugasí karbidna svjetiljka. Culo se samo šištanje plina. Zatvorim dovod plina, te puzeći polako naprijed u potpunom carstvu mraka, stignem do kraja tunela. Tu sjednem na udobnom mjestu te prionem poslu da opet zapalim svjetlo. Bez njega nije bilo nikakve, pa niti teoretske mogućnosti da se iz te grobnice živ izvučem. Naime, prekršio sam sigurnosno pravilo i nikoga nisam obavijestio da ču posjetiti špilju.

Izvadim šibice, ali glavica samo klizne po bočnoj strani kutije. Tako nekoliko puta bezuspješno. Postao sam svjestan svog opasnog položaja i osjetim kako mi se diže kosa na glavi. Što sada? Da me to možda ne kažnjava prstanovnik špilje, čiju sam malu relikviju želio iznijeti iz njegova vječnog počivališta na svjetlo dana, slično kako se to događalo oskvriteljima faraonskih grobnica. Nema druge, najprije se trebam smiriti i hladno rasudivati. Čekam da mi se smiri ubrzani ritam srca i smanji tlak krvi u sljepoočicama, zatim opet vadim šibicu i oprezno počnem s eksperimentom. Stavljam šibicu u usnu šupljinu da bih je toplinom svojeg daha donekle osušio, jer je bila ovlažena vlažnim špiljskim zrakom. Uzalud, jer i dah ima priličan stupanj vlažnosti. Tek kada sam toplinom svoga tijela ugrijao šibice, upalila je nakon nekoliko pokušaja jedna gotovo mikroskopski mala iskrica plin u svjetiljci. Hvala dragome Bogu! Odsada sam vrlo oprezno

postupao s karbidnom svjetiljkicom jer mi je o njoj ovisio život. To stečeno iskustvo naučilo me da sam se ubuduće osiguravao dopunskim izvorom svjetla, baterijom, koju sam pažljivo umotao u vuneni šal, a osim toga nosio dvije-tri kutije šibica za rezervu, također umotane u vuneni šal. Danas znam da je nedopustivo sam ulaziti u špilje. Ubuduće sam pohadao špilje u društvu s tadašnjom svojom djevojkom Zorom. S njom sam se poslije i oženio i, danas nakon pet desetljeća sretnoga braka, s nostalgijom se sjećamo svojih mlađenačkih pothvata.

Nakon povratka kući temeljito sam očistio relikviju što sam je donio iz špilje. Bio je to velik zavinut Zub ili kljovica boje slonovače. Odnio sam je u Prirodoslovni muzej u Zagrebu u Demetrovoj ulici i tamo je nakon pomognog ispitivanja utvrđeno da se radi o osteološkom ostatku špiljskog medvjeda (*Ursus spelaeus*). Zatražili su od mene da točno opišem lokaciju nalazišta što sam i rado učinio. Ujedno sam ih navozarao da pokrenu akciju za očuvanje tih špilja, da im se osigura plaćeni čuvare i upgrade ulazna vrata te da se osiguraju finansijska sredstva za prokopavanje uskih kanala i uređivanje špilje. I zaista, oko 1938. godine namješten je čuvare, neki Kesić, ugrađena su vrata te se počelo s proširivanjem onog kanala u kojem sam se mučio puzeći. Nadalje, prva okomita jama osigurana je ljestvama, po kojima sam se poslije spuštao sa svojom djevojkom.

Došao je rat, svi su radovi na uređivanju obustavljeni i nastavljeni su tek poslije rata. Za vrijeme rata su špilje služile kao zaklon mjesnom stanovništvu od neprijatelja, slično kao nekoć drevnim Japodima 9–5. stoljeća prije naše ere. Danas postoji do ulaza dobar pristupni put, a na njegovu početku je parkiralište za automobile i jedan lijepi motel. Drago mi je kad se sjetim da sam ja možda bio taj, koji sam potaknuo ova rješenja još prije gotovo pedeset godina.

Upon od katuna Stubice na Maglić

Foto: T. Jagačić

Eh, moj Magliću!

TOMISLAV JAGAČIĆ

VARAŽDIN

Za Maglić sam prvi puta čuo u školi. Neđe sam pročitao da je ovaj najviši vrh Bosne i Hercegovine dobio ime po magli koja često prekriva njegov vrh, visok 2386 metara. Prvi put mi se pružila prilika da se popnem na njegov vrh 1958. godine, kada sam s varaždinskim planinarama sudjelovao na velikoj proslavi 15. godišnjice bitke na Sutjesci u okviru Sleta planinara Jugoslavije na Tjentištu, dakle, prije gotovo trideset godina!

U Foču smo stigli vlakom, uskotračnom prugom od Sarajeva preko Ustiprače. Kad danas, kao turistički vodič u autobusu na cesti kroz kanjon Prače koja svoje vode izručuje kod Ustiprače Drini, zaustavim svoj pogled na zaostalim zardalim mostovima i ostacima pruge koju su gradili za vrijeme Austro-Ugarske prema Višegradu na Drini, bude mi žao, jer se sjetim koliko je ljudi ovom prugom putovalo. Mlađe

generacije neće ni znati što je nekada značio »Ciro«, kakve je zasluge imao za promet, a otjeran je bez oproštaja. Od Foče smo pješačenjem »izmjerili« cestu za Tjenište, upravo izgrađenu i asfaltiranu od naše Armije.

Poslije svečanosti na Tjentištu pošli smo jednog jutra cestom kroz kanjon Sutjeske do Suhe gdje se u Sutjesku ulijeva Suški potok. Ovaj potok nam je bio osnovna markacija i orientacija za put prema Magliću. Krivo sam se izrazio »put«. Ispravnije je reći pravac. To je bilo probijanje kroz gustu šumu uz potok, kroz potok, preko potoka, kroz kamenje, po kamenju, okolo, ispod i preko srušenih stabala. Pred večer smo stigli preko Suhe jezerine do Trnovačkih katuna. Možda je tada baš u jednom od njih, stisnut na nekoj prični, spavao dječak Vukašin Komnenić iz Plužina, kao od-

rstao — moj domaćin 1986. na istom mjestu!

Razišli smo se po katunima. S drugom skupinom planinara dijelili smo jedan katuń zajedno s vadesetak ovaca. »Otelj smo ovcama polovicu katuna i smjestili se na spavanje. Ovce su bile u drugoj polovici katuna. Ni ovaj izraz »spavanje« ne bi pristajao za ležanje i čučanje na pelerinama. Imao sam mali gumeni, zračni jastuk. Stavio sam ga ispod glave. S ovcama u istoj »sobi«! Vjerljatno sam baš tada zavolio ove vrijedne, korisne i umiljate životinje bez kojih bi naše planine bile puste i prazne.

Jutro je osvanulo u magli i kiši. Nikakvi izgledi za poboljšanje. Vraćali smo se istim putem. Maglića nismo ni vidjeli. Nije niti toliko privirio iz oblaka da mu se rukom priprijetim i obećam da će mu se vratiti i da mi neće pobjeći.

Planinarska prozivka na vrhu Maglića

Dvije godine poslije velike proslave na Sutjesci zamislio sam, organizirao i vodio planinarski pohod od Treskavice do Durmitora. Bila je to do tada najdulja planinarska tura članova PD »Ravna gora« iz Varaždina. Dvanaest dana! Prenoćili smo kod katuna Đuke Vuković iz Mratinja. To je bio moj prvi susret s ovom vrijednom planinkom. Bila je tu i njezina kćerka Slavka i mali sinčić Vladeta. Ovaj put Maglić nije uspio pobjeći. Bio je gol golcat pred nama, obasjan suncem. Opremu smo ostavili kod katuna i lagano smo se uspešili preko Klekovog pleća do samog vrha. Nije još bilo štambiljke, spomen-knjige, ali sam donio vrlo lijepe dijapoziitive, snimljene s vrha.

Sjećam se mojeg profesora geografije dr. Ive Rubića, koji nam je znao reći: »Ako želite lijepe vidike, birajte visoke zrenike!« A Maglić je jedan takav zrenik s kojeg se može za lijepa vremena izvršiti prozivka (kako to veli autor lijepih planinarskih napisu, Uzeir Beširović iz Sarajeva) Volujaka, Zelengore, prašume Perućice, visoravnui Vučeva, Bioča i dalekog Durmitora. Nije čudo da su taj zrenik u toku Pete neprijateljske ofenzive odabrali njemački alpinci za postavljanje brdskog topa, ne bi li otvorili vatru na partizansku kolonu, ako bi je ugledali s vrha Maglića.

Preko legendarnog Vučeva na Maglić

U Titovu Užicu održana je za Dan borca 1961. godine velika jugoslavenska proslava 20. godišnjice ustanka naroda Jugoslavije. Naš planinarski logor je bio na Partizanskim vodama na Zlatiboru. Poslije proslave i velikog zborovanja u centru grada na Trgu partizana, krenuli smo uskotračnom željeznicom za Višegrad, gdje smo se

prema dogovoru sastali s drugovima koji su došli iz Varaždina. Zajedno smo nastavili putovanje vlakom kanjonom Drine do Ustiprače i Foče odlučivši se za Šćepan polje, gdje se sastaju Tara i Piva. Noćili smo u Čelikovom polju na desnoj obali Drine. Drugi dan smo u selu Gornjem Kruševu unajmili dva konja koji su nam ponijeli opremu za Vučeve. Odmoreni, mlađi, bez teških ruksaka, penjali smo se istom onom stazom kojom su se probijale jedinice glavne operativne grupe u proljeće 1943. napuštajući područje između Pive i Tare gdje je neprijatelj mislio uništiti najbolje jedinice naše NOV-e.

Razgovarali smo s dvojicom mlađih Crnogoraca koji su vodili konje, o tim danima kada je ovim planinama protutnjala Peta neprijateljska ofenziva. Na jednom mjestu su nas odveli s planinske staze u obližnju šumu, okrenuli jedan oveći panj ispod kojeg se ukazala čovječja lubanja i grube kosti ruku i nogu. Grob ispod šumskog panja!

— To su kosti jednog borca, koji je umro od gladi. Tako su nam pripovijedali naši roditelji — rekoše nam pratioci.

— Pa, zašto nisu i ove kosti prenijete u zajedničku grobnicu, kosturnicu na Tjentistvu, — primijetio sam.

— Našlo bi ih se u ovim šumama sigurno još — upozoravali su nas pratioci.

Držao sam neko vrijeme lubanju nepoznatog borca u ruci i mislio kakvu su cijenu plaćali naši ljudi, borci, da ova zemlja bude slobodna. Nas planinar nije na Vučevu kod izvora dočekala neprijateljska zasjeda, već puni ruksaci. Poslije odmora krenuli smo u pravcu pašnjaka Stubice do katuna naše Đuke Vuković.

Drugi dan ispratila nas je s konjem koji je nosio ruksake, a također i njezina kćerka Slavka, gotovo do samog vrha Maglića. Maglić se, eto, već po drugi put predao.

Silazili smo preko Šarene Lastve prema Trnovačkom jezeru, a onda su pred večer nebo prekrili oblaci iz kojih je počela padati kiša. I padala je, padala. Oh, ta kiša! I noći i šuma! Obukli smo pelerine, kroz pelerine svijetlili baterijama, držali se za ruke i pazili da ne izgubimo usku stazu. Zbog toga što mi je pelerina stalno zapinjala u hodu za granje i grmlje skinuo sam je, smotao i učvrstio za gornji dio ruksaka. Lakše sam išao, ali uz cijenu, da za vrijeme desetosatnog hoda do Suhe i Tjentišta budem mokar do kože. Tada sam video i osjetio što za planinara znači rezervna odjeća i topla trenirka.

Eh Magliću! Moj Magliću! — rekao sam prije spavanja u šatoru.

Kroz prašumu Perućicu na Maglić

Ovaj put nas je bilo osmero u grupi. U selu Mrkalje unajmili smo konja za nošenje naše opreme. Njegov vlasnik je znao

za Trnovačko jezero, ali nikada nije bio tam. Mi ćemo ga voditi. Pošli smo u sunčano jutro iz Tjentišta, gdje su bili naši šatori, visećim mostom preko Sutjeske i šumom prema Dragoš sedlu. Ovuda je silazila u noći između 12—13. lipnja 1943. pod komandom narodnog heroja Save Kovačevića Treća udarna divizija i prenosila više od 1000 ranjenika. 13. lipnja 1943. bio je tragičan dan za ovu diviziju, ranjenike, liječnike i bolničko osoblje. Kada se Treća udarna divizija nije u rajonu sela Krekova na obroncima Zelengore uspjela probiti za ostalim jedinicama koje su bile u proboru kroz Zelengoru, Nijemci su se bacili na bolnicu i pobili sve ranjenike.

Stigli smo na Dragoš sedlo. Lijepa livada, koju danas presijeca šumska makadam cesta, najprije sagrađena od Tjentišta do Dragoš sedla, a poslije i dalje do pastirskih koliba na Mrkalj kladama, sve do Vučeva. U blizini Mrkalj klada odvaja se danas šumska cesta do Prijevora. Do Prijevora ja danas dovodim autobusom planinare i ostale izletnike. Cesta je trasirana i dalje uz prijevorske katune do Suhe jezerine, sa željom da jednom stigne i do Trnovačkog jezera. Povratna cesta, čuo sam, u kanjon Sutjeske kod Suhe, išla bi niz Suški potok. Ovako dovršena kružna cesta oko prašume Perućice bila bi velik turistički izazov u vrijeme ljetne sezone.

Na livadi Dragoš sedla, pored šume, a nedaleko od izvora, sahranili su borci Nuriju Pozderca, prvog potpredsjednika AVNOJ-a, koji nije preživio ranu zadobivenu na Vučevu. Položili smo buket planinskog cvijeća na njegov spomen-grob. Posmrtni ostaci druga Nurije sada se nalaze u zajedničkoj kosturnici na Tjentištu uređenoj 1958. Nakon odmora na Dragoš sedlu uslijedio je put kroz prašumu Perućicu. S vidikovca sagledan izazivao nas je i pozivao vodopad Skakavac. To je vodopad potoka Perućice, koji je i dao ime cijeloj šumi. Područje na kojem se nalazi Perućica sa svih je strana zaštićeno i teško pristupačno. Baš zahvaljujući svom položaju ona je sačuvala svoj netaknuti prirodni izgled pa je danas kao rezervat pod strogom zaštitom u sastavu Nacionalnog parka Sutjeska. S južne strane zaštićena je Maglićem (2386 m), sa zapadne planinom Volujak (2294 m), s istoka Sniježnim (1804 m), a sa sjeverne strane zaštitila se kamenom pregradom visokom 70 metara, koju mora potok Perućica preskočiti vodopadom Skakavcem. Veliko bogatstvo stvorila je priroda u ovom velikom prirodnom lijeviku, svega oko 6 km zračne dužine i 1—3 km širine, s visinskom razlikom od 1786 metara, ako računamo vrh Maglića i ušće Perućice u Sutjesku na nadmorskoj visini od 600 metara. Ali baš zato što se dar prirode ovdje stvarao vjekovima, već godinama zalaže u Perućicu naučni radnici i šumarski stručnjaci. Dolaze na izvor prirodnih zakaona. O Perućici se najviše govori na stručnim šumarskim, lovačkim i turističkim sastanci-

ma. Lijepo je inž. šumarstva Nikola Eić rekao u jednom svom napisu: »Perućica nije samo naš ponos, nego i čitave Evrope.«

Nažalost, izgubljeni u gustoj vegetaciji Perućice promašili smo vodopad Skakavac i nastavili probijanje kroz prašumu. Na mjestima se usred obilja vlage i topline biljka la-puh-lopuh razbujala u visinu čovjeka. Trebali smo stići u najniže dijelove šume, a onda se popeti na grebene Makaza nedaleko od Prijevora. Sreća što je taj uspon išao po šumskoj hladovini.

Već po mraku stižemo do Trnovačkog jezera. Dok su jedni razapinjali šatore, drugi su pripremali večer. Sjećam se kako sam stalno obirao po površini čaja u posudi nastrljive komarce, koji su neumorno aterirali i sjedali u čaj, misleći valjda da je to površina jezera. Drugi dan ujutro smo šatore s našim konjem i konjovodcem ispratili za Tjentište.

— E, da sam znao kako je to daleko, ne bih išao. Ne bih išao za tu cijenu, — rekao nam je naš pratilac na rastanku.

Mi smo pak pošli uz jezero i uhvatili se u koštač sa strmom Šarenom lastvom. Ništa opasno, ali suviše strmo. Još strmije, kada sunce pripeče i udari u punom sjaju u leđa. Treba ići polako, vrlo polako, ponekad i na sve četiri, kako bi ruksak bio u što položenjem, ležećem položaju. Prijatelju Pišti, kojemu je ovo bilo ujedno planinarsko krštenje, bilo je najteže. Prvi put, pa ravno na Maglić. I još ovuda! Jednog trenutka, sjedeci naslonjen na stijenu, rekao je isprekidano dišući:

— Dečki, meni je slabo, a vi se zafrkavate!

Vlado iz »Varteksa« je također započeo planinarenje s Maglićem, ali se dobro držao. Ja, koji sam jedini poznavao ovaj put, hrambrio sam drugove:

— Još malo, pa smo na grebenu. Gore su livade i poslije odmora odšetat ćemo do vrha.

I stvarno je tako bilo. Da kažem i to: bio je to do tada najtoplji dan u Bosni i Hercegovini.

Poslije uspona na vrh i odmora u Carevom dolu započeli smo povratak silaskom u smjeru pašnjaka Stubice. Međutim, nešto se događa s mojom desnom nogom. Ja više ne mogu normalno ići. Svaki pokret izaziva bol. I što dalje idem, bol je veća.

— Ništa, rekoh ja drugovima. Vi nastavite prema Dragoš sedlu i Tjentištu, a ti ćeš Vlado mene pratiti. Kada stignemo do katuna Đuke Vuković na Stubici, uzet ćemo konja pa ću jašti.

No, kako je do katuna bilo prilično daleko, a još ako ne bude konja, odlučili smo polako slijediti ostale iz grupe, pa kad stignemo. Tamo negdje kod Lokve Dernečište naišli smo na šumsku baraku iz koje su radnici pravim trkom iznosili dvije deke.

— Jedan od vaših je pao, — rekli su u žurbi. Nosi naočale!

— Tko bi to mogao biti — velim Vladi. Naočale imaju Pišta i Mirko.

Kada smo se dovukli do Dragoš sedla, Mirko je već bio smješten u šumsku kuću. Spavao je.

— Ubilo ga sunce, odjednom se skljokao — rekao je Đuka. Kada su stigli radnici da ga nose u deki, on se, malo oporavljen, pridigao i pošao s nama dalje. Sutra će doći na Tjentište.

Mi se nismo usudili silaziti s Dragoš sedla do Tjentišta kroz šumu kojom smo jučer došli. Bio je mrak, a mi bez svjetla. Ja sam pogotovo bio nesposoban za hodanje po šumi i kamenju, gdje je bilo potreblno nebrojeno puta krčiti. Izabrali smo cestu. To je ona cesta kojom danas dolaze autobusi s Tjentišta. Oh, ta cesta! To je bila najdulja cesta u mom životu.

Stigli smo na Tjentište do naših šatora umorni, gladni, satrti. Bila je vedra noć. Tamo poviše Dragoš sedla mjesec je osvjetljavao Maglić.

Uzaludno čekanje planinara s Maglića na Trnovačkom jezeru

U programu osmodnevni putovanja na Durmitor i Taru, na čijoj realizaciji radim već četvrtu godinu, predviđen je predzadnjeg, sedmog dana putovanja, uspon na Maglić. Polazi se ranije ujutro autobusom iz Foče za Tjentište, Dragoš sedlo i dalje do Lokve Dernečište. Planinarski dio grupe napušta autobus i započinje uspon na Maglić, a ostali nastavljaju vožnju do Prijevora gdje ostaje autobus. Odatle je potrebno hodati dva sata do Trnovačkog jezera. Ovdje će »jezerska« grupa organizirati i pripremiti ručak za planinare koji će stići s Maglića.

Čekam ja tako prošle, 1986. godine 4. srpnja u ovoj grupi i muku mučim, treba li da kupimo od vlasnika katuna, Vukašina Komnenića, tri janca i da ih uz njegovu pomoć pripremimo na ražnju? Vrijeme se odjednom pokvarilo. Nahrupili oblaci i udarila kiša. Nismo mogli iz Vukašinove kolibe ni izviriti dok kiša ne prestane. Ručak u prirodi kraj tako lijepog jezera! Tko se ne bi poslije uspona na Maglić, »krov Bosne i Hercegovine«, takvom ručku veselio? Pogotovo, ako ga ne očekuje.

Kiša je prestala i opet se pojавilo sunce. Maglić se otkrio. Prizor koji se pamti. U planini su najlepši i najdalji vidici poslije kiše. Ali, naših drugova planinara nikako nema. Ne pojavljuju se na onom prijevoju od kojeg započinje spuštanje niz Šarenu Lazu. Upravo sam zurio dalekozorom očekujući da primijetim kakvu crvenu vjetrovku iz naše grupe. Na Maglić su pošla 52 planinara i planinarki. Vode ih dr. Branko Jureković iz Novog Mesta, stari znanac Maglića, i iskusna planinarka Vlatka Horvat iz Vara-

ždina. Vukašin, koji je bio s nama zajedno sa svojom suprugom Radmilom i kćerkom Biljanom, prvi je nabacio misao:

— Slušaj, oni su ti se sigurno vratili istim putem. Vjerovatno su se uplašili nevremena i silaska po mokroj travi na jezero.

— Ali, onda su barem mogli nekoga poslati na jezero, da mi ovdje uzalud ne čekamo, — odgovorim ja. A što da smo zaklali i počeli peći janjce?

— Pa, ništa, snalažljivo odgovori Vukašin. Ispekl bismo ih, a ja bih ih konjem prebacio na Prijevor do grupe.

Stvarno se planinarska grupa vratila istim putem. Maglić je oslojen po magli i kiši, kurirom je pozvan autobus s Prijevora (sreća, što vozač nije pošao s nama na jezero). Kada su stigli na Prijevor, Slovenac iz Maribora, Milan Sajko, požurio je prema jezeru, da nas o svemu obavijesti i pozove natrag. Nervoziom čekanju bio je kraj. Nisam baš lako nosio ruksak pun sira iz Vukašinovog katuna. Kada smo stigli na Prijevor, rekao sam:

— Drage planinarke i planinari! Nije, dođuše, topla janjetina, kako je bilo planirano na jezeru, ali gladni ste. Dobro će doći.

I sir je planuo!

Za naš susret u Varaždinu, tri mjeseca poslije, poslao nam je Vukašin četiri kilograma sira. To je bio njegov poklon.

Hoće li nam ove godine u srpnju i kolo vozu bolje uspjeti repriza s Maglićem nego premijera 1986. godine?

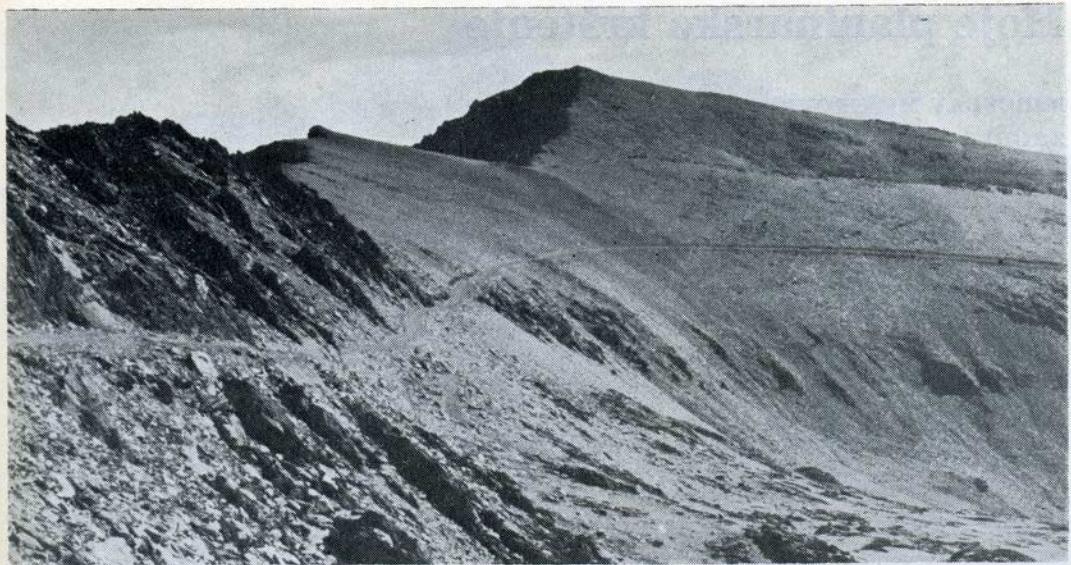
I na kraju ovog mojeg izvještaja o Magliću i svih zgoda i nezgoda, kako bi ipak sada izgledalo moje pismo na Maglićevu adresu?

Dragi moj Magliću!

Osvorio si me još davne 1958. godine, iako mi tada nisi dozvolio prići. Zauzeo si položaj s kojeg vidiš sve do Durmitora, a preko Bioča i daleke Komove. Vidiš Zelengoru. Volujak ti je kao mladi brat na dohvrat ruke. Zajedno ste zagrlili Trnovačko jezero, koje je ogledalo tvojih vrhova. Podigao si vječnu stražu prašumi Perućici. Sjećaš se hrabrih partizana. Svjedok si nadčovječanske borbe i napora naših boraca. U tebe su možda bile uprte oči ranjenika na Tjentištu, prije nego im se ugasio život pod udarcima fašističkog noža. Ja se uvijek sjećam tvojih pašnjaka sa cvijećem. Tvojih ovaca i pastira.

Žao mi je, što na tvojem vrhu nismo našli kutije sa spomen-knjigom i štambiljom. Biće li sve to ovdje nekoć, rekli su nam, ali se našlo i onih, kojima je to smetalo.

Ali ništa. Ne brini! Planinari iz varaždinske Ljevaonice i tvornice armatura izradit će i za tebe kutiju za spomen-knjigu. To su već učinili za Bobotov kuk na Durmitoru. A ja ću se pobrinuti, da se za tvoj vrh i Trnovačko jezero izradi lijepa prigodna štambiljka. Obećavam ti to i jedva čekam da te ponovno vidim.

Mulhacen (3481 m)

Foto: Dr. T. Sablek

Mulhacen

Dr. TOMISLAV SABLEK
SLAVONSKA POŽEGA

Još nam se nije pravo prestalo vrtjeti u glavi od flamenka u špiljama Sacro Monte, a već smo vozili zavoje najviše asfaltirane ceste u Evropi koja vodi do visine 2750 m. Iza nas je u jutarnjoj magli ostala Granada, dok su malo bolje bili vidljivi Alhambra, Generalife i okolni brežuljci. Cesta je dobro izvedena i uspon nije težak. Divno jutro i vidik na sve strane vuče nas prema vrhovima Sierra Nevada.

Padine su sive, mjestimično su pokrivenе travnjacima, s ponešto šume. U usporedbi s našim Velebitom krajolik je jednoličan, ali da bismo to saznali i osjetili trebalo je doći u ove planine. U nižim predjelima uz cestu vidimo mnogo krupne i sitne stoke kao i brojne ograđene torove. Iznad 2000 metara sve su češći planinski hoteli i skijaške žičare, što govori da je zimi ovdje vrlo živo. Postepeno prestaju travnjaci, a teren je pokriven crnim izlomljenim kamenjem. Nije ugodno za noge niti lijepo za oko. Uskoro smo na vrhu. To je kraj ceste i odmah iznad toga je stijena vrha Pico de Veleta (3401 m).

Hladan vjetar urla tako da jedva stojimo. Oko nas su vrhovi Sierra Nevade, a prema istoku najviši vrh Iberijskog poluotoka — Mulhacen (3481 m). Nismo očekivali tako hladan doček na jugu Španjolske, ali što je — tu je. Lijepo je sunčano, pa idemo dalje. Put usječen u izlomljenu i kršljivu stijenu vodi prema našem cilju. Nakon sat hoda smo kod

planinarske kuće Rifugio Rio Seca. Kuća je zatvorena, jer u to doba godine ima malo planinara. Španjolci više planinare zimi kada su svi ti vrhovi zameteni snijegom i ledom. Nakon doma postepeno počinje uspon na vrh po samom zapadnom hrptu. Stijene zapravo i nema, samo gomila velikih blokova kamena nabacanih bez ikakvog reda. Na vrhu su ostaci skloništa raznesenog gromom i svetište okićeno svježim cvijećem i mnoštvom potpisa. Vjetar i dalje urla, tako da moramo paziti da nas ne sruši. Iako vjetar brzo premješta rijetke oblake, vidik je na cijelu Sierra Nevadu odličan. Prema zapadu je, okrunjen oblacima, Picco di Veleta, a u sjenama i jarugama manji ledenjaci koji su ostali usprkos jugu, vrućini i jakom suncu koje preko ljeta zagrije kamenje. Nakon slijkanja spuštamo se oprezno niz padinu. Puteljka nema, a svaki kamen se klima na drugu stranu. Valja biti oprezan, jer smo sami u planini, a izvlačenje ozlijedjenog u ovim uvjetima bio bi mučan posao. Na povratku smo pogledali i nekoliko planinskih hotela uz cestu. Nisu nas oduševili — imitacija alpskog stila i to prilično neuspjela, ali je sve čisto i uredno. U sumrak smo se spuštali u Granadu punu života i okupanu svjetlima.

U kampu »Sierra Nevada« dočekala nas je okrijepa i odmor, da bismo drugi dan nastavili naš put prema jugu.

Moje planinarsko krštenje

MIROSLAV MEŠTROVIĆ

ZAGREB

Bilo je to davne 1934. godine kad smo brat i ja zatražili od našeg djeda, da nam kupi magarca. Smatrali smo se nekako zapostavljenim, jer je bilo samo nekoliko obitelji u mjestu koje nisu imale tovara. Uporno su nas u kući uvjerali, da nam magarac nije potreban, jer imamo par dobrih konja. No beskorisna bila su sva uvjerenanja, mi smo željeli magarca i opet magarca.

Konačno djed nam se smiluje i na narednom sajmu u Drnišu kupi magarca. Bio je vrlo krupan, tamne dlake i dosta pokretljiv, što nije svojstvo tih živoinja. Ispočetka smo ga tetošili i svaki dan mu u usta gurali kocke šećera.

Kad smo već imali ono smo željeli, počeli smo praviti planove kuda da sve krenemo u obilaske s tim krotkim živinčetom. Nakon razmišljanja za prvo putovanje izabrali smo Vrliku. To je gradić s druge strane planine Svilaje, na sjeverozapadnom rubu Cetinskog polja. Najkraći put do njega je preko hrpta Svilaje, koja je u tom predjelu visoka oko 1250 metara. Seljaci su nam rekli da se do Vrlike može stići za pet sati dobrog hoda.

Na izlet smo krenuli početkom rujna jednog lijepog poslijepodneva. Na magarca smo učvrstili samar i na nj objesili torbu s hranom i čuturu s vodom. Dogovorili smo se da ćemo jahati naizmjenično; dok bude jedan jahao drugi će ići pozadi i šibom požurivati magarca.

Odmah iznad kuće otpočeo je uspon. Kako smo se po malo uspinjali, tako smo se stalno osvrtali na dolinu koju smo napuštali, kao da smo željeli da s njom ne izgubimo vezu. Posljednje još što smo vidjeli bila je bijela kamera kupola mauzoleja, koja je upravo tog ljeta izgrađena.

Nakon jednog sata hodanja i jahanja, stigli smo do prvih stočarskih stanova. Tu smo kod jednog poznatog pastira ostali prenoći. Spavali smo u jednoj pojati na sjenu. Zamolili smo domaćina da nas probudi vrlo ranu, a on nam odgovori da budemo bez brige i mirno spavamo, jer da on ustaje već u tri sata kako bi izgnao ovce i goveda na pašu.

Probudio nas je vjerojatno kad redovno ustaje. Htio nas je malo ispratiti, no moj mu stariji brat reče da pozna puteljak kojim

trebamo ići. Mjesec i zvijezde su sjali tako intenzivno da se sve što je bilo u blizini vrlo dobro raspoznavalo.

Nakon možda dva sata jutarnjeg hodanja, došli smo na prijevoj planine. Zvijezde su počele da blijede i nestaju, zviježde Vlašića također je nestalo, a i mjesec je počeo dobiti bljedoliku boju. Nastala je zora.

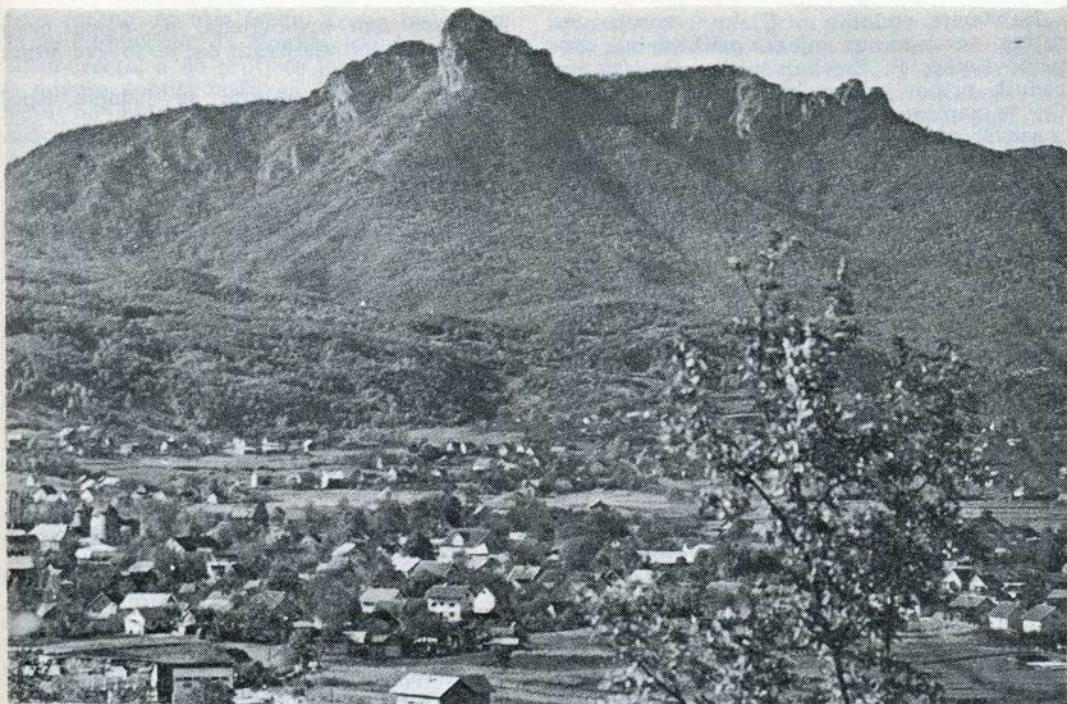
Na jednom mi se pričinilo, dok sam jahao, da čujem neko režanje. Napeh uši da bih bolje čuo, i stvarno, u blizini se čulo neko režanje i to sa dvije strane. Obratim se bratu: Bepo, meni se čini da čujem vukove! On mi odgovori da i on čuje. U tom času nastalo je snažno režanje i zavijanje au, au, au... Ja skočih s magarca na kamenje. Obojica smo počeli strašno vrištati, a da stvar bude još dramatičnija i magarac je počeo da njače ia, ia... No odmah zatim smo čuli ljudske glasove: Ne bojte se! Ne bojte se! To smo mi. Iz đžbunja su iskočila dva poznata nam čovjeka iz našeg mjesta. Počeli su nas umirivati. Ja sam sjedio na kamenju i tresao se, a kad sam otvorio usta da nešto kažem iz grla mi nije izlazio glas. Bio sam nijem. Takvo stanje potrajalo je možda dvije-tri minute i potom sam progovorio.

Nakon odmora i našeg smirivanja, nastavili smo s tim ljudima put. Ti ljudi išli su također u Vrliku, da prodaju grožde natovareno na dva brdska konja. Putem su nam rekli da su nas htjeli samo malo zaplašiti.

Poslije podne s istim ljudima krenuli smo natrag kući. Putem smo razgovarali i šalili se kao da nije ni bilo jutarnje neugodnosti. Kad smo se opet popeli na sljeme Svilaje, u daljini se lijepo vidjelo plavetnilo mora i otoci ispred Šibenika.

Po dolasku kući ispričali smo što nam se tog jutra dogodilo. Djed se na to jako uzrujao i odlučio da odmah sutra u sudu podnese tužbu protiv tih ljudi. No tijekom noći vjerojatno je dobro spavao, te se smirio i nije ostvario prijetnju.

Godinu dana nakon tog događaja završio sam pučku školu i otišao u svijet. No, svakog ljeta kad sam dolazio doma na praznike, išao bih na Svilaju dva do tri puta, a tako i poslije. Posljednji put sam bio prošle godine, a nadam se da će joj i ove poći u posjetu.

Legende o Kleku

IVAN TIRONI

OGULIN

Uz naš Klek vezane su mnoge priče i legende koje je narod stvarao stoljećima. Pri spomenu Kleka odmah se sjetimo klečkih vještica. Bit će zanimljivo da pogledamo kako je nastalo ime ove planine. Nastanak imena povezan je uz klekov bor ili klekovinu koja raste u planinskim predjelima. To je bor koji su planinski vjetrovim oblikovali, iskrivivši njegovu krošnju. Iskrivljen oblik ovog planinskog masiva podsjeća na nagnuti bor koji raste na hridi, izložen udarima vjetrova.

Vjerovanja o Kleku su mnogobrojna, a nastala su u davnini. Prema pojedinim pričama Klek je div, a druge priče smještaju tog diva u unutrašnjost planine. Obrisi goleme glave toga diva prema legendi, naslućuju se na obzoru. Prema drugim pričama Klek je ročište vještice i zloduha, mjesto sastanaka zlih sila koje se tu sastaju po noći, a naročito za Ivanjske noći, kada tim svetkovinama prisustvuje i brine princ zla, Lucifer. Žene optužene kao vještice u Zagrebu spominju u istrazi Klek kao mjesto sastanka sa davolom. (1)

Zabilježena je i predaja da u unutrašnjosti Kleka počiva ukleta kraljevna pretvorena u zmiju, koja čuva hrpu dukata. Svakih sto

godina otvor se Klek i ako se nađe odvazan momak koji bi zmiju poljubio, ona bi se ponovo pretvorila u lijepu djevojku i udala za momka te ga nadarila dukatima. (2)

Jedna od najpoznatijih priča govori da na Kleku počiva Kraljević Marko, junak opjevan u narodnim pjesmama. Zabilježena je i narodna pjesma koja je nastala u ogulinском kraju:

Kud je Marko razgonio vile,
Tud vještice oko Kleka cvile,
Gdjeno Marko šarca zobjio sa gunja,
Tud se vide zidine Vitunja.
U Vitunju na vrh Kleka hladna
Tud vještica sokoli se gadna. (3)

Kada se pogleda Klek u cijeloj svojoj dužini, njegovi obrisi podsjećaju na zaspalog diva, kojemu se može vidjeti glava, trbuš i stopala (Klečice). Torbar kaže da ljudi priповijedaju kako se od nebrojenih rojeva pčela, kojima Klek za košnicu služi, stijenom med cijedi.

U jednoj od priča tvrdi se, da je Klek jedan između divova koji su se u bijegu pred bogom Perunom skamenili. (4)

Najstarije podatke o Kleku i o vjerovnjima vezanim uz njega pružaju narodne pripovijetke. R. Strohal sabrao je više narodnih pripovijedaka koje govore o Kleku. On je pisao priču u kojoj se kovač, namazavši vještičjom mašču metlu i kolo od kolovrata, penje na Klek, gdje s vješticama pleše kolo do zore. Zapisana je i pripovijetka iz sela Stativa kraj Karlovca u kojoj baba, pretvarajući svog čobana u konja, leti svake noći na Klek. (5)

Valvazor u 17. stoljeću opisujući Klek kaže: »Nedaleko odavde leži svima znan Vještičji briješ, Klek ili Klijek zvan, na kojem po opće poznatoj priči vještice i zlodusi svoj sabat i svoja vještičja kola održavaju.« (6)

Senoa je putujući ovim krajevima zapisao o Kleku: »Narod pripovijeda o Kleku kojekakvih strahota. Ondje da je vrzino kolo, tj. ročište svih vještica, vilenjaka, coprnjaka i zloduha naše zemlje, onamo dalete zrakom pa vijećaju, kakovo će zlo počiniti. Premda naš puk tako kazuje, premda stari

Valvazor isto pripovijeda, ne mogu brate dragi, nikako vjerovati da je to sve prava istina.« (7)

Ante Kovačić našavši se jednom ispod Kleka napisao je stihove:

Što si smrknut, stari Kleče?
Zašto ti se čelo muti?
Hoće l' gromi da zaječe?
Hoće l' vihor zviždnut ljuti?
Hoće l' ustati soko-ptice?
I na orle grabilice?... (8)

Ivana Brlić Mažuranić u svojim zapisima iznosi kako je voljela razmišljati o tome što se nalazi u nutrini Kleka. U unutrašnjosti Kleka u mašti je smještala silne, burne i neobične prizore. U svojoj priči »Regoč«, u liku vile Kosjenke, ona izgovara i svoju želju: »Htjede Regoč sada da podje i zakoračio on već korak od deset sežanja. Ali ga Kosjenka ustavi pa ga još umoli: — Bismo li mi, Regoču, mogli proći pod zemljom, da ja vidim, što pod zemljom ima?« (9).

BILJEŠKE

1. V. Bayer: Ugovor s davlom, Informator, Zagreb, 1982, str. 242.
2. J. Poljak, J. S. Vrignanin, J. Božičević: Župa Modruš, HIBZ, Zagreb, 1943., str. 80.
3. Magdić: Narodne priče o gradinama, Zbornik za narodni život i običaje j. Slavena, Knjiga XIV., sv. I, Knjižarnica Jugoslavenske akademije, Zagreb 1909., str. 133.
4. N. Sučić: Hrvatska narodna mitologija, Grafika, Zagreb 1943., str. 99.
5. R. Strohal: Odabранe hrvatske narodne pripovijetke, St. Kugli, Zagreb 1931.
6. Valvasor: Die Ehre des Herzogthums Krain. Krajec i Pfeifer, Rudolfswerth, 1877-79., str. 72.
7. A. Senoa: Hrvatski Semmering, Hrvatski putopisci, Zora, Zgb., 1955., str. 173.
8. A. Kovačić: Pod Klekom, Vrijenac, Zagreb 1882. str.34.
9. I. B. Mažuranić, A. Milčinović, Z. Marković: Izabrana djela, MH-Zora, Zagreb, 1968., str. 56.

Geneza Plitvica i rijeka Korana

Dr. VLADIMIR BLAŠKOVIĆ

ZAGREB

Plitvička jezera neosporno su ponajljepši dragulj hrvatskoga krša. Pravi je to »biser u derdanu«, koji opravdano i uvelike interesira ne samo sveukupnu hrvatsku kulturnu javnost nego su i prava mezimčad svih jugoslavenskih prirodoslovaca, planinara i prijatelja prirode. A neosporno je i to, da to prirodno »čudo« nije potrebno posebno predstavljati jugoslavenskom intelektualcu. Bilo je tako jučer, tako je to i dana, a bit će tako i sutra, dokle i koliko uspiju sadašnji napori na očuvanju tog znatno izmijenjenog i, slobodno je reći, prilično već devastiranog divotnog prirodnog perivoja Hrvatske. Zbog toga je razumljivo ne samo zanimanje planinara i kulturnih radnika za mnogostrukе osebujne prirodne oznake tog bisera hrvatskoga krša nego je i opravdana potreba ukazivanja na pogrešna objašnjavanja i tumačenja plitvičkih prirodnih rijetkosti.

O Plitvičkim jezerima pisano je veoma mnogo, ali je napisano zaista i koješta, što potiče ne samo na razmišljanje o netočnosti, raznim pogrešnim tvrdnjama i apokrifnim zapisima o goransko-ličkom području hrvatskoga krša, o pisanijama razasutima, nadrobljenima i pisanima kojekuda, pa i u redovima i publikacijama s naljepnicom i pretenzijama znanstvenosti, nego je i uvjetovalo, da sam već prije desetak godina u mojoj »Povijesti hrvatskoga planinarstva« (vidi izdanje Planinarskog saveza Hrvatske »Hrvatsko planinarstvo«, Zagreb 1975) naijavio poseban naknadni osvrt na genezu Plitvica i rijeku Koranu kao na osobito zanimljiv i lijep plitvički jezerski odvirok. Sada, eto, izvršavam obećanje.

Povrh ostalih svaštaria u nekim napisima o plitvičkom jezerskom fenomenu nalazimo i tvrdnju, da Korana protječe kroz Plitvička jezera. Jednostavno, kratko i nedvosmisleno

jasno rečeno: **to nije točno**. Treba biti načistu sa činjenicom, da Korana **istječe** iz Plitvičkih jezera, a ne protjeće kroz njih. Korana doduše dobiva vodu od Jezera, ali također i od hidrografski značajnog i vodom snažnog potoka Plitvice. Jezera pak — prema znanstvenom objašnjenju geologa prof. dra. Kocha — »dobivaju svoju vodu iz nekoliko pritoka, koji izviru iz dolomita. Glavni pritoci su **Bijela** i **Crna rijeka**, koje se slijevaju kod Ljeskovca u Prošćansko jezero, zatim ulazi u Prošće još **Ljeskovac potok**, a **Sušanjska rijeka** u Liman dragu; u Kozjak (Glibovitu dragu) utiče **Riječica potok**, pa **Matijaševac** i **Jasenovac potok**. Plitvice potok izvire pod Prekom kosom i pada na Sastavcima u Koranu. Nema sumnje, da su **ovi potoci** za diluvija pridonašali jezerima veći kvantum vode no danas, već zato, što je onda bilo obilnijih oborina, pa i zato što je ovaj kraj na veliku daljinu unaokolo bio obrastao gustom šumom, te su izvori bili jači. Nivo jezera nije mogao biti mnogo viši, jer je bio ovisan o periodicitetu oborina, o porastu ili raspadanju sedrenih bariera pojedinih pladnjeva, a uz to **mora se uzeti u obzir i djelovanje onog geološkog faktora**, koji je jezera stvorio i koji nema sumnje još i danas **djeluje**, pa su od svog postanja do danas mogla jezera svoj nivo i takovim dijanjem i spuštanjem mijenjati.« (Vidi i usporedi: Ferdo Koch, Plitvička jezera; Prinos poznavanju tektonike i hidrografije Krša; Vijesti Geološkog zavoda u Zagrebu, knjiga I, str. 160; Zagreb 1926. — Istaknuto potterao V. B.)

Dakle, u Plitvička jezera (ili skraćeno samo: Jezera) dotječu vode nekoliko rijeka, rječica i potoka. Eminentan znanstvenik, mnogocijenjeni geološki stručnjak i mjerodavni poznavalac geoloških i geomorfoloških elemenata Jezera, prof. dr. Ferdo Koch (Osijek, 10. X. 1874 — Zagreb, 14. VIII. 1935) pbrojao je, eto, sedam ponajvažnijih dotoka vode Jezerima ne spominjući povremene bujičnjake i manje curkove i vodotoke. Potok Plitvica tu, zasad, nije relevantan prirodni faktor. Ona ne utječe u Jezera, već se sljubljuje sa Sastavcima.

Dva decenija prije instruktivnih zapisa prof. dra. Kocha uvaženi znanstvenik i geološki stručnjak prof. dr. Artur Gavazzi objavio je u »Glasniku hrvatskoga naravoslavnoga društva« (Zagreb, 1904) prilog »Geneza plitvičkih jezera«, u kome je ustvrdio, da »ispod Kaluderovca je malen basen Novakovića brod, iz koga voda skače skokom visokim 24 m pod imenom Korana, ... a odmah na početku prima Korana potok Plitvicu, koja se ruši u nju skokom visokim oko 70 metara.«

Istaknute prirodne osobitosti kako su ih objavili znanstvenici Gavazzi i Koch nužno nameću jedino moguć i opravdan zaključak: sve plitvičke vode slijevaju se i skupljaju u veličanstvenom krševitom grotlu i vodenom sotoku podno snažnih Sastavaka, pa tek odatle sjedinjene vode teku pod jednim svo-

jim imenom kao rijeka Korana. **Prije Sastavaka rijeka Korana ne postoji**. Drugačije prikazivanje plitvičko-koranske stvarnosti u suprotnosti je sa znanstvenom istinom i ne treba se o njemu ozbiljno govoriti. Ipak ima pojava i mišljenja koje nije moguće posve prešutjeti. Evo jedan takav primjer.

Medu raznim apokrifnim podacima o Plitvicama i Korani nepotrebnu je zabunu i nedoumicu stvorio istaknuti geograf prof. dr. Josip Roglić objavljivajući opširniji prilog u monografiji »Plitvička jezera nacionalni park« (naslov na koricama knjige) ili »Nacionalni park Plitvička jezera« (unutarnji naslov knjige objavljen u Zagrebu, 1958). Već na prvoj stranici svoga priloga pod naslovom »Karakteristike pejsaža i mogućnosti iskorišćivanja Plitvičkih jezera« Josip Roglić piše:

»Redovno riječne doline su u izvorišnom dijelu uže i pliće, a nizvodno se šire i udubljuju; **naprotiv dolina Korane, u kojoj su jezera**, u gornjem dijelu je šira, razgranjena i otvorenila, a prelazi nizvodno u uzan i izoliran kanjon.« U nastavku teksta isti taj autor ponavlja svoju misao i tvrdnju ovako: »**Izvorišni ogranci Korane** duboko su disocirali dolomitski teren i usjekli razgranatu mrežu dolina. Cijeli kraj gusto je pošumljen. **Nemirni i pošumljeni pejsaž oko gornje Korane** izrazito se izdvaja od golih vapneničkih krajeva na istoku.« I dalje: »Tako se s Bigine poljane (oko 740 m) otvara slobodan vidik, u kome se gube **dolina Korane i u njoj skrivena jezera**.« (Istaknuto potterao V. B.)

Ovi ulomci cijelovite su rečenice te nas upoznavaju s mišljenjem njihova autora o Korani. Kako bi pak sve bilo potpunije i jasnije neka bude o autoru takvih apokrifnih tvrdnja spomenuto još i to: Josip Roglić maturirao je (god. 1926) u Biskupskoj gimnaziji s pravom javnosti u Splitu, a sveučilišne studije apsolvirao je (god. 1926—30) u Beogradu, gdje je bio miljenik eminentnog srpskog stručnjaka za geografiju, akademika dra. Borivoja Milojevića. I — neka je dosta o tome!... Vratimo se Jezerima.

Podsjetimo se uvodne rečenice ovoga esejja: **Plitvička jezera neosporno su ponajljepši dragulj hrvatskoga krša**, no slobodno je još ustvrditi, da su ona i osobiti prirodni dragulj Hrvatske, pa i čitave Jugoslavije. O njihovome postanku prof. dr. Koch napisao je u naprijed već citiranoj studiji slijedeće instruktivne činjenice: »Mnogogodišnjim proučavanjem geološke izgradnje Krša uverio sam se, da je efekat erozije vode i hipotetične ledeničke (glečerske) erozije u našim krajevima (a nema sumnje da je i drugdje tako) tako minimalan, naročito u poredbi sa učincima tektonskih pokreta, da se ne smije postanak riječnih kanjona svesti na takovo djelovanje. Erozione sile su prenjake i one ne bi bile u stanju da izrade u vapnencu tako duboke i uz to u određenim smjerovima situirane rječne kanjone kroz trajanje cijelog tercijara, a kamoli kroz

razmjerno kratkotrajni diluvij. Samo tektonski procesi, koji nisu ovisni o klimatskim, niti su vezani na stanovita geološka razdoblja, mogli su da izrade takove velebne dolinske forme, koje se mogu gotovo takmičiti svojom impozantnošću sa kanjonom rijeke Colorado (Neretve izmed Prenja i Čvrstnice, V. Paklenice, Una, Unac, Zrmanja, Lika, Korana, Kupa i dr. ...). I logičan zaključak mjerodavnog autora: »To će reći, da su rječni kanjoni, njihovi ponori i njihovi podzemni vodotoći isochroni, da nisu velike geološke starosti i da su tektonskog podrijetla.« A još malo dalje, u istoj svojoj veoma temeljito pisanoj znanstvenoj studiji prof. dr. Koch tvrdi: »O postanku Plitvičkih jezera publicirali su razni pisci svoje nazore i hipoteze, no ove su hipoteze većim dijelom sa naučnog gledišta takove naravi, da se o njima i nemože ozbiljno raspravljati... Sve su te hipoteze nastale uslijed nedovoljnog poznavanja geoloških prilika okoliša jezera i onih geoloških faktora, koji su saradivali kod izgradnje jezera... Postanak donjih jezera se u većem dijelu navedene literature tako tumači, da je nekada postojao podzemni, spiljski, tok Korane od donjeg kraja Kozjaka, a kasnijim urušenjem stropa ove spilje, da su nastala donja jezera. Ovakvo je tumačenje posljedica nedostatnih opažanja faktičnih geoloških prilika i nekog komoditeta, po kojem je jedan autor od drugoga naprosto preuzeo i nešto preudresio tu hipotezu. Po nekim publikacijama je ovo neispravno mišljenje zadobilo i širi publicitet... Sva opažanja pokazala su, da su koli gornja, toli donja jezera postala tektonskim pokretima. Tragovi nekom spiljskom svodu i njegovu urušenju nigdje nema, pa i velika masa sedre na donjim jezerima govori zato, da je u isto vrijeme kao kod gornjih jezera, to jest za diluvija, počelo stvaranje sedre po biljkama, koje u spiljskom mraku nemaju životne mogućnosti.« (Ponavljam i nadopunjujem: vidi i usporedi naprijed već citirano znanstveno djelo prof. dra. Kocha o Plitvičkim jezerima, objavljeno u Zagrebu 1926; stranice 151—152, 164—165, 170. Istaknuto potpisao V. B.)

Potrebitno je i umjesno naročito istaći, da je sveučilišni profesor dr. Ferdo Koch bio i ostao ne samo mjerodavan znanstvenik nego i uvaženi geološki autoritet Hrvatske i Jugoslavije, a uživao je i primjenu stručnu reputaciju izvan domovine. On je doduše odavno već istrunuo na Mirogoju, ali pored ostalih znanstvenih radova ostale su trajno

žive njegove teze o geološkim faktorima, koji su temeljno uvjetovali postanak Plitvičkih jezera. Upravo su zbog toga neobični, a znanstveno i neuvjerljivi pokušaji raznolikog, napose **geografskog** obezvredivanja solidno fundiranog i uvjerljivog Kochovog **geološkog** objašnjenja plitvičke geneze. Među geografskim prilozima nalazimo i naprijed spomenuto tumačenje profesora Roglića. Medutim nastojanja i pokušaji objašnjavanja geneze Plitvica suprotno solidno prikazanoj geološkoj analizi, kako su to istaknuli mjerodavni stručnjaci Koch i Gavazzi, a sve to bez primjene **akribije**, bez sumnje je kompromitantno po autore takvih apokrifnih pisanija. Valja biti načistu s činjenicom, da je prisutnost akribije u naučnom radu bez sumnje neophodna i primarna, jer bez akribije nema ni znanosti. (Napomena: riječ akribija grčkoga je podrijetla i znači krajnje savjestan i vrlo temeljiti rad.)

Nedostatak akribije uvjetovao je jednu od takvih bitnih pogrešaka o tobože znanstvenom prikazivanju »doline Korane, u kojoj su jezera«, ali jedno je **geološka spoznaja** tektonskog loma i brazde u razvojnom procesu današnjeg kapelsko-plješivčkog reljefa, a nešto je posve drugo čitav labirint **raznoimenovanih vodotoka** hidrografske mreže u tektonskoj ulomnici oširokog basena Plitvičkih jezera i slijevanje tih voda do Sastavaka, odakle tek te vode teku pod sa danjim svojim pravim narodnim i znanstvenim imenom Korana. Premda su ista porodiča i sistematski red, jabuka i kruška nisu isto. To su dvije različite vrste. Mutatis mutandis (si componere mihi fas est), geološka tektonska brazda nije isto što i hidrografska sлив i sutočni labirint. Dakle, pogrešna je i neznačalačka tvrdnja, da rijeka Korana protječe kroz Plitvička jezera.

Pa da završimo ovaj svojevrstan esej o »problemu bez problema«, o genezi Plitvica i rijeci Korani s doslovnim i opširnim citiranjem originalnih i mjerodavnih podataka znanstvenika Ferde Kocha, i kraćim ali jednako vrijednim i mjerodavnim informativno-instruktivnim podatkom Artura Gavazzija, a o čemu sam i ja pisao u mojoj već spomenutoj »Povijesti hrvatskog planinarstva«. Obvezao sam se tada, da će još posebno pisati o apokrifnim prikazima plitvičke i koranske stvarnosti. Napokon sada i odužujući se obećanju učinih ono što su mi nalagali savjest i moja stručna dužnost. Time neka je rečeno sve i — točka.

Podne na Vučijim Ušima

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Podne je. Planina miruje. Upekla jara. Sunce nemilosrdno prži. Nebo azurno plavo. Nigdje nema oblaka. Pogledi su dalekosežni, neizmjerljivi. Na dalekom horizontu krajnje crte neba i planine stapaju se u ljubičastoj izmaglici. Ovdje planduju u hladovini bukovih stabala. Čuvaju ih ovčarski psi, isplaženih jezika od vrućine. Konji i volovi miruju na dominantnim, zelenim vrhovima oko Ljubina groba i Košute. Tu su, po običaju, izašli da se pomoći povjetarca i mahanja vlastitim repom brane od dozlaboga napasnih muha. I hitre divoke miruju negdje u hladovini zelengorskih šuma ili žbunovima mrke klekovine.

Kamenje Orlovače i Kozijih strana ispučalo, izdubljenu, naherenu, izgrijenu od vjetra, kiše i snijega vijekovima, od topovskih i drugih granata vatrenog oružja što su ih obasipale u krvavoj borbi te daleke 1943. godine, a opet blistaju svojom ljepotom i uspješno odolijevaju vremenu i nevremenju.

Osim zujanja muha, ništa drugo ne čujemo. Do nas dopire miris dima iz Lučkih koliba. Ispred nas je visok kameni toranj Treskavca, koji se prijeteti nadio nad kanjon i dolinu Hrčavke. Gledan odavde sa sjevera, vrh Treskavca se u sivoj i treperavoj izmaglici doima kao nevelika stijena. Desno od Treskavca iznad magle uzdižu se kamene kule Maglića, Bioča i Voljaka.

Nesnosna vrućina nas je nagnala da napustimo gole pašnjake i da potražimo osvježenje u hladovini obližnjih šuma. Put nas je doveo na mjesto zvano Vučije Uši. To je zelena uvala sa sjeverne strane Treskavca, u dnu Lučkih koliba. Tu je kraj šumskog puta koji vodi od Vrbnice uz Kozograd do Lučkih koliba. Ovdje u sjenci stoljetnih bukovih stabala, na terasi male lovačke istoimene kuće-brvnare, našli smo debelu hladovinu. Ovdje smo bili u društvu bezbroj grla krupne i sitne stoke, koja se sklonila od nesnosne vrućine i odmarala u šumskoj hladovini.

I dok sjedimo na nevelikoj terasi, slušamo romor šume i ptičji poj. Ne razabiramo

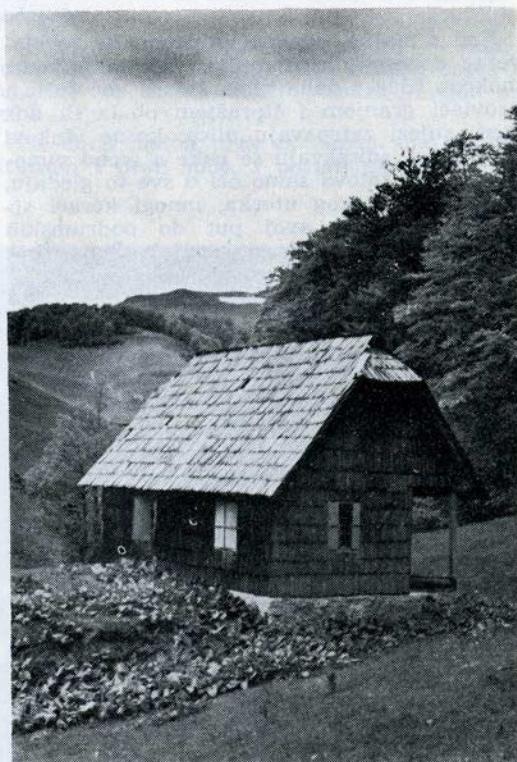
što je to, ali vjerujemo da je nešto dobro. I tako se ponosno poljivamo u hladovinu i gledamo u sijela besnoj izmaglici izvedući da je to nešto dobro. I tako se ponosno poljivamo u hladovinu i gledamo u sijela besnoj izmaglici izvedući da je to nešto dobro.

mo nikakve poznate pticije glasove, osim zvižduka kosa. Osjećamo moćnu hladovinu šume. Povremeno nas resko udaraju talasi povjetarca, puni raznih i čudesnih mirisa.

Ugodno nam je ovdje u maloj ovoj zelenoj uvali, nalik na pregršt ljudske šake, ili na Vučije uši, kako im je tko zna tko i kada, s pravom, dao ovo ime.

U ovoj zabiti, u divnoj dolini kao izmisljenoj za lov, samuje nevelika lovačka kuća. Samuje i propada. Zapuštena i zaboravljena od onih koji su je ovdje podigli. Ostaviše je i zaboraviše, kao i mnoge druge lovačke kuće po bosansko-hercegovačkim planinama, da samuju, propadaju i ginu u neravnopravnoj borbi sa surovim planinskim nevremenima.

Od ovog drvenog zdanja, koje vidno rani Zub vremena i sve više nagriza crvotčina, osta još oronula građevina, čiji drve-

Lovačka kuća na Vučijim Ušima

Foto: U. Beširović

ni krov prokišnjava na više mesta. Vanjski i unutrašnji drveni zidovi oštećeni su i ruševni. Oštećeni prozori gledaju mrtvim očima svojih razbijenih stakala. Eto, tako propada još jedno zdanje dragog planinara i potrebno lovcima.

Ostavili smo malu lovačku kuću na Vučijim Ušima da se još koji dan bori i odo-

lijeva zuba nevremena, a mi smo pošli dolje prema Vrbnici, ususret Adiju Mulabegoviću, poznatom sarajevskom humoristi i karikaturisti. Obavijestili smo ga o propadanju lovačke kuće i zamolili ga neka prepriča Upravi Nacionalnog parka Sutjeska da se učini što je potrebno za spas ovog objekta od potpunog propadanja.

Priča iz jednog podruma

MIRA SINCEK

VARAŽDIN

Danas neću svoje misli penjati nekim dragim planinskim vrhovima ni visinama, neću pogledom odnositi najlepše boje cvijeća sa strmoglavnih stijena, danas bih vam pričala nešto drugo ne odlazeći iz voljenog Varaždina a ipak vezano uz planinu i ljubav prema skitnjama!

Ima u mome gradu mnogo planinara, a seniori Planinarskog društva »Ravna gora« Varaždin ljudi su o kojima želim pričati.

* * *

Kad s mutne, odavno ukroćene Drave sjeverac donese mirise mulja, nabujalih voda, mokrog lišća i daha zime što se već šulja i provlači granjem i šipražjem obala ili dok gusti snježni zatravljaju ulice, kasne vlakovi i autobusi, smrzavaju se ruke a ispod vunenih kapa i šalova samo oči u sve to gledaju, neumorno, svakog utorka, mnogi koraci sigurno pronalaze svoj put do podrumskih prostorija Radne organizacije »Sumarija«. Tu je uvijek toplo, sigurno, veselo.

I mogu vani mrazi najčudesnijim čipkama zastirati okna, snježni smetovi ljutiti zimsku službu i građane, a ledene svjeće sa streha hladno sjati u noć ili pak liti iskonske kiše bez kraja i konca, u podrumu je uvijek svijetlo, ugodno, živo!

Vani ostaje i nestaje stvarnost, a tu započinje i jučer i danas i sutra, sve u jednom, tu uspomene ponovo prerastaju u zbilju, snovi oživljuju, a pjesma i šala vraća sjaj i mladost u svako oko, i kao da nestaju i sjeđine i bore. Već ulaskom u predvorje, gdje uvijek miriše na nešto stvarno ukusno i dobro, čeka vas i prije samog »Dobro došli, dobra večer!« — topli osmijeh domaćica.

Neki naši seniori još osvajaju mlađenackim poletom i srcem bogatim ljubavlju za planinu, onom ljubavlju što ne stari, mnoge planine i vrhove, pa sve to, pretočeno u jednostavne riječi i divnu sliku, svakog utorka u polumraku podruma s njima prelaze i osvajaju sad i svi prisutni: — Preskakuju

oni tako oštrom kamenje, vrludaju uzanim bijelim stazama, zastaju usred planinskih livada slijedeći igru čarobnih leptirovih krišila ili da se zagledaju u mrke prostore šuma, da odmore pogled u bezdanim gorskim vodama, ili da odlutaju dalje preko vrleti i stijena put nebeskih visina prateći pticu il pamučastu bjelinu oblaka, dive se bojama cvijeća a sve to ne pomičući nogu, ostajući u skrovitoj i sigurnoj toplini svoga podruma uvijek vjerni planini.

Vraćaju se tu sjećanja na mnoga lijepa prošla planinarenja ali se planiraju i spremaju nova, brojna putovanja i izleti u prirodu i brda. Radosno se zapjeva po neka »stara« što dobro zvuči i pristaje u svakoj prilici i zvoni smijeh a šale i doskočice cakle pogled i blistaju usred lica tih duhom mlađih veseljaka.

Ugodno je doći u tu sredinu, poslušati predavanje, nagledati se divnih dijafilmova, slika s dalekih i manje dalekih planina, jesti najbolje kolače, osluhnuti i sjetnu i veselu pjesmu, nasmijati se široko i od srca, uvjeriti se kako godine nisu zapreka da se voli i osvaja planina, naprotiv, životna zrelost i iskustvo ovih prokušanih planinara uči veličini, potrebi i vrijednosti druženja i prijateljevanja s prirodom i ljudima.

Svi su oni jednakozasluzni da svaki utorak postaje radostan dan, dan pun svjetla i susreta i onda kad nebo nam:šteno plavi kišama ili se guste magle zapliću ulicama, jer u oku svakog od njih blista po jedno toplo sunce puno topline za svakog tko im dode. Zato sve najave programa za susrete utorkom, u ormariću seniorske sekcije, završavaju pozivom: »Dodata i vi i povedite svoje prijatelje!«

Kažem vam, ima u Varaždinu jedan neobičan podrum pred čijim pragom zastaju i ostaju snjegovi, kiše, mrazevi i magle, dok u ugodnoj unutrašnjosti ljubav prema planini okuplja mnoge i mnoge vječno mlade zaljubljenike u planinu i druženje!

Dolina mira

DUNJA HORVATIN

STUBIČKE TOPLICE

Kasno poslijepodne. Zadnji dan listopada. Kiša skladno i postojano rominja u žlijebu, udružena sa šumom vjetra sklada jedinstvenu kompoziciju jesenskog dana. Daleko iza prozorskog stakla mrki masiv Sljemena natkriljuje oble zagorske brežuljke opustjelih vinograda. Samotni puteljci u raskvašenoj žutoj ilovači presijecaju natopljena polja i obilaze ogoljele šumarke. Nigdje živog bića. Ni vrane, ni psa. Vrijeme kad se vлага uvlači u kosti, sivilo u dušu. Vrijeme kad zaželiš dobiti — od vremena, sivila i samoga sebe. Bijela gipsana čizma na nozi prisiljava me na mirovanje i prisutnost...

U dnu novinskog lista štura novinarska vijest o nesreći u planini: »Prilikom uspona na stijenu Brana u Logarskoj dolini smrtno stradao...« Čitav život, sve nade, želje, stremljenja... Sve skalupljeno u dvije rečenice. I ništa više. Sivilo jesenskog dana i kapi na staklu. Kroz otvor na vratima peći probija sjaj plamička i svojom razigranošću donosi dašak životne topline:

...Plamičci. Puno razigranih plamičaka logorske vatre ispred bosih nogu i šatorskog grada uz Bohinjsko jezero. U gostima imamo gorštaka, pastira iz Bohinjske Fužine. U predahu njegovog kazivanja čuje se samo pucketanje vatre i duboka tišina. Tišina da je možeš čuti, taknuti, kao ona u planini.

— Tu iznad nas, to je gora svih gora — Triglav. Tu je kraljevstvo Zlatoroga. Na njegovom vrhu stolju božanstva — Zemlje,

Vode i Zraka. Zato se i zove triglav. Ima samo jedan vrh i u njega se ne smije gledati. Tko ga gleda — njega začaraju planinski duhovi...

Nevjerojatno kako čovjek može dugo pamtiti neke detalje iz svoje davne prošlosti — čak i boju glasa!

Drugog jutra grupica iz plemena »Bosa noge« razgrtala je žbunje uz jezero tražeći najpogodnije mjesto za pogled na vrh Triglava. Kako li to izgleda — biti začaran?!

— Ti poželi da budeš princeza, a ja ću biti žabac! — šapnuo mi je dječak sanjarskih zvjezdica u očima i s vjetrom u kosi.

— Zašto žabac?

— Pa, ti me onda baciš u stijenu i postanem princ!

Karakteristično za tebe. Ništa na dlanu. Ništa bez muke. Što teži cilj, to su ti zvezdice izrazitije sjale.

Netko je u vodi primijetio dva balvana. Oduševljeno smo ih uzjahali, i rukama i nogama odveslali do sredine jezera, odakle smo imali nesmetan pogled na prijestolje bogova. Planinski duhovi! Došli smo da nas začarate!

— Pa, oni tamo gore kuhači čaj! — čulo se nečije ogorčeno saznanje s drugog balvana, dok se lagani bijeli oblačak izvijao s vrha.

Tri dana nakon toga za kaznu smo gulili krumpir i prali suđe. I postali planinari.

— To nam gore netko kuha čaj! — čuia sam opet poznati glas iznad sebe u stijeni Skrlatice, a potmula tutnjava groma potresala je planinu.

— Dobro je što smo si jučer pogledali parcelu! — prisjetio se netko jučerašnjeg posjeta Jakobu Aljažu na malom groblju u Dovju, mjestancu na samom ulazu u dolinu Vrata.

— Ja ne bih u Dolinu mira, mene ostavite u planini! — čuo se tvoj glas nošen vjetrom.

Manijaci. Zanesenjaci. Pet smiješno malih šarenih točkica u stijeni.

Borba s prirodom, njenim zamkama i silama. Osjećaš njen dah, njenu čar na svakom koraku, u svakom pokretu, u svakom dodiru. Pobjediš stijenu, svlađaš planinu, ali ne i prirodu. Izaziva te i mami uvijek iznova. Tome se ne možeš oduprijeti. Planina — to je dio prirode za koji se moraš i fizički potruditi. Većina zato ostaje dolje. Možda zbilja u planinama ima nešto mistično, iracionalno. Nešto što ne možeš doseći. strme litice Alpa, neznane staze Velebita...

Bespuća Durmitora, divljine Prokletija, Vrhovi nad dolinama. Cučiš na vrhu prožet slašću pobjede. Trenutak koji dijeliš sam sa sobom. Slušaš svoj dah i urluk vjetra. Kolik trud da se na trenutak nađeš na samo, sam sa sobom.

Prva nedjelja u listopadu. Ljubljana je još sva zavita u gustu jesensku maglu. Negasni obrisi kuća spajaju se s mekom sivinom, iz nje se razlijeva poneki osvijetljen prozor. Iz bezlične magle sitno sipi — na nekoliko ruksaka, nekoliko zanesenjaka. Cilj — Jalovec. Turobno sivilo čitavog puta do Radovljice, Lesca, Žirovnice. Ostavljamo bijele oblačke dimnjaka jeseničke željezare i

rijetke jutarnje šetače Kranjske gore.

Izlazeće sunce iza Prisojnika pozlati žute nježne iglice ariša pred Erjavčevom kućom na Vršiću. Još dvadesetak serpentina do doline Trente. Nikakve riječi ne mogu opisati tu ljepotu. Kud oko seže svud meka, sočno zelena trava, tamno, gusto zelenilo šuma, zasljepljujuća bjelina gora i plavo, beskrajno planinski plavo nebo. Sred te raskoši mala bijela kućica Kverhovih, posljednja »domaćica« u Zgornjoj Trenti.

— Kakva dolina! — ote se nekom. — Prava Dolina mira!

— Nije mi još vrijeme za Dolinu mira! — dodaješ zamišljeno. — Uostalom, ja pripadam planinskom duhu!

Smijali smo se tvojoj pripadnosti, sjetivši se plemena Bosonogih.

— Da napravimo koju snimku dok smo još svi na okupu? — šalili smo se, ne sluteći koliko je u tome bilo zbilje.

Željeznička stanica Ljubljana. Magla, sendviči i sok u tetrapaku. Suncem opaljena lica. Zvjezde planinskog neba u očima. Čvrsti stisak ruku. Dovidenja za dvije nedjelje u Logarskoj dolini. Do vidjenja do uspona na Branu.

Na beživotnom listu novinskog papira mrtva crna slova. Poznato ime i ugasli plamčak. Ludoš? Nesmotrenost? Zov planinskog duha? Do viđenja u Dolini mira.

Obrisi Sljemena stopili su se s tminom gustih oblaka i nestali u okrilju tame. S gramofona se u sobu prelijeva Vltava i u valovima pojačava nemir, slutnje sjećanja, osjećaj praznине i prolaznosti. Iza prozorskog stakla, sitna hladna kiša oplakuje umrući jesenski dan...

Moslavačka gora

NENAD MENIČANIN

KUTINA

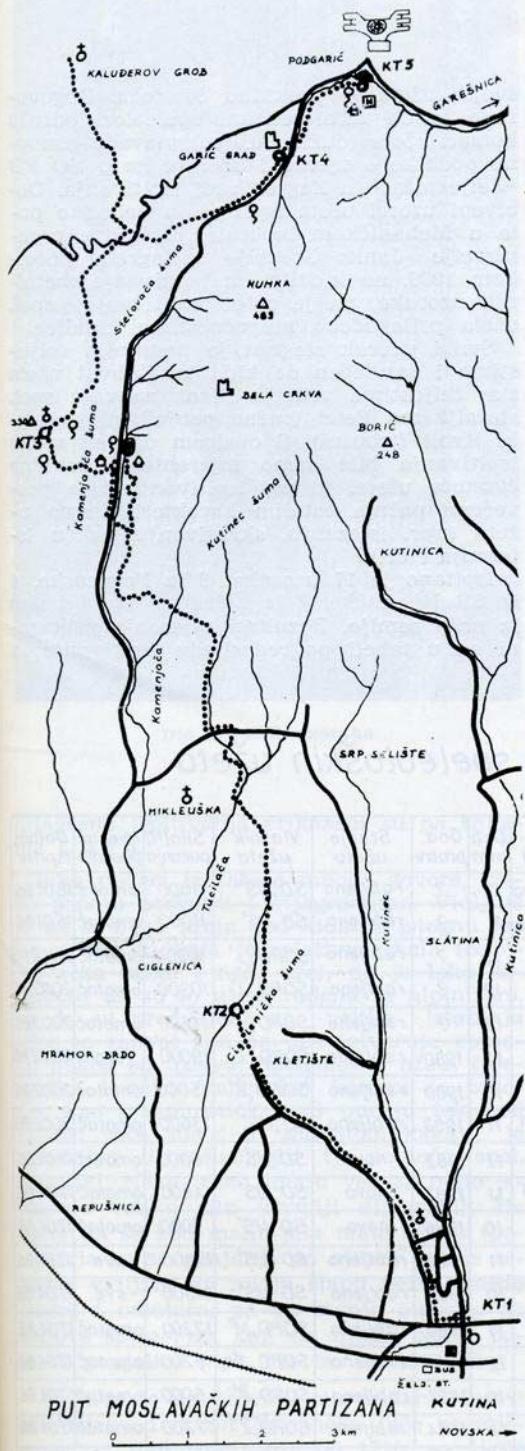
Moslavačka gora smjestila se između rijeke Česme, Ilave i Lonje kao usamljen otok usred prostrane ravnice duge gotovo 100 kilometara, što se proteže od planina Hrvatskog zagorja do Požeškog gorja. Ta njena geografska izoliranost daje joj posebno obilježje po kojemu ona nije slična nijednoj našoj planini. Reljef je prilično pravilan, ima izraženo središnje bilo s vrhom Humkom (489 m), od kojega se lepezasto šire gorske kose na sve strane. Po svojoj gradi je kristalinična i ubraja se među naše najstarije planine. Na njenim su obroncima bujne livade, polja i poznavati stari moslavacki vinogradni, a hrptovi su obrasli bjelogoričnom šumom.

Smatra se da je ime rimskog porijekla. Prema jednoj legendi tu je rimski car Klaudije

posadio vinograd, pa je po njemu nazvana Mons Claudius od čega je poslije nastalo današnje ime. Međutim, ime je bilo poznato već antičkim geografima Strabonu i Ptolomeju, čemu u prilog govori hrvatsko ime Zaprta gora nađeno u nekim prastarim kartama.

O bogatstvu povijesnih zbivanja oko gore svjedoče brojne gradine po njenim obroncima: Pavlinski samostan i grad Moslavina koji su već posve nestali, te Košuta grad, Jelengrad, Garićgrad i Bela crkva čije su ruševine i danas nijemi svjedok tog vremena.

Pristup Moslavackoj gori moguće je plavirati iz više smjerova (Kutina, Kutinicu, Mikleušku, Popovaču, Ludinu, Čazmu i Podgariću), a ovom prilikom opisujemo put od Kutine do Podgarića koji je uredno markiran

i izveden kao transverzala. Transverzalu pod nazivom »Put moslavačkih partizana« uredilo je Planinarsko društvo »Yeti« iz Kutine.

Trasa puta zamišljena je tako da poveže najznačajnija mjesta Moslavačke gore. Put kreće iz kutinskog parka i dalje Vinogradskom ulicom s koje se pruža pogled na Kutinu i Lonjsko polje, a svuda okolo na čuvene moslavačke vinograde. Na kraju Vinogradskog putnika staza nas vodi lijepim šumskim putem po Cigleničkoj šumi da bi izašla na prostrane livade podno Moslavačke gore. Dalje se penje prema centralnom bilu da bi se spustila do prekrasne doline s jezerom. Tu je moguće kupanje u ljetnom danima kao i kampiranje. Do jezera iznad Mikleuške vodi cesta Gračanica — Mikleuška — Podgarić. Naša staza napušta cestu i dolazi do izrađajne kote Koljanice, s koje se pruža lijep vidik prema Zagrebu i Medvednici za lijepa vremena. Nakon hoda po hrptu uredenom šumskom prosjekom i kraćim dijelom po novoprobiđenoj cesti Popovača — Jelenska — Podgarić, dolazimo do ruševina Garićgrada. Nakon kraćeg spuštanja cestom staza završava u Podgariću.

Podgarić je malo selo značajno kao spomen-područje NOB-a, a to dokazuje veličanstven spomenik iznad sela posvećen revoluciji naroda Moslavine, rad Dušana Džamonje, koji je 9. rujna 1967. godine otkrio Josip Broz. Spomenik ima dva krila koja simboliziraju širenje ustanka, a ispred spomenika je spomen-kosturnica umrlih u partizanskim bolnicama na Moslavačkoj gori. U Podgariću postoji motel i trgovina, te jezero pogodno za kupanje. Autobusna veza s Garešnicom je prilično loša, a nedjeljom autobusi ne voze tako da preporučujemo pohod po Moslavačkoj gori od Podgarića prema Kutini. Autobusi iz Garešnice dolaze u Podgarić radnim danom u: 5,15; 6,30; 13,00 i 14,30. Veza Kutine s Garešnicom je dobra, a položaj Kutine je veoma dobar zbog lokacije mjesto na pruzi i autoputu Zagreb—Beograd, 82 kilometra od Zagreba.

Planinarsko društvo »Yeti« Kutina štampalo je putne dnevnik, a put ima 5 kontrolnih točaka. Obilaznicima koji dokažu žigovima obilazak puta, društvo dodjeljuje spomen-značku koja simbolizira prijeđeni put. Dnevnići se mogu kupiti u Turist birou u Kutini ili naručiti od društva: PD »Yeti«, Zaječarska ul. 1, 41320 Kutina, po cijeni od 200 dinara. Put se može obići u jednom danu za 8 do 10 sati hoda. Za veće grupe planinara PD »Yeti« može organizirati obilazak puta bilo kao jednodnevni ili dvodnevni izlet, s prijevozom, noćenjem pod šatorima ili u motelu i hranom i pićem po dogovoru, o čemu se treba pravovremeno pismeno obratiti na adresu društva.

Ispitivanje speleoloških užeta

VLADO BOŽIĆ

ZAGREB

Nemogućnost nabave novih speleoloških užeta s jedne strane i pisanje nekih stranih autora o brzom opadanju čvrstoće spel. užeta s druge strane, navelo je mnoge speleologe u Hrvatskoj da počnu razmišljati o sigurnosti svojih spel. istraživanja ovisno o kvaliteti korištenih užeta.

Poznato je da u Jugoslaviji još za sada nema proizvodača statičkih spel. užeta pa ih zato treba nabavljati u inozemstvu, a to je vezano uz razne teškoće. Najveća je nabava finansijskih sredstava, najprije dinarskih a onda deviznih. Zbog toga su speleolozi prinuđeni nabavljati užeta pod raznim okolnostima od raznih proizvođača i koristiti ih što duže. Opadanje čvrstoće užeta starenjem poznata je činjenica, ali se strah od eventualnog pucanja užeta pojavio prije par godina nakon nekih članaka objavljenih u stranim spel. publikacijama (Courbis, Marbach) u kojima se speleolozi upozoravaju na mogućnost nesreće zbog pucanja užeta.

Zbog svega toga speleolozi u Hrvatskoj su zaželjni provjeriti najosnovnije svojstvo

svojih užeta — prekidnu čvrstoću. Dogovoren je da zainteresirani speleolozi određu komad užeta (dužine 0,5 m), navedu osnovne podatke o njemu i dostave ga u SO PD »Željezničar« u Zagreb radi ispitivanja. Dobiveni uzorci užeta ispitani su nekoliko puta u Mehaničkom laboratoriju Radne organizacije »Janko Gredelj« u Zagrebu početkom 1986. na kidalici za ispitivanje metalnih uzoraka, pa je zato ispitivanje spel. užeta prilagođeno mogućnostima kidalice.

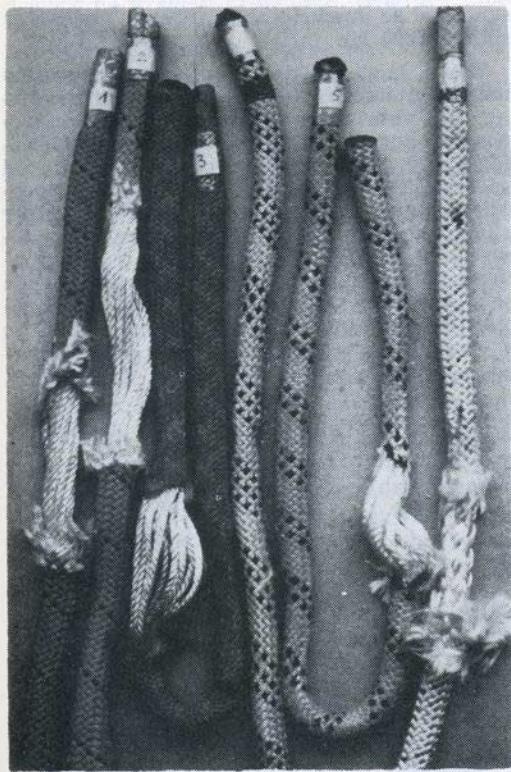
Svaki uzorak stegnut je metalnim čeljustima i razvlačen do kidanja. Zahvat užeta tim čeljustima vrlo je sličan zahvatu spel. stezaljkama Petzl (ručna penjalica), stezaljki Kroll (trbušni). S obzirom da je svrha ispitivanja bila samo mjerjenje prekidne čvrstoće užeta, to pri ispitivanju nije posvećena pažnja ostalim karakteristikama užeta (npr. istezanju, skraćivanju nakon istezanja i dr.).

Ispitano je 17 uzoraka: 8 iz Francuske, 4 iz SR Njemačke, 4 iz Čehoslovačke i jedan iz naše zemlje. Rezultati mjerjenja prikazani su u tabeli po redoslijedu ispitivanja, a

Rezultati ispitivanja speleoloških užeta

Red. broj	Naziv ili tip užeta	Zemlja proizvodnje	Osnovna boja	Boja kon- trolne niti	Deb- mm	God. proizv.	Stanje užeta	Vlasnik užeta	Sila(N) pucanja	Mjesto pucanja	Datum ispitiv.
1	Beal static	Francuska	bijela	1crveno-plava	11	?	rabljeno	SD.US*	11000	omotač	16.01.86.
2	Beal static	Francuska	bijela	1crveno-plava	11	?	rabljeno	SD.US*	11000	omotač	16.01.86.
3	?	ČSSR	žuta	1zelena	12	?	rabljeno	SOPD,J*	10200	omotač	20.02.86.
4	?	ČSSR	žuta	1zelena	12	?	rabljeno	SOPD,J*	10900	omotač	20.02.86.
5	?	ČSSR	žuto- crvena	nema	12	?	rabljeno	SOPD,J*	11500	omotač	20.02.86.
6	Edelried superstatik	SR Njemačka	bijela	3crne	11	1980	rabljeno	SOPD,Ž*	19000	jezgra	20.02.86.
7	Edelried superstatik	SR Njemačka	bijela	2crne	10	1980	rabljeno	SOPD,Ž*	15000	omotač	20.02.86.
8	Beal dinastat	Francuska	bijela	1ljubičasta 1roza	11	1983	rabljeno	SD.US*	13600	omotač	20.02.86.
9	Beal static	Francuska	bijela	1crvena 1plava	11	1982	novo	SD.US*	5000	omotač	17.04.86.
10	Beal static	Francuska	bijela	1ljubičasta 1roza	11	1983	novo	SD.US*	4800	omotač	17.04.86.
11	Alpinističko uže	SFRJ	bijela	1crna 1crvena	10	1986	novo	SD.US*	7000	omotač	17.04.86.
12	Beal dinastat	Francuska	bijela	1plava 1crvena	11	1983	rabljeno	SD.US*	12400	sve	17.04.86.
13	Edelried superstatik	SR Njemačka	bijela	2crne	10	1981	rabljeno	SD.US*	14900	sve	17.04.86.
14	Edelried superstatik	SR Njemačka	bijela	2crne	11	1980	rabljeno	SOPD,M*	17200	omotač	17.04.86.
15	Statik	ČSSR	crvena	2 bijele	12	1984	rabljeno	SOPD,J*	6200	omotač	17.04.86.
16	TWA static	Francuska	bijela	1crvena 1plava	10	1984	rabljeno	SOPD,Ž*	6000	omotač	17.04.86.
17	Joani Waterproof	Francuska	bijela	1 plava	11	1984	rabljeno	SOPD,Ž*	7200	omotač	17.04.86.

Kratice: „US“-Ursus spelaeus“ Zagreb, „J“-Japetić Samobor, „Ž“-Željezničar“ Zagreb, „M“-Mosor“ Split

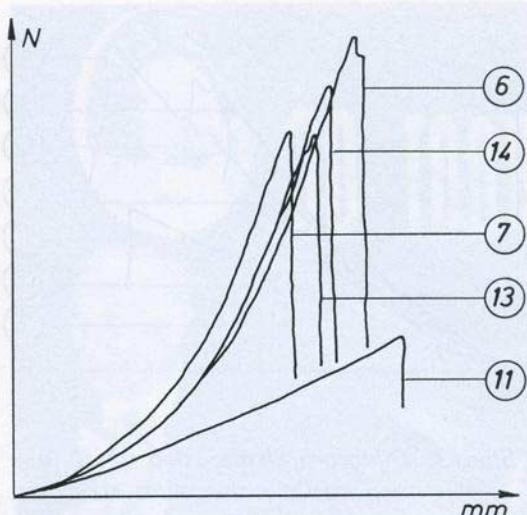

Dio ispitanih uzoraka

dijagrami ispitivanja prikazani su na slikama 1, 2 i 3.

Iako podaci iz tabele mnogo govore, treba pažnju posvetiti i dijagramima. Vidljivo je da se neka užeta kod kidanja istegnu jako, a sila kidanja je relativno mala (čehoslovačka užeta i naše uže), pa je lako zaključiti da su to užeta rađena za alpinizam, tj. da su predviđena za velika istezanja gdje se zahvat sile na uže ostvaruje pomoću nekog od uzlova. Speleološka užeta (njemačka i neka francuska) istegnu se također kao i alpinistička, ali pucaju tek kod mnogo veće sile i to zahvatom kakav je uobičajen u speleologiji tj. pomoću spelstezaljki. Neka užeta imaju već za malo istezanje veliku силу (strmiji dijagram), što znači da se kod malih sila malo istežu (popovljnja su za penjanje po njima), ali je također vidljivo da imaju slabu vezu između jezgre i omotača, pa su manje otporna na padove speleologa koji po njima penju pomoću penjalica (npr. uže br. 10, 15 i 16).

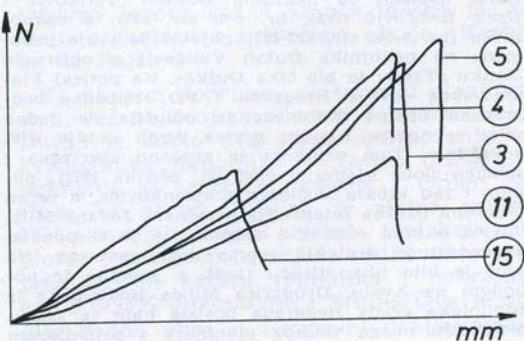
Vidljivo je da najveću silu kidanja izdrži uže Edelried iz SR Njemačke (uže promjera od 11 mm izdrži silu od 17200 — 19000 N, a od 10 mm silu od 14900 — 15000 N). To je jedino uže kod kojeg je u momentu

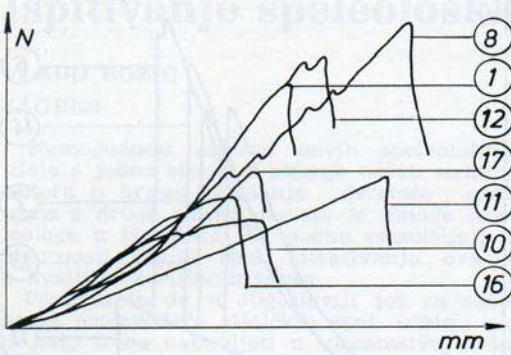
Slika 1. Dijagrami užeta Edelried u usporedbi s domaćim užetom

kidanja najprije puknula jezgra, a onda omotač, ili gotovo istovremeno oboje. Sva ostala užeta imaju relativno slabe omotače i pucaju već kod sila od 5000 N. Nakon pucanja omotača, postepeno pucaju pojedini pramenovi jezgre sve dok uže ne pukne potpuno.

Veseli nas činjenica da je na ispitivanje došlo i uže naše Tvornice konopa Rijeka, što daje nadu da ćemo možda uskoro dobiti i domaće speleološko uže uz ovo alpinističko. Nažalost, po svojim prekidnim karakteristikama ispitano alpinističko uže

Slika 2. Dijagrami čehoslovačkih užeta u usporedbi s domaćim užetom

Slika 3. Dijagrami francuskih užeta u usporedbi s domaćim užetom

svrstava se među slabija užeta (prekidna sila je 7000 N).

Treba naglasiti da u speleologiji veza između omotača i jezgre igra značajnu ulogu. Ta veza mora biti jaka jer se u protivnom događa da kod malog pada speleologa, koji visi na užetu pomoći nekim od speleoloških penjalica, može doći do pučanja omotača i »svlačenja« omotača. Takav slučaj dogodio se je 1983. speleologu Jadranku Ostojiću (poznatijem pod nadimkom Makina) u Ponoru na Bunjevcu kada je pao s visine od oko 4 m a penjao je pomoći penjalica Petzl tehnikom Ded. Uže s puknutim i »svučenim« omotačem jednako je neupotrebljivo kao i uže s puknutom jezrom!

Zato se, prije kupovine novih spel. užeta, speleolozima preporuča da se prisjeti rezultata ovih ispitivanja.

MILICA BODIĆ

БЕОГРАД

Pre šest godina ugasio se život poznatog i popularnog planinara, entuzijaste, patriote a iznad svega čoveka Dušana Jovanovića, čika Duška (1903—1981). Njegov životni put bio je veoma tegoban i ponosit ali i veoma bogat i osobit.

Rođen je u selu Trbunju, a školovao se u Blacu, Kruševcu i Beogradu. Još kao student uključio se u rad društva »Soko—2« u Beogradu, čiji je predsednik bio dr. Ivan Ribar, sa kojim je neposredno sarađivao i od koga je mnogo naučio. Odmah po završetku stu-

O Dušku Jovanoviću, popularnom čika Dušku, u našem časopisu bilo je više puta riječi. Opširna biografija iz pera Borisa Regnera objavljena je 1973. (br. 3-4, str. 85). Prilikom čika Duškove smrti napisali su nekrolog Božidar Veljković i Uzeir Beširović (1981, br. 5-6, str. 137), a uskoro zatim (br. 9-10, str. 227-231) objavio je svoje uspomene na pokojnika Dušan Vuličević u opširnom članku »Takav je bio čika Duško«. Na poticaj Planinarskog saveza Beograda i PD »Pobeda« beogradskih općina Voždovac je odlučila da jedna ulica u novom naselju prema Avali dobije nje, govor, ime. Tom prilikom je svečano otkrivena i spomen-dloča njemu u čast (21. ožujka 1978), poklon i rad kipara Božidara Stamenovića, a zatim otvorena izložba fotografija planinara Jovana Miljkovića o temi »Čovek i planina«, s 56 eksponata. Svečanost je protekla veoma dostojanstveno. Na njoj je bilo blizu tisuću ljudi, a završila je pochodom na Avalu. Drugarica Milica Bodić-Seka iz Biblioteke grada Beograda poslala nam je sažetu biografiju ovoga velikog planinara s prijedlogom da je objavimo, što i sa zadovoljstvom činimo. Dodajmo na kraju da se uspomena na Duška Jovanovića njege još jednom planinarskom akcijom: međunarodnim dvodnevnim orientacijskim natjecanjem pod naslovom »Memorijal Čika Duško Jovanović«, tradicionalno na planini Rajcu, koju je Duško najviše volio.

Dušan Jovanović (1903 — 1981)

dija 1923. stupio je u Srpsko planinsko društvo i učestvovao u mnogim njegovim akcijama.

Zatim dolazi veliko zlo naše planete — rat i okupacija. Duško je prvo bio uhapšen od Nedićeve policije i zatvoren u logor na Banjici, a 1942. je proteran u zarobljeništvo

u logor na tromedi Francuske, Belgije i Luksemburga. Čestitost, rodoljubje i nemiran duh Topličana nije se mirio sa životom pasivnog zatvorenika. Pobegao je iz logora i prebacio se u Francusku gde se priključio pokretu otpora MAKU-a.

S prvim transportom zarobljenika Duško se vraća u oslobođenu Jugoslaviju, gde se uključuje u sve akcije obnove i izgradnje ratom razorene zemlje. Od tih akcija pa do poslednjeg dana Duško je svakome usadi vao ljubav prema radu. Zato su sve akcije, od rasčišćavanja ruševina do pošumljavanja i kosište bile veoma uspešne. Već 1945. inicira obrazovanje planinarskog odbora pri FOB-u organizujući prve izlete u okviru sindikalnih podružnica Agrarne i Narodne banke čiji je službenik bio. Jedan je od organizatora prvih izleta u okviru Sindikalnog veća Beograda, vezujući sadržaj tih aktivnosti za istoriju NOB-e. Već na prvom izletu 1947. na Kosmaj bilo je 700 učesnika, a u čast Ustanka 7–8. jula 1947. organizovan je izlet na valjevske planine. Na dan pobede 1948. organizuje izlet na Frušku goru sa 900 učesnika.

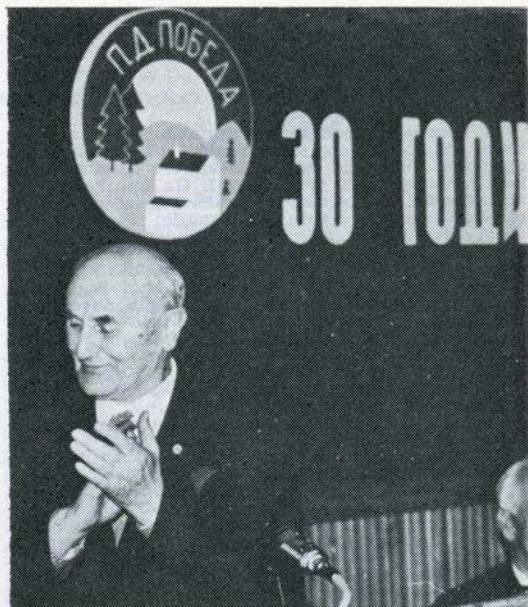
Ljubav prema prirodi, jača od svih ljubavi i strasti, stvorila je od Duška vršnog planinarskog aktivista, izvrasnog poznavaoča čudi planina i planinarskih vrhova širom Jugoslavije a u mnogome i van granica zemlje.

Čika Duško je nesumnjivo jedan od najzaslužnijih sportskih radnika na polju planinarstva u Beogradu, Srbiji i Jugoslaviji. Jedan je od osnivača PD »Pobeda«, čiji je predsednik bio punih trideset godina neprekidno. Zahvaljujući njegovom trudu i saradnji na njemu svojstven način, »Pobeda« je postala jedno od najmasovnijih, najaktivnijih i najpoznatijih društava u Jugoslaviji. Jedan je od tvoraca planinarskog doma na Rajcu koji sada nosi njegovo ime.

Čika Duško je jedan od osnivača Planinarskog saveza Srbije 1948. i bio je njegov prvi sekretar i potpredsednik. PSS i čika Duško kao njegov sekretar bili su inicijatori, te iste godine, da se osnuje PS Jugoslavije. Duškov doprinos u pronaalaženju, uokvirivanju i praktičnom primenjivanju danas već omiljenih oblika aktivnosti, kao što su izleti, pohodi, orientaciona takmičenja, sletovi, planinarske štafete, planinarske transverzale i dr. ne može se izmeriti nikakvim aršinom. Inicijator je i organizator prvih masovnih izleta u inostrane planine.

Čika Duško je jedan od inicijatora i organizatora proslave 50-godišnjice planinarstva u Srbiji. Član je Odbora za prenos posmrtnih ostataka Josifa Pančića na Kopaonik, jedan je od prvih inicijatora i spada među najzaslužnije organizatore te akcije. Jedan je od organizatora Prvog sleta planinara Srbije na Kopaonik 4–7. jula 1951. godine.

Čika Duško je umeo da na najneposredniji način poveže najkrupnije političke zadatke sa praktičnom stranom planinarstva.

Čika Duško bio je osnivač i dugogodišnji predsednik »Pobede«

Bezbrojni su primeri takvog njegovog rada, kao 30-godišnjeg predsednika »Pobede«. U krizama nacionalnih odnosa on se pojavljuje sa idejom o akciji »Bratstvo-jedinstvo«, bratimljenu planinarskih društava glavnih gradova republika i pokrajina, ili sa užajamnim posetama društava širom Jugoslavije. Poslednjih dana bio je inicijator i organizator jedne takve akcije »88 stabala u spomen druga Tita«. Vodio je tu akciju na sebi svojstven način u okviru odbora za obeležavanje 80-godišnjice planinarstva u Srbiji i 40-godišnjice Ustanka naroda Jugoslavije.

U vreme kada seljaštvo silazi sa pozornice, kada je tehnika zavlada svetom, da bi sačuvao lepotu snage kosača, došao je na ideju organizovanja svečane akcije »Kosišba na Rajcu«.

Za ukupan doprinos, ne samo u planinarstvu, već najširoj društvenoj delatnosti, čika Duško je dobio dva visoka odlikovanja od Predsednika Republike — Orden bratstva i jedinstva sa srebrnim vencem i Orden zasluga za narod. Nosilac je zlatne značke PSJ i mnogih zlatnih značaka i plaketa, diploma i drugih priznanja i odlikovanja svih planinarskih saveza republika i pokrajina kao i SOFK Jugoslavije i Srbije. Ove je godine jedna ulica u Beogradu dobila njegovo ime. Međutim, najveće i najtrajnije priznanje biće i ostaće prisutnost čika Duškove ličnosti i dela među nama i u nama sa mima u Beogradu, Srbiji i Jugoslaviji a najtrajnije u njegovoj »Pobedi«.

Jubileji

35 GODINA »SPLITOVOG KLINČANOG PUTA«

U svom dugogodišnjem djelovanju Planinarski klub »Split» uspio je izgraditi niz planinarskih objekata. Jedan je od njih »Splitov klinčani put» koji je otvoren 12. travnja 1953. On ima specifičnu atraktivnost s obzirom na raznolikost planinskog reljefa kojim se proteže i uspinje. U svom gornjem dijelu osiguran je čvrsto ugradenim klinovima, koji služe kao rukohvati i nogostupi, te je na određenim mjestima osiguran čeličnom uzadi.

Zbog proširenja vanjskog iskopa rudnika laporja (tupinoloma), već nekoliko godina ima novo polazište. Prijе je započinjao u zapadnom predgradu Solina (Sv. Kaj) kod stovarišta »Jugopetrola« na nadmorskoj visini od oko 50 metara, a danas na polovici udaljenosti između mora i Kozjaka, sjevero-zapadno od Solina, odnosno zapadno od zaseoka Ninčevići na 300 metara visine.

Pristup je iz Splita do Solina gradskim autobusom do stanice Bilankuše. Odatle treba pratiti markirani put s oznakom SPT (Solinska planinarska transverzala), a nakon 10 minuta hoda, na križanju dviju markiranih staza, krenuti lijevo za oznakom SK (Solinska karavana). U blizini križanja markiranih puteva nalazi se česma s pitkom vodom. Za par minuta markirana staza napušta zaselak Ninčeviće i ulazi u lijepu borovu šumu. Nakon 40 minuta šumskom stazom, usporedno s grebenom u zapadnom smjeru, na križanju označenom posebnim putokazom, napuštamo markiranu stazu SK i skrećemo desno markiranim stazom označenom SKP (Splitov klinčani put). Za nekoliko minuta stižemo do velike stijene osobita oblike, nazvane Bovan. Odatle nastavlja dalje u sz. smjeru,

sve se više uspinje i sve oštire nastavlja uzbrdo do prvih klinova. Zatim ide kroz jarugu do strme stijene u barijeri i izlazi na vrh grebena.

Na samom izlazu iz barijere nalazi se putokazni stup koji upozorava planinare o daljnjim mogućnostima kretanja: u pravcu zapada markiranom stazom do planinarskog doma »Putalj«, a istočno markiranom stazom na Sv. Juru, odnosno preko Malih skalica, markiranom stazom SPT u Solin.

Posjetiocima imaju priliku da upoznaju različite strane ove planine. S južne strane u nižim dijelovima zeleni pojas bujne mediteranske vegetacije, zatim pojas okomitih stijena gradenih od krednog vapnenca, slijedi pećina i polupećina, te iznad stijena, s druge strane barijere, visoravan s rijetkom makijom i tipičan bezvodni kraški kamenjar. S vrha je prekrasan vidik na Kaštelanski zaljev, grad Split, otoke, Omišku Dinaru i Mosor.

Spomenimo da je ovaj put upravo poligon za uvježbavanje osnovnih planinarskih vještina i za provjeru osnovnih planinarskih znanja u pravilnom kretanju uzbrdo, uočavanju svih vrsta markacija, upoznavanju raznih oblika reljefa, korištenju raznih prirodnih nogostupa, hvatišta i rukohvata na osiguranom dijelu staze.

Markacijska sekcija PK »Split« započela je izgradnju nove varijante prilaza višim dijelovima puta. Naime, nova varijanta će omogućiti kraći pristup osiguranom dijelu puta. Pristup će biti malo strmiji i zahtijevat će znanje slobodnog penjanja. Ovaj novi dio staze namijenjen je iskusnijim planinarnima.

Prof. Milan Sunko

Mišljenja i prijedlozi

KAKO UNAPRIJEDITI »NAŠE PLANINE«

Prilikom nedavnog posjeta tajnika PSH Nikole Aleksića našem društvu, razvila se između ostalog i diskusija o NP, kakve one jesu, a kakve bi možda trebale biti. Tom prilikom tajnik se upoznao s našim razmišljanjima o toj temi i predložio da ih stavimo na papir i pošaljemo redakciji.

Smatramo da bi u NP trebalo predvidjeti određen prostor gdje bi se čitaocima omogućilo da davaju svoje komentare i mišljenje o nekim članicama, problemima, radu i sl. Samo jednom smo primijetili da je to uradio dr. Poljak i da je to ostavilo dobar dojam, jedino je šteta što ovaj pokušaj nije postao praksom. Cesto osjećamo potrebu da neki članak prokomentiramo, povhalimo, pokudimo ili da tražimo dodatne informacije, da uputimo prijedlog ili primjedbu na uredišću politiku, ili jednostavno da upitamo za neki savjet.

Bilo bi nam dragو kada bi NP dio prostora posvetile najmlađem planinarskom uzrastu. Ako su NP republičko glasilo, onda se od njega očekuje da vodi brigu o svim planinarskim uzrastima. Pošto nema nekog dječjeg planinarskog časopisa, a stalno nam je i do dječjeg uzrasta, trebalo bi naći prostora i tema i za djecu. Pokušavali smo u svom društvu plasirati NP, a same ilustracije ih ne zadovoljavaju. Uvođenjem sadržaja od šireg interesa privukli bili u pretplatničku mrežu veći broj čitalaca različitog uzrasta, a osobito onih najmladih, koji će biti naši nasljednici u planinarskoj organizaciji. O tome kako ćemo ih odgojiti i usmjeriti zavisi kakva će nam biti organizacija u budućnosti.

Osjećamo nedostatak pravih priloga i informacija, onih od životne važnosti za planinarstvo. Bilo bi tako dobro kada bi NP počele objavljivati »Planinarsku školu«. Pod ovim podrazumijevamo tekstove za školovanje kadrova, jer organiziranih tečajeva ima samo u većim centrima, a literatura s ovog područja nedostaje. Slovenci su u tome otisli najdalje i objavili niz knjiga. Možda bi se moglo učiniti nečto s prevodenjem. Tekst bi se

mogao stampati u dodatku svakog broja NP i tako bi se na kraju moglo doći i do knjige.

Mislimo da bi bijesti o izmjenama u domovima, kućama, skloništima, na raznim putevima, transverzalama i vrhovima trebalo tiskati izdvojeno da bi bila što uočljivije. Cak bi ih valjalo tiskati masnijim slovima, jer su one za planinare mnogo važnije od vijesti o izletima nekog društva u proteklom periodu. Cesto se desi da neka važnija vijest bude izgubljena među ovim drugim.

Zaključili smo da se u NP objavljuje previše »literarnih priloga«. Svi mi volimo pročitati neki lijep opis izleta i prirode kako to znaju učeniti Smilja Petričević ili Uzeir Beširević, pogotovo za hladnih zimskih večeri. No slaba nam je korist od toga kada se nadamo u planinu. Zato smatramo da bi dio tog prostora trebalo ustupiti prije spomenutim temama od praktične vrijednosti.

Nadamo se da ćete ove naše prijedloge shvatiti dobromamerno. Nama je želja da NP, osim za razonodu, posluže planinarnima i kao stručna literatura iz koje će moći saznati ono što ih zanima ili dobiti odgovor na ono što im je jasno. Bez dobre povezanosti redakcije sa čitaocima teško da se može napraviti dobar i privlačljiv časopis. Tek kada u svakom broju NP bude za svakog po nešto, moći će se povećati i tiraž. Uistinu je smješno, ali i žalosno, da je tiraž svega 2500 primjeraka na gotovo 40.000 organiziranih planinara u našoj republici. Znamo da se većim tiražom otvaraju i nove mogućnosti na kvaliteti i ekonomičnosti časopisa. To nam je svima želja i stoga upućujemo ovaj komentar.

U ime skupine planinara iz Petrinje.

Duro Prljева

PRIMJEDBA UREDNIŠTVA

Nakon ovoga pisma očekujemo od planinarskih pisaca da svojim budućim prilozima udovolje željama i zahtjevima čitalaca te da se više orijentiraju na tekstove praktičnog sadržaja.

Iznad pustoši života

Uz Frisson-Rocheovu knjigu »Les montagnes de la terre«

FERID MUHIC

I u trenucima najdublje radosti, okruženi onima koji nas vole i poštuju, izloženi smo, sred mira i obilja, osjećanju koje je Paskal nazivao »pustoš života«, a za koje nije nalazio lijeka ni skrovišta. I zaista, gdje se sakruti od »tedium vitae«, kako izbjegći svijest da smo tamo gdje nam ne priliči i da sa tog mesta ne možemo? I kako ne vidjeti da ništa, u ovome svijetu kojim kročimo, s kojim se grlimo na život i smrt, ne može sasvim biti zapretno onim jerofejevskim uvjerenjem da »naša duša nije prestala da tuguje? Može li se uopće zamisliti, što god to bilo — titula, funkcija, priznanje, bogatstvo, što će, kada ga dobijemo, učiniti da naša »duša više ne tuguje«?

Ali, ovaj tamni pokrov, što kao zamrli akord prekriva i našu najzaneseniju radost, ovo uviđanje da **ovdje**, na ovome svijetu, naša duša nikada neće prestati da tuguje, ono zbog čega ovdje i najvedrija pjesma iznutra zvuči kao u Albinonijev adado, ima jednu osobinu, koja njegovu sličnost s pramenjem magle bitno uvećava. Kao i magla, i ovaj pokrov pada samo po dolinama, ravnicama, mjestima što smo ih naselili, ali se, baš kao i magla, rijetko udžije do oštih vrhunaca. Ako katalog i stigne, zupci visova procijepi ga, drhtave modre munje izgore ga.

Tu, ili, ako hoćemo točnije — **tamo**, u planinama, nema više ni tugovanja, ni pustoš života. U planinama, tim katedralama, tim svetištima planete i oltarima ljudskog zanosa, mnogi su filozofi potražili i bili uvjereni da su našli čovjekovo rodno mjesto. Čak su i školski majstori izvodili etimologiju »anthroposa« iz pojma »onoga koji se uspije«, dakle onoga koji stremi za vrhovima, koji visinama teži. I plemenito je to i ljudski je: jer gore, na vrhovima, kao što je govorio Kierkegaard, kome planine nisu bile sudene, ima mjesta samo za jednoga. Dolovi, ono gdje je množina, gdje je gomila, mjesta su laži, jer je gomila laž. A Niče je, penjući se Alpama Švicarske, zapisivao da je visinska granica od jedne milje, granica iznad koje se tek može sresti čovjek, iznad koje se čovjek može rodit, ili iznad koje se čovjek može osjećati ljudski; niže — to je ono zatrovano, političko, moralno, religiozno obamiranje i trepet. I ako je za Šopenhauera muzika zapravo filozofija koja istinu izražava bez pojma, samo zvukom, onda su planine filozofija bez pojma i muzika bez zvuka — samo svojim postojanjem sve kažu i vrate čovjeku sjećanje na ono što je njegova gotovo zaboravljena istina kao bića dostoјnog visina i uspijanja.

U tišinama velikih osama, kroz koje, kao neuhvatljivi glasnici, točnošću koja nije od ovoga svijeta, prohuje samo vihori, iznad vladara, iznad zaborava sitne kompeticije, koju je od onih što su ostali u dolu života možda samo Spinoza nadrastao, naseljen u planini vlastitog duha, tamo postoji jedan svijet bez zakona, granice, neobojen i nedreden nacionalno, rasno, vjerski — svijet kakav je bio prije no što je Diogen užgao svoju svjetiljku tragajući za čovjekom. O granicama tog svijeta, o njegovim zakonima i istinama, o svijetu za kojim se tuguje jednom pravom tugom, na koju se sva ostala tugovanja svode, govore ove dvije knjige, ovi itinereri i antropološke studije. Samo po Tibetu, čega li sve ima, kakav li je to svijet: Pengri-nor, Ustun-tag, kako samo zvone imena te nedostupne pustoši kroz koju silne rijeke dno dube i po pola kilometra **iznad vrhova Mont Blanca**; i još, kakve rijeke Hong-ho, Jankce, Mekong, Saluen, Ind, Gang, Bramaputra... i tri zastave osamljenih isposnika vijore se urezane u nebo iznad svete skrivene planine Kailaf, pod tajanstvenim vrhom Minja Konka, za koji su, prvi koji su ga ugledali, tvrdili da ima više od devet hiljada metara i da se ogleda u sjaju božanskog jezera Manasarnar. I kroz sve to grmi lavež Sang-kija.

Za takvim su svijetom krenuli mnogi, ostavljajući sve. Ove su knjige divna svjedočanstva o tim tragačima za mjestima iznad pustoš života. Kao Mallory i Irvine, ljudi koji su, možda obojica, možda samo Mallory, bili na samom vrhu Čomolungme — Mount Everstu. Bili i — do danas ostali, kao što vjeruje Reinhold Messner. Sjede, sačuvani za vjekove vjekova gore, a duše im više ne tuguju ni za čim i više nikad neće tugovanje upoznati. Još od 8. juna 1924.

Gore, gdje nema ni kralja, ni vazala, ni nepravde, ni rehabilitacije, gore je mjesto podsjećanja na mnogo šta od onog što smo izgubili iz vida, a što je vrijedilo pamtititi: odumrli državu i slobodan duh. Planine — ta stalna podsjećanja na budućnost — ostvarene utopije. Planine, katedrale i univerziteti, onakvi kakve su ove ustanove izvorno i bile zamišljene — kao mjesta na koja zabranja, tortura, naredba, pokornost, nemaju pristup. Pribježišta, ili još bolje, eksteritorijalne zone ovoga svijeta, slobodne alveole ove Doline Suza — mjesta na kojima je sva meditacija i mir, blagoslov i znanje. To su mjesta s kojih se najbolje vidi da ljudi, što god sebi kroz historiju postavljali kao zadatak, još nijedan zadatak nisu ostvarili, ili

ništa što bi bilo spomena vrijedno — već samo ono što je bilo bolje i ne činiti, ili što učinjeno ništa zaista bolje nije donijelo.

Knjige o planinama Rogera Frissona Rochea djeluju jače od mnogih političkih programa, otrežnjuju više od mnogih filozofskih eseja, oplemenjuju i bodre dublje od mno-

gih djela književnosti. Napisao ih je znalac, čovjek koji je mnogo puta »bio gore«, iznad srama i pustoši ljudskog svijeta.

(Preneseno iz NIN-a od 11. 1. 1987. u zapadnoj i jekaviziranoj varijanti. Prijedlo: S. Ž.)

Publicistika

• **Utrip gora** (Puls planina) je publikacija revijalnog oblika, na slovenskom jeziku, koja je u cijelosti posvećena planinarstvu i slovenskim planinama. Tiskalo ju je ljubljansko CGP Delo, a u pripremi je sudjelovalo Planinarski savez Slovenije. Prodaje su uglavnom u kioscima. Sadrži 48 stranica formata 30x22 cm, velik broj ilustracija, od toga dio u koloru, košta 850 dinara. Nekoliko naslova članaka: Slovenci i planine, Narodni sport broj 1, Prokušani recept za izlete, Lov na zmajeve u Himaiaji, Najviši domovi u Sloveniji... sve u svemu, prava mala enciklopedija planinarstva.

• **Karta Zumberak — Gorjanci.** Nedavno je izšla iz tiska izletnička karta spomen-područja Zumberak — Gorjanci u razmjeru 1:50.000. Kartom je obuhvaćeno Samoborsko i Zumberačko gorje, Gorjanci te dio Dolenjske i Bele Krajine. Pored prirodnih, povijesnih i kulturnih spomenika, u kartu su ucrtnati i planinarski putovi, a na poledini tiskani podaci o najvažnijim mjestima i izletničkim točkama. Izdavač je Zajednica spomen-područja Zumberak — Gorjanci, a tehnički dio posla je obavio Kartografski odjel Geografskog zavoda SR Slovenije. Karta se može nabaviti po cijeni od 1200 dinara u »Mladinskoj knjigiji« na Preradovićevom trgu u Zagrebu i u svim knjižarama »Mladosti«. Priprema se za tisk i vodič po spomen-području Zumberak — Gorjanci, te da će u prijeliku biti drugo izdanje ove karte.

• **Speleolog 1984—1985** izašao je iz tiska u veljači ove godine. Izdavač je SO PD »Zelježničar« u Zagrebu koji ga je poeo objavljivaju 1953. godine. Ovaj dvogodišnjak sadrži obilje vrijednih priloga, od kojih neki imaju i znanstvenu vrijednost. Bez sumnje je najvredniji uvodni članak Marijana Cepelaka »Spiljski susstav Dula-Medvedica« koji na 23 stranice obraduje najveće speleološko otkriće u Hrvatskoj ovoga stoljeća — spiljski sustav, dosad istražen u dužini od 15700 metara (najduži u Hrvatskoj i drugi po dužini u Jugoslaviji). Prilog je dokumentirao grafikonima, fotografijama i detaljnim planom. Ostali prilozi posvećeni su Vilmovoj jami na Biokovu, Kljeivjama jama i u Gorskom kotaru, Kovacevića jama na Braču, Talijanovoju buži na Pagu itd.

• **Bulletin UIAA Nr. 117** za ožujak 1987. uglavnom je posvećen Generalnoj skupštini (Jugoslaviju ja zastupao Erem Gacić iz Sarajeva). Istaknuto mjesto dobili su prvenstveni Slovenski smjer u Cerro Torre u mogućnosti skijanja u Julijskim Alpama.

• **Bilogorski planinar** 22 za travanj 1987. sadrži uvodnu riječ urednika u povodu 10. obljetnice izlaženja i članke o Omladinskoj štafeti »Pozdrav mladosti '87«. Po dubokom snježu, Kuda na speleološki izlet, Gozericom i mozgom po Bilogori i Medvedgrad na Medvednici. Autori: M. Kovačić, B. Vrabec, P. Lučić-Roki, V. Prvčić i I. Munjko.

• **Planinarski list**, glasilo PD »Kamenjak« iz Rijeke, izgleda da će opet izazlati. Nakon posljednjeg broja u 1985. godini, sada je izašao broj za ožujak 1987. Novi urednik je Stanislav Gilić. Na 48 stranica je obilje planinarskog stila. Teme: 25 godina rada Društva, IV memorijal na Učki, Umiru li naši domovi i staze (A. Rukavina), Lešnica u Šar-planini, Samar na Durnitoru, Dilj-gora, Grandes Jorasses, Grossglockner, Kočna, dom na Hahlićima, vijesti itd. List će buduće zlatiti povremeno, bez određenog vremenskog razmaka.

• **Sevkad Kadrić: Treskavica.** Planinarski vodič. Izdavač SOFK Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 1987., naklada 1000, 35 stranica, 15 slika, format 12 x 20 cm, broširano, cijena 400 din. Narudžbe: PD »Treskavica«, 71000 Sarajevo, A. Aščiluk 1 (tel. 071-532-556). Napokon je ova planinarska ljepotica planina dobila svoj vodič i to iz pera iskusnog planinara. Osim vodičkog dijela, koji je dakako najopširniji, koristan je dio koji govori o općim karakteristikama planine, a originalan je treći dio pod naslovom »Čovjek-planina« koji sadrži poglavljja: Život na planini, SV NOV sa drugom Titom na Treskavici, PD »Treskavica« i biografije iskusnih planinara. Na kraju je navedena literatura. Alpinisti će zanimati poglavlja Alpinizam na Treskavici. I jedna primjedba: šteta da je karta u vodiču, koja je inače kvalitetno izrađena, toliko smanjena da se jedva može čitati lupom. Zaslужila bi da bude tiskana preko dvostrukice, jer ona je ipak ključni element jednoga vodiča.

• **Pero Aleksovski: Razvoj na planinarstvo vo Titov Veles i Jakupica**, Titov Veles 1986., izdavač Opštinski planinarski sojuz na Titov Veles, naklada 1000, broširano, ilustrirano, 133 str., format 14 x 20 cm, omot u koloru, na makedonskom jeziku, cijena 1000 din, naručuje se kod autora (91400 Titov Veles, Ul. ilindenska 2/31). Kao što i naslov kaže, ova knjiga predstavlja planinarne iz Titova Velesa i planinu Jakupicu, ali je ona i mnogo više od toga. Iskusni planinar, s dugogodišnjim plani-

narskim stažom, po struci novinar, plastično nam je prikazao i prilike planinarstva u Makedoniji. Doznaјemo da PD »Solunski glava« u Velesu ima čak tri planinarska doma, da ih je u Makedoniji ukupno 29, tko je sve bio predsjednik PS Makedonije (u jednom mandatu bio je to autor). Opisane su prirodne odlike planine Jakupice i povijest gradnje domova na njoj, jedno poglavlje posvećeno je Titovom vrhu na Šar-planini, a sve je ozivljeno s 85 fotografija. Knjiga će osobito biti korisna posjetiocu Jakupice, središnjeg planinskog masiva Makedonije.

• **Slovenske stene.** Sto najlepših plezalnih vzponov. Autori: Tine Mihelič i Rudi Zaman, izdavač Čankarjeva založba, Ljubljana, Kopitarjeva 2, 320 stranica, format 16,5 x 21 cm, fotografije 55 najvažnijih slovenskih stijena i she-me 100 penjačkih smjerova, platneni uvez, ovitak u koloru, 16 stranica kolor priloga, na slovenskom jeziku. Iz navedenih bibliografskih podataka jasno je da se radi o alpinističkoj knjizi kakvu su penjači već odavna čekali. Imena autora garantiraju kvalitet. Jedino, cijena nije baš atraktivna: 15.000 dinara. No ako kupite više od 20 knjiga, dobit ćete popust od 10%. Izdavač je izradio lijep zidni propagandni plakat, s molbom da se izvjesi u prostorijama planinarskih društava.

• **»U prostranstvu crnog granita«** naslov je knjige Viktora Grošelja, poznatog slovenskog alpinista, koja govori o ekspediciji »Karakorum '86«.

• **»Knjiga od Đulinom ponoru.«** Zalažanjem članova Zavičajnog kluba Ogulinaca iz Zagreba u Ogulinu je održana prezentacija »Knjige o Đulinom ponoru« koja sadrži najnoviju istraživanja ogulinskog podzemlja. Na izdavački potporu Zavičajnog kluba osvrnuo se prof. dr. Marian Pribanić, a na ranjima istraživanja Đulinog ponora dr. geologije Srećko Božićević. Njegovo izlaganje bilo je po-praćeno snimcima dijapoziativa. Drugi predavač bio je inž. Darko Cucančić, član ekspedicije koja je istraživala ogulinski kraški fenomen. Spomenuta knjiga opisuje ta speleološka istraživanja. Sadrži mnoštvo grafikona, karata pečinskega sistema i fotosa. Izdavanje su pomogle i brojne društveno-političke organizacije Ogulina. Tekst je napisao inž. Marijan Cepelak. (D. Mamula)

• **»Vodič po putu »344 km za Titu«.** PD »Borac« iz Travniku, uspostavljajući transverzalu »344 km

za Tita», izdalo je i dobro opremljen transverzalni vodič-dnevnik, formate 14x20 cm na 54 stranice. Sadrži sve potrebne podatke za kretanje po transverzali, skicu puta i prostor za dokazivanje obilaska. Zahvaljujući dobroj suradnji sa štamparjom kombinata »Borac«, koja je štampala ovaj vodič, isto Društvo je izdalo i brošuru (dnevnik) marša »Borac« koji Društvo organizira svake godine za Dan ustanka naroda BiH.

(S. Kliko)

• Letak o Vlašićkoj transverzali. PD »Vlašić« iz Travnika je prošle godine tiskalo propagandni letak transverzale »Vlašić« koji se savija u obliku prospektka, dimenzija džepnog formata. S jedne strane sadrži dobro uređenu, trobojnu skicu transverzale, a s druge su izvođi iz dnevnika, autora Hidajeta Grabusa, o Travniku i Vlašiću, te tri uspjele fotografije, dvije s Vlašića i jedna Travnika.

(S. Kliko)

• Knjiga o Bosanskoj krajini. NIGRO »Glas« iz Banjaluke je 1981. tiskao vodič za ekskurzije »Znamenja revolucije« koji opisuje Bosansku krajinu. Vrlo dobro su opisana područja Glamoča, Jajca, Bosanskog Petrovca, Drvara, Bihaća, Grmeča, Kozare, Banjaluke, kao i Bosanske Dubice. Pošto su to krajevi kojima prolaze mnogi planinarski putevi vrijedno je imati ovaj vodič koji će dopuniti postojeće transverzalne vodiče. Na dvolistu, na sredini vodiča, je lejljni prikaz Bosanske krajine. (S. Kliko)

Vezni putevi i transverzale

• »344 km za Tita«. PD »Borac« iz Travnika uspostavilo je transverzalu »344 km za Tita« od Travnika do Beograda. Već 13. 7. 1986. prvi planinari tom trasom stiglo su u Beograd. Ona prolazi ljeđim planinskim krajevinama i kroz mesta naše starije i novije istorije. Trasa je markirana u jednom pravcu, od Travnika Beogradu, a ima slijed: Travnik, Turbe, Meokrnje (trasa Marša Borca na Vlašiću), Nemila, Pepelari, Ribnica, Zobik, Hum, Goječin, Osmaci, Mali Zvornik, Stolice, Zavlaka, Ljutica, Sviljevac, Tulari, Banjani, Grabovac, Obrenovac, Umka, Beograd. Može se preći za 11 dana, a osnivač ce svake godine organizirati kolektivni obilazak ako se prijavlji najmanje 20 kandidata.

• Obnovljeni IPP. U vrijeme Pražnja rada, skupina od osam planinara iz Zagreba je obnovila IPP »Labinskagu republiku« od Slavnika, Čičarijom na Učku. Od Slavnika do Kojnika nema promjene, dok su grebenom Zbevnice postavljena obilježja na drvenim stupićima s klasičnom označkom. Kako je predio travnat, sada je to poboljšano. Sa Gomile do Račje Vasi treba pripaziti na obilježja, te se kretati u pravcu puta Račje Vas – Mune ili sici u selo Rašpor, te odatle cestom do Račje Vasi. Dalje nema promjena.

• Nova transverzala »H«. Ovime vas želimo obavijestiti da 12. 07. 1987. g. otvaramo našu novu transverzalu kojoj je naziv »Planinarski putevi Hahlića kroz Pakleno do Nebesa«. Početak svečanog otvaranja Puteva H je 12. 7. u 13 sati ispred Pl. doma Hahlića. Dnevnik Puteva H može se naručiti pouzećem ili kupiti osobno u Tajništvu našeg društva PD »Kamenjak« Rijeka, 31000 Rijeka, Korzo 40, a nakon otvorenja prodavat će ga i domar pl. doma Hahlića. Karta s prikazom područja Puteva H prodaje se posebno, to jest nije obavezni dio dnevnika, jer ovaj sadrži shemu mreže svih puteva H, dok se Karta puteva preporuča onima koji se prilikom obilaska puteva H žele kretati do KT samo po proizvoljno planiranim najkratčim rutama. Cijena: Dnevnik Puteva H je 1000, a Karta Puteva H je 100 dinara.

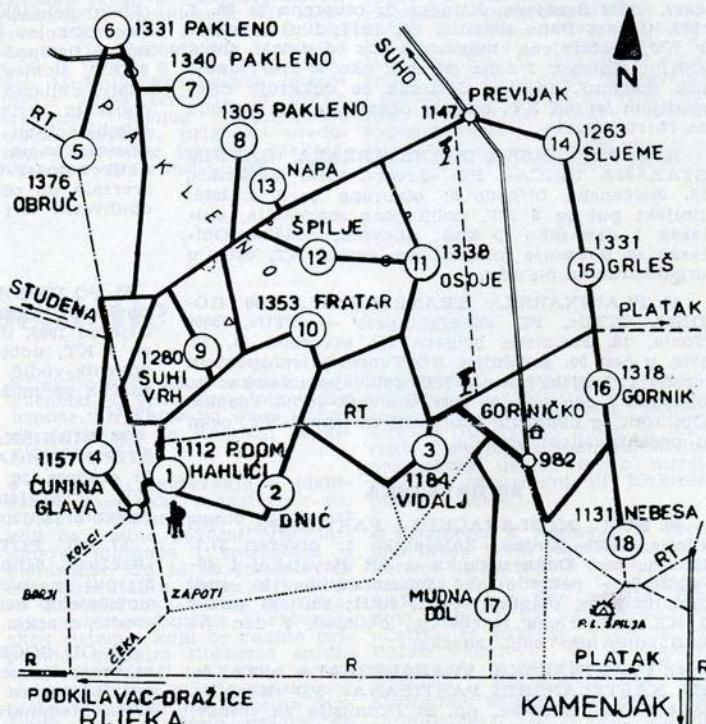
• 349 planinara prošlo je transverzalu »Štažama kaštelanskih par-

tizana.« Dana 11. 8. 1985. kod svečanog otvaranja 208, a ostali do konca 1986. Svi su dobili dnevničke i značke. Proverbiji tij. nosioci »Spomenice 1941« (ima ih 46 iz 7 sela Kaštela, živih ili umrlih) dobili su također dnevničke i značke. (za umrle dobila je njihova uža porodica). Osam prvorobaca je bilo na svečanom otvaranju transverzale, a od ostalih, živih i umrlih prvorobaca, po jedan član njihove uže porodice, da uveličaju otva-

ranje »Štaža kaštelanskih partizana« za koju su dali dio svog života. (Mate Grozdanić)

• Jaskanski planinarski put. PD Jastrebarsko izdalo je treće izdanje Dnevnika po putu, u koji su unijete izmjene na trasu. Vrijeme obilježja ograniceno je na pet godina. Dnevnik se može naručiti u društvu ili kupiti i u »Mladinskoj knjigiji« na Preradovićevom trgu u Zagrebu (cijena 600 din.).

PLANINARSKI PUTEVI HAHLIĆA KROZ PAKLENO DO NEBESE

LEGENDA

RT Riječka Transverzala

R Bratski planinarski put Ljubljana – Rijeka

— — markirani put

..... nemarkirani put

Brojevi: kontrolne točke na putevima Hahlića

VEZNI PUTOVI TRANSVERZALE U JUGOSLAVIJI

Nastavak iz NP 1-2/85. Podaci sadrže: naziv, adresu upravljača, datum osnivanja, tip, broj KT, vrstu markacije, trajanje puta, postoji li dnevnik, značka, poseban vodič, karta i ostalo. Natjecanje »Planinar transverzalac« u PDŽ Zagreb priznaje putove pod br.: 36, 37, 38, 39, 40, 46, 47, 48, 1, 55, 56, 57, 58, 59, 16, 17.

SR BOSNA I HERCEGOVINA

36. PUT TUZLANSKOG PARTIZANSKOG ODEDA. PD »Pejo Marković« Priluk, 75275 Serići (kod Tuzle); otvoren 1985. (?) i posvećen spomeni na NOB i legendarnom Konjuhu; linijski put sa 7 KT, uobičajena markacija, obilazak 2 dana; dnevnik-vodič, značka. Organizirani obilazak je za Dan borca, 4. 7. Obilazak puta se dokazuje kombinacijom žigova i fotografijom ispred KT (spomenici nisu označeni, već samo vrhovi).

37. PLANINARSKA PARTIZANSKA TRANSVERZALA »34 km ZA TITA«. PD »Borac«, 72270 Travnik, pp. 101; otvorena je 3. 7. 1986. u počast djelu i ličnosti Josipa Broza-Tita; linijski put s 14 KT, uobičajena markacija (jednosmjerna od KT-1 dalje) uz dodatak slova »T-B« (Travnik-Beograd), obilazak 11-15 dana; dnevnik-vodič, značka. Dokaz obilaska je fotografija ispred KT (označene red. br., inicijalima »T-B« i oznakom »34« osim spomenika i plan. domova) ili u organiziranom pohodu za Dan borca od 3. 7. kada obilazak potvrđuje organizator puta prigodnim žigom. Prvi 8 KT poklapa se s »Maršom boraca« (ima dnevnik i značku), pa se na kraju pohoda dobiti obje spomen-značke.

38. PLANINARSKA TRANSVERZALA »STAZAMA ROMANIJSKIH PARTIZANA«. PD »Željezničar«, 71000 Sarajevo, Ključka 2; otvorena je 26. 7. 1986. u čast Dana ustanka SR BiH; linijski put s 9 KT, uobičajena markacija uz dodatak slova »SRP«, obilazak 2 dana (20 sati, oko 60 km); dnevnik (karton), značka. Obilazak se dokazuje fotografijom ispred KT, osim u organiziranom pohodu za 27. srpnja.

39. PLANINARSKA TRANSVERZALA »RATNIM STAZAMA BIRČA«. PD »Javor«, 75440 Vlasenica, 19. Birčanske brigade 9; otvorena je 9. 8. 1986.; linijski put sa 6 KT, uobičajena markacija, obilazak 1 dan (oko 35 km), dnevnik, značka. Obilazak se dokazuje fotografijom ispred KT, osim u organiziranom pohodu.

40. PLANINARSKA TRANSVERZALA »50 GODINA TITU«. PD »Energoinvest — TTU«, 75000 Tuzla, 18. Hrvatske brigade 25; otvorena 13. 12. 1986. u čast 50. godišnjice RO Tvorница transportnih uredaja; linijski put s 8 KT, uobičajena markacija, obilazak 1 dan (oko 25 km), dnevnik-vodič, značka. Obilazak se dokazuje fotografijom ispred KT, osim u organiziranom pohodu.

SR HRVATSKA

46. PUT MOSLAVAČKIH PARTIZANA. PD »Yeti«, 41320 Kutina, Zaječarska 1; otvoren 27.7. 1985. u čast Dana ustanka u SR Hrvatskoj i 40-godišnjice pobjede nad fašizmom, te 110. god. organiziranog planinarstva u SRH; linijski put s 5 KT, uobičajena markacija, obilazak 1 dan (10 sati); dnevnik-vodič, značka.

47. PLANINARSKA TRANSVERZALA »STAZAMA KAŠTELANSKIH PARTIZANA«. PD »Kozjak«, 58212 Kaštel Sućurac, pp. 24 (Komisija za transv. T-SKP); otvorena 11. 8. 1985. u čast 40. godišnjice pobjede nad fašizmom i njegovanja tekovina NOB; linijski put s 18 KT od čega 13 obaveznih; uobičajena markacija uz dodatak slova »K«, obilazak 2 dana (oko 45 km) dnevnik-vodič, značka. KT su označene petokrakom zvjezdom, brojem KT i skraćenicom »T-SKP«; ako nema žiga obilazak se dokazuje fotografijom, upisom u knjigu na KT, sažetim opisom puta i svjedocima.

48. PSUNJSKI PLANINARSKI PUT. PD »Strmac« 55400 Nova Gradiška, pp. 52; otvoren je 26. 4. 1986.; linijski put s 9 KT, uobičajena markacija, obilazak 3-4 dana (25 sati), dnevnik-vodič, značka. Dokaz obilaska žigovima ili u organiziranom pohodu jednom godišnje na dan otvaranja puta.

49. GORANSKI PLANINARSKI PUT. PD »Tragom smrznutih partizana«, PD »Zagreb-Matica«, 41000 Zagreb, Bogovićeva 7; otvorena 22. 2. 1986. u sklopu tradicionalnog memorijala na Matici-pojani; linijski put s 13 KT (2 neobavezne), uobičajena markacija s dodatkom slova »G«, obilazak 4 dana (90 km); dnevnik-vodič, značka. Napomena: 1. dionica »Tragom Goranove mladosti« otvorena je 10. 6. 1984. i opisana je pod br. 41 u NP 1-2/85, a 2. dionica prema planu nije otvorena u 1985. Pored posebnih žigova na KT, obilazak se može dokazati i fotografijom, a treba upisati i datum obilaska.

33. JUBILARNIH 35 VRHOVA 1962 — 1987. PD »Triglav«, 41000 Zagreb, 8. Maja br. 19 (klub radnika »Plive«); ova tzv. »visinska transverzala« otvorena je 23. 2. 1987. u čast 25. god. PD; točkasti put s 35 KT (vrijede žigovi sa čitavog područja SFRJ); uobičajena markacija, obilazak proizvoljan; dnevnik, značka. Napomena: ista akcija opisana je pod br. 33 u NP 1-2/83 povodom 20. godišnjice PD. Uvjet je 20 žigova do 1000 m nadmorske visine, 10 žigova do 1500 m i 5 žigova preko 1500 m.

SR MAKEDONIJA

1. PRVA MAKEDONSKA TRANSVERZALA (ili »Zapadna Makedonska transverzala«), PD »Eleme« (Elektrotehnički i Mašinski fakultet), 91000 Skopje, Orce Nikolov bb. (prima poštu i dnevne u vremenu listopad-ožujak 15. 7. 1985.; linijski put s 8 KT, uobičajena markacija s dodatkom slova »EM«; obilazak 12 dana, dnevnik-vodič (na makedonskom jeziku), značka. Obilazak se dokazuje kombinacijom žigova i fotografija na KT, osim u organiziranom pohodu početkom srpnja-jula. U natjecanju »P-t« priznaje se kao »republička« transverzala do osnutka iste ili neke druge, koja će obuhvatiti širi teritorij SR Makedonije.

SR SLOVENIJA

55. PO VRHOVIH OKO KRISKIH PODOV. PD »Radovljica«, 64240 Radovljica, pp. 92: put je otvoren u jesen 1985. u čast 90-godišnjice PD; točkasti put sa 7 KT, uobičajena markacija, obilazak 3 dana; dnevnik-vodič, značka. Nakon obilaska vrhova značka se može podići u plan. domu na Kriškom jezeru.

56. RIBNIŠKA PLANINSKA POT »PO POTEH STIRIH BRIGAD«. PD »Inles«, 61310 Ribnica; put je otvoren 26. 3. 1986.; linijski kružni put sa 17 KT, uobičajena markacija, obilazak 4 dana; dnevnik (karton), značka.

57. PO POTEH KOZJANSKIH BORCEV. PD »Brežice«, 68250 Brežice (Marija Veble, Slomškova 3); put je otvoren 27. 4. 1986.; linijski put s 8 KT, uobičajena markacija, obilazak 1 dan; dnevnik-vodič, značka.

58. OD SOČE DO SOTLE E7-YU. PZS, Komisija za evropske pešpoti, 61000 Ljubljana, Erjavčeva 15; put je otvoren 12. 9. 1986. u čast 18. svjetskog konгрresa Međunarodnog saveza šumarskih istraživačkih organizacija (IUFRO), održanog u Ljubljani rujna 1986.; linijski put s 29 KT, posebna markacija — žuta točka u crvenom krugu uz dodatak »E7«, obilazak 15 dana (115 sati, oko 380 km); dnevnik-vodič, značka. Napomena: to je etapa Evropskog pješačkog puta E7 od Atlantika (Lisabon u Portugalu) do Crnog mora. U Jugoslaviju dolazi iz Italije kod prelaza Robič. U planu je nastavak od Kumrovecu preko Posavine i Podravine mimo

Beograda do Željeznih vratiju u Đerdapu i kroz Rumunjsku sa završetkom na Crnom moru (Konstanca).

59. GROSUPERLJSKA POT. PD »Grosuplje«, 61290 Grosuplje, Kolodvorska 4; put je otvoren 25. 10. 1986.; linijski kružni put sa 14 KT, uobičajena markacija, obilazak 3 dana; dnevnik (karton), značka. Napomena: pregledna karta općine Grosuplje može se nabaviti u Geodetskoj upravi u gradu (drug Petrič).

60. PLANINSKA POT »KOVINOTEHNA«. Planinska sekacija športno-rekreacijskog društva »Kovinotehna«, 63000 Celje. Mariborska 7; put je otvoren 1. 12. 1986.; točkast put s 30 KT, uobičajena markacija, proizvoljan obilazak (oko 30 dana kontinuirano); dnevnik, 3 značke: za 10 KT iz propisa dobiva se brončana, za 20 KT srebrna i za 30 KT zlatna značka; značka višeg stupnja uvjetovana je osvajanjem prethodne značke.

SR SRBIJA

16. SMEDEREVSKA TRANSVERZALA. PD »Čelik«, 11300 Smederevo, Karađorđeva 43 (tel. 026 25-700); otvorena je 12. 10. 1985.; linijski put s 20 KT, uobičajena markacija, obilazak 2-3 dana (80 km); dnevnik-vodič (na cirilici), značka. Napomena: kada nema žiga dokaz je fotografija. Osiguravaju vodiča za grupni pohod.

17. PLANINSKA TRANSVERZALA FRA »PUTEVIMA SPOMENIKA REVOLUCIJE«. PSD »FRA« (Fabrika rezogn alata), 32000 Čačak, Hajduk Veljkova 37 (tel. 032/43-222); otvorena 31. 5. 1986. u čast dana »FRA« i sjećanja na prvog sekretara Olivera Radonjića-Cicu; linijski put sa 6 KT, uobičajena markacija uz dodatak slova »TF«, obilazak 2 dana; dnevnik (karton) značka. U nedostatku žiga važi fotografija ispred KT.

Krešimir Ormanec

Speleologija

• Spiljarsko veče Mosoraša održano je 31. siječnja na planinarskom domu »Umberto Girometta« na Mosoru. Prisustvovalo je 60-tak članova i gostiju. Tom prilikom izvršena je podjela diploma uspešno završenim polaznicima XI splitske speleološke škole. U nastavku večeri održan je kviz znanja, sa speleološkom i općeplaninarskom tematikom. Trojica najboljih dobili su i vrijedne nagrade. Druženje se nastavilo dugo u

noć uz ugodne razgovore i pjesmu. (Mladen Mužinić)

• XI splitska speleološka škola održana je od 5. studenog do 27. prosinca u organizaciji PD »Mosor«. Instruktori i predavači bili su stariji članovi SO i stanice GSS iz Splita, a voda škole Mladen Mužinić. Propaganda ovogodišnje škole izvršena je preko sredstava javnog informiranja (radio, novine), prigodno uređenog društvenog izloga i plakata. Upisnina je iznosila 1000 dinara

i za taj iznos polaznici su dobili 5 m zamke i brošuru »Vodič kroz uređene špilje Hrvatske«. Predavanja su bila u prostorijama PD »Mosor«, a praktični dio na području Kozljaka, Mosora, Dalmatinske Zagore i vježališta na Marjanu. Bilo je upisano 23 polaznika, koji su u devet predavanja i sedam vježbi stekli osnovna znanja. Planinarski naslov speleolog-pripravnik steklo je 14 polaznika, koji su poslije stupili u članstvo SO-a. (Mladen Mužinić)

Alpinizam i ekspedicije

• Mount Everest nije najviši? Ako su točna mjerjenja pomoći satelita, K-2 je viši od M. Everesta. Znanstvenici zahtijevaju da se na isti način premjeri i M. Everest prije nego što se konačno utvrdi da je K-2 najviši vrh na svijetu. Prema proračunima ekipe Vašingtonskog sveučilišta K-2 je visok 29.064 a Everest 29.028 stopa. K-2 se nalazi u dijelu Kašmira koji pripada Pakistanu, u blizini kineske granice. Mjerjenje njegove visine obavljeno je pomoći aparata koji je primao signale sa satelita i tako veoma precizno mogao odrediti sve elemente potrebne da se izračuna visina planina. Ekipa koja je izmjerila visinu K-2 priprema se da na isti način premjeri i Mount Everest.

• Pohod Tjen Šanu. U okviru razmjene sa sovjetskim alpinistima, grupa od 14 jugoslavenskih alpinista boraviti će od 2. do 21. srpnja u području Tjen-Šana. Alpinistički logor »Ala-Arča«, u kojem će boraviti jugoslavenski alpinisti, nalazi se na granici

Kirgizije i NR Kine, a pruža mogućnosti za vrhunske alpinističke uspone. Organizacija ovog pohoda povjerena je Komisiji za alpinizam PSH.

• Uredaj za spašavanje u planinama. Austrijski znanstvenik dr. Norbert Nessler izumio je uređaj koji će znatno povećati vjerojatninara, alpinista i speleologa u planinama. On je na Institutu za eksperimentalnu fiziku Sveučilišta u Innsbrucku razvio kombinaciju primopredajnika i računar skog sistema, koja će znatno pomoći gorskim službama spašavanja, pružajući im brzo i precizno utvrđivanje mjesta unesrećene osobe. Taj izum ima izuzetno značenje, jer se često dešava da planinari ne mogu biti spašeni zbog teškoća oko utvrđivanja njihove točne lokacije. Korištenje klasičnih primopredajnika ne dolazi u obzir u takvim slučajevima, jer stijene »gutaju« elektromagnetske valove (sto je poznato vozačima koji prolaze kroz tunel, gdje im radio prestaje svirati). Međutim, korištenjem veoma niskih

frekvencija Nessleru je uspjelo konstruirati odašiljač, čiji valovi nesmetano prolaze kroz stijenu. Sirene tih signala može se iskoristiti tako da se (kompjuterskim) postupkom utvrdi točno mjesto gdje se unesrećeni ili blokirani planinar nalazi.

• Crnogori u Andama. U prošlom broju javili smo da je crnogorska alpinistička ekspedicija osvojila Aconcagua u Andama. Sada evo nekoliko detalja. Članovi su bili iz PD »Javorak« i PD »Čelik« iz Nikšića. Voda je bio Boško Vučanović. Od 10 članova četvero ih se popelo na vrh (23. siječnja). Ekspedicija je bila ekstremno skupa (oko dvije stare milijarde). Već je umnožen opširan izvještaj. U njemu se kaže: »Na ovoj udaljenosti osjećali smo da nam je Evropa domovina, a Jugoslavija kuća. Dolazak u Jugoslaviju doživjeli smo kao povratak kući«. Poslije uspona zadržali su se duže vrijeme kao gosti naših iseljenika koji su ih srdaćno primili i ispratili.

Vijesti

• Konferencija PSH održana je 28. veljače u Zagrebu. Prisustvovali su članovi Predsjedništva PSH, predstavnici regionalnih saveza i članovi Odbora samoupravne društvene kontrole. Na dnevnom redu su bili osnovni dokumenti za rad i djelovanje planinarske organizacije: Nacrt programskih osnova planinarske organizacije u SRH; Prijedlog Statuta PSH; Nacrt Pravilnika o poslovanju i upravljanju planinarskim objektima; Nacrt Pravilnika za dodjelu priznanja; Bilance prihoda i rashoda za 1986. godinu; Kodeks planinarske etike i Srednjoročni plan rada PSH. Zaključeno je, da se do ljeta sazove izvanredna Skupština PSH na kojoj će se razmatrati predloženi dokumenti i izabrati novi organi upravljanja PSH.

• "100 žena na vrh Mosora", tradicionalni planinarski uspon što ga već 14. godinu organizira PD "Mosor" iz Splita, ove je godine posjetilo više od 600 žena iz cijele Jugoslavije. Uz dobru organizaciju, po hladnom vremenu, popela se do Vickovog stupa i Gordana Kosanović, predsjednica splitske općine. Valja još spomenuti 85-godišnju Matiju Mikelić i desetogodišnju Mariju Spajpu. Ove dvije su dobile žlatnu značku za deset i više uspona.

• 119. savjetovanje ZPP-a održano je 15. ožujka u Lovačkom domu u Konjišćini, a domaćin je bilo PD "Gradina" iz Konjišćine. Uz delegate društava učlanjenih u Planinarski savez ZPP-a na savjetovanju su bili i predstavnici Međudruštvenog odbora zasavskih planinarskih društava s kojim je počela uspješna suradnja. Ocenjeno je da se dosadašnji planovi rada uspješno ostvaruju i donijet je program rada za ovu godinu. Značajnije zajedničke akcije su: Tragom Titovog djetinjstva u povodu Dana mlađadi u Kumrovcu, Slet mlađih planinara Hrvatskog zagorja koji će u rujnu na Medvednici prirediti PD "Zagreb-Matica", memorijali "Ivo Lipovšćak", "Anka Ivić" i "Janko Mišić", Partizanski marš prijateljstva na Samoborskom gorju, "Krenimo u susret zdravlju" iz Ivance na Ivanšćicu u povodu Dana borca, otvaranje Medimurskog planinarskog puta, škole planinarskog podmlatka i tečaj za zaštitu čovječeve okoline na Kalniku. Osnovan je i "Arhiv ZPP-a" sa sjedištem u Ivancu pri PD "Ivančica", donijet je Društveni dogovor o radu Arhiva i za voditelja imenovan Cvjetko Soštaric. Slijedeću godinu dana predsjednik PS ZPP-a bit će Milan Turkalj iz Varaždina, a iduće savjetovanje je 21. lipnja na Donačkoj gori i prireduje ga PD "Rogaška Slatina".

(C. S.)

• PD "Krndija" iz Našice se među prvima uključilo u akciju prikupljanja sredstava za obnovu planinarskog doma na Jankovcu.

Prikupili su 43.500 dinara i uplatili na Žiro-račun 33600-678-1097. Vjerujemo, da će njihov primjer slijediti i ostala planinarska društva. (J. Kopić)

• PD "Višnjevica". Iskovano je drugarstvo planinara iz Ravne Gore u Gorskom kotaru i planinara iz Zagreba. Počelo je s počinom po Bjelolasici i gradnjom planinarskog skloništa. Tako su članovi PD "Rade Končar" i "Višnjevica" iz Zagreba posjetili članove PD "Višnjevica" iz Ravne Gore na godišnjoj skupštini, čestitali im na uspjesima i predali album prijateljstva gdje je slikom i riječju opisan tok gradnje skloništa.

(D. Mamula)

• Dječje redute PD "Opatija". U sklopu održavanja ovogodišnjih karnevalske priredbi na opatijskom području, članovi PD "Opatija" s uspjehom su i ove godine organizirali tradicionalne maskirane dječje redute u dvorani hotela "Kvarner" u Opatiji. Bile su vrlo dobro posjećene. Ukupno je održano pet reduta. Maškare je zabavljao popularni muzički sastav iz Opatije "Bonaca", a najljepše male maškare dobole su nagrade. Voditelj programa bio je popularni Livio Grozic-Liki.

(Radovan Trinajstić)

• "26. smrznutih partizana". I ove je godine u snježnom Gorskom kotaru održan memorijal "26. smrznutih partizana", što se svake godine održava na legendarnoj Matič-poljani kod Mrkoplja. Održan je od 20. do 22. veljače pod pokroviteljstvom Sabora SR Hrvatske. Ovogodišnji jubilarni, 25. po redu memorijal, nadmašio je po broju sudionika sve dosadašnje; bilo je prisutno skoro 7 tisuća ljudi iz Gorskog kotara i cijele zemlje. U čast Memorijala izdane su i spomen-razglednice u tiraži od 10000 primjeraka, izdan je i Zbornik dosadašnjih nagradenih umećenika radova i održana i izložba ovogodišnjih radova učenika. Na tradicionalnom maršu od Jasenika do Mrkoplja, uz veliko učešće planinara mnogih PD iz Zagreba, Delnice, Mrkoplja, Ravne Gore i Rijeke i drugih gradova, bili su i izviđaci, građani i prijednici JNA. Memorijal je upotpunio i skijaško takmičenje jugoslavenskih memorijalnih skijaških kup "Maršal Tito", a održano je i prvo prvenstvo TO republike i pokrajina u patrolnom trčanju. Na završnici održano je tradicionalno tkmčenje skijaški maraton "26 smrznutih partizana".

(D. Mamula)

• Riječka planinarska tribina. U mjesecu februaru je u Domu JNA u Rijeci održana Planinarska tribina pod nazivom "Ekvador - zemlja vulkana". O ovoj dalekoj južnoameričkoj zemlji troga prikazani su dijapositivi. Predavač je bio Mario Schiavatto. Ulaz besplatan.

(D. Mamula)

• Članovi PD "Ravna gora" u petak, 20. veljače u Varaždinu

primili su Planinarsku štafetu "Bratstvo i jedinstvo" od članova PD "Bilo" iz Koprivnice. Tog je dana organizirano i predavanje uz diapositive "Kroz Kamničke i Julijske Alpe" koje je održao planinar s dugogodišnjim planinarskim stažom, Đuro Makšan. Idućeg dana je Štafeta bila javno izložena u Glavnoj posti grada, a u nedjelju su članovi planinarskih društava "Ravna gora", "Dugivrh", "LTA" i "Grebengrad" organizirali zajednički izlet i nošenje Štafete na Grebengrad. U ponedjeljak, nakon svečanog programa na kojem su sudjelovali i učenici Recitatorske grupe OS "B. Plazzeriano" te Omladinsko KUD "Milića Pavlić Kata" iz Varaždina, Štafeta je krenula iz Varaždina u pravcu Slovenije gdje su je svečano preuzeuli planinari PD "Zeljkočić" iz Celja. (Mira Sincek)

• Stanica GSS Delnice. Na Popovoj Sapki deset članova Gorske službe spasavanja iz Delnice boravili su na stručnom usavršavanju. Pod stručnim vodstvom učitelja skijanja Marija Kanjera sviadali su tehniku skijanja i ekstremnog skijanja na usponima i padinama. Ovu školu sami su finansirali. Delničani Bruno Stipanicic i Hrvoje Babić su se popeli na skijama na Titov vrh, iako su vremenski uslovi bili zimski i otezavajući.

(D. Mamula)

• Planinarska omladinska štafeta "Bratstvo i jedinstvo 87" koja je ove godine krenula sa Fruške gore, boravila je sredinom ožujka u Dalmaciji. Nju su članovi splitskog "Mosora" i kninske "Dinare" 17. 3. preuzeuli od planinara iz Titovog Drvara i odnijeli je u planinarski dom Brezovac na Dinaru gdje je prenoćila. Sutradan je po izuzetno teškim zimskim uvjetima iznesena na vrh Dinare (1853 m) i vraćena u Knin. Nakon Knina je stigla u Split gdje su se članovi Speleološkog odsječa i polaznici Planinarske pionirske škole, inače učenici Osnovne škole "Veljko Vlahović", iznijeli na vrh Marjanu i odatle u mornaričku luku Loru u posjetu podmorničarskoj jedinici, odnosno bili su gosti posade na podmornici "Uskok". Poslije Splita Štafeta je nastavila put Livnu gdje su je preuzeeli planinari PD "Cincar".

(Milorad Mrdaković)

• PD "Gradina". Na redovnoj skupštini PD "Gradina" iz Konjišćine rečeno je da se planovi rada ostvaruju, a najviše se planinari na Ivanšćicu, Medvednicu i na Grebengrad. Konjišćinci su bili i u Kumrovcu, dva puta na Triglavu, na Velebitu, a obišli su i Kapelski planinarski put. Praktički svake druge nedjelje planinari se druže s prirodom i redovito održavaju planinarski put od Konjišćine na vrh Ivanšćice. Uz izlete ove će godine raditi na revitalizaciji starog konjišćinskog grada, otvoriti školu planinarskog podmlatka i osnovati foto-sekciju.

(C. S.)

Koji posjetilac Bijelih stijena nije u domu PD »Rade Končar« upoznao dragoga Miha kao srdačnog domaćina i nesrećnog planinara? Njega nema više! Bio je težak srčani bolesnik. Dana 13. ožujka stigla je Predsjedništvo PSH njegova karta s ovim tekstom: »Dragi drugovi! Javljam Vam se da sam operirao srce i da je sve u redu. Lijep pozdrav svima.« Nekoliko dana poslije stigla je tužna vijest: Miha je 7. ožujka kod kuće iznenada preminuo. Izgubili smo zaslužnog i marljivog člana, svestranog planinara i nezabranovanog druga. Po zanimanju bio je fotograf u mirovini. Njegov odlazak nenadoknadiv je gubitak za naš Savez, kojemu je on posvetio sav svoj amaterski žar od 1971. godine pa doslovno do posljednjeg časa u svom prekratkom životu. Godine 1971. ušao je u PSH kao član nadzornog odbora. Na skupštini 1975. ponovno je izabran na tu funkciju, a na skupštini 1980. ušao je u odbor društvene kontrole gdje je svojim oštrim i dobronamernim primjenjebama pomogao u radu i stekao simpatije svih članova predsjedništva. Zato nije ni čudo da je 1985. postao i članom tога predsjedništva, i otada vodio komisiju za dodjelu priznanja. Na tim funkcijama obavio je golem posao i nema za to dovoljno zahvale, jer su naša priznanja tom radu, premda najviša moguća, ipak samo simbolična. On je već 1968. godine dobio Zlatni znak priznanja PSH, godine 1974. Zlatni znak priznanja PSJ, a postupak za dodjelu našega najvišeg priznanja, plakete PSH za životno djelo, pretekla je njegova iznenadna smrt. Nema više među nama našega popularnog Mihe, ali ćemo njegovu temperamentnu ličnost zapamtiti kao neprežaljenog druga, koji nije žalio da i svoje posljedne snage, posljednje trenutke života, pokloni organizaciji kojoj se priklonio još u svojim mlađim danima. Ž. P.

● Planinari uz Dan željezničara. Iako je trebalo 11. travnja krenuti iz Zagreba u 5 sati, to nije bila preprička da odvažni odu do Ljubljane, te odatle posebnim vlakom do Verda (preko 400 planinara iz Celja, Maribora, Ljubljane, Zagreba i drugih mesta iz Slovenije). Dan je bio sunčan i ugodan za šetnju. Na cilju u Borovnici svaki sudionik dobio je prigodnu značku, koja je simbolizirala 8. pohod. Vlak s parnom lokomotivom i klasičnom garnitutom bio je poseban doživljaj. Sutradan je održan 26. susret planinara željezničara Slovenije i Hrvatske na Pohorju kod Mariborske koče. Opet lijepo vrijeme, tako, da smo uživali u proljetnom suncu, a okolina puna planinskog cvijeća.

(Josip Sakoman)

● Doma »Anka Ivić« na Ravnoj žori ima stalnog opskrbnika i bit će otvoren svakog vikenda, a po dogovoru i najavi već u petak u poslijepodnevnim satima prima grupe. Dobro je opskrbljeno, može dobiti kompletan pansionski uslugu, ukusnu hranu i raznovrsna pica. Na noćenje može primiti oko 90 osoba. Lako je dostupan pješacima i motoriziranim izletnicima, a okolina obiluje mnogim zanimljivostima i prirodnim ljepotama. Provedite ljepe i nezaboravne trenutke u ugodnom ambijentu našega doma i uživajte u ljepotama naše drage Ravne gore!

(M. S.)

● PD »Sokolovac«. Ova je godina za požeške planinare, članove PD »Sokolovac«, počela plodno i raznovrsno. Tako je u mjesecu siječnju održan »Planinarski tjedan« u toku kojeg je održana izložba, pet predavanja uz prikazivanje dijafilmova, te dva izleta. Autori izložbe »Covjek i planina«, Zlatko Smerke iz Varaždina i Tomislav Đurić iz Zagreba, govorili su o istoj temi, a Mato Lukavačević i dr. Tomislav Sablek o aktivnostima požeških planinara i članova GSS. Dr. Ignac Munjko iz Zagreba održao je dva predavanja o mogućnostima planinarenja po jadranskim otocima. Organizatori su bili vodici društvenih izleta. Početkom veljače požeški planinari su srdačno dočekali i ispratili Planinarsku štafetu mlađosti »Bratstvo i jedinstvo«, a krajem veljače održali redovnu izbornu skupštinu kojoj je bio prisutan redoran broj članova. Za predsjednika ponovno je izabran Ivo Martinek. Polovinom ožujka su organizirali pete »Papuće jaglave«, planinarsko-rekreacionu manifestaciju posvećenu Danu žena. Unatoč lošem vremenu ovaj put se na stazi kroz Papuk našlo blizu 800 sudionika s područja Požeške kotline i trinaest mjeseta Hrvatske, Slovenije i Bosne. Tijedan dana kasnije su u Planinarskom domu »Lapjak« organizirali koncert i zabavu s tombolom, čiji prihod je namijenjen obnovi doma na Jankovcu. Na koncertu i zabavi, бесплатно su nastupili članovi popularnog sastava »Tamburica« iz Starog Petrovog Sela. (Ivan Jakovina)

● PD »Zlatar Bistrice« je svoju drugu redovnu skupštinu održalo 27. ožujka u mjesnom Lovačkom domu. U protekle dvije godine »mladi« zlatar-bistrički planinari imali su više izleta; Tragom prvog izleta HPD-a, na srednji i sjeverni Velebit i na zagorske planine, nadalje su bili na sletovima planinara Hrvatskog zavojja, a svake godine u povodu Dana Republike posjećuju Ivanšicu. Sami priređuju planinarske predavanja i kestenijade, a rješili su u svom mjestu i pitanje cruštenih prostorija. Ove godine obilježiti petu obljetnicu rada izletima na zagorske planine, južni Velebit, Učku, Bjelašnicu i na Kanin. Predviđaju i osnivanje planinske sekcije.

Na skupštini su izabrani i novi organi upravljanja, a za predsjednika je ponovo izabran dr. Ivan Santek. (C. S.)

● PD »Ravna gora« iz Varaždina održalo je 27. ožujka skupštinu. Prisustvovao je velik broj članova i gostiju. Započela je prikazivanjem zanimljivih dijapoza posvećenih temi »Kamen i cvijeće«, a rani se dio sastojao od iscrpnih i dokumentiranih izvještaja. Svaki je sudionik dobio štampane materijale s podacima o financijskom poslovanju u protekloj godini te prijedlog prihoda i rashoda i plan rada društva za iduću. Nakon diskusije Seniorska je skupina organizirala u prostorijama RO »Sumanija« Varaždin vrlo uspješno i veselo drugarsko veče.

(Mira Šincek)

• Općinski planinarski savez Travnika koji čine društva »Borac«, »Vlašić«, »Dr. Milivoj Jambrišak«, »Galica« Turbe i »Karauskog gora« iz Karaula, i ove godine bilježi plodan rad i međudruštvenu suradnju. Podjelo je zajedničkim docećima Nove godine na Vlašiću, Cusinama i Dubokoj, zatim masovnim pohodom na planinu Inać i Igmanski marš te obilaskom olimpijskih borilišta.

• PD »Strmac«. U okviru planjedna u Novoj Gradiški, koji je trajao od 1. do 7. II 1987, članovi PD »Strmac su se angažirali u popularizaciji planinarstva među građanstvom i uredili u izlogu Robne kuće u centru grada izložbu planinarske opreme, planinarskih karata, albume, fotografije, diplome i priznanja koje je društvo dobilo. U osmogodišnjoj školi »Josip Krajačić Prika« otvorena je izložba plan. fotografije, a zatim su ing. Zlatko Smerci i novinar Tomislav Durić održali zaista uspješna predavanja. Dana 7. II. 1987. u velikoj sali hotela »Strmac« održana je god. skupština PD »Strmac« kojoj je prisustvovalo gotovo 200 članova i užvanika. Delegat PD »Željezničar« iz Zagreba poklonio nam je veliki grb grada Zagreba za dobro suradnju, a predsjednik PD »Petrov vrh« iz Daruvara album s fotografijama koje su snimljene prilikom otvaranja »Punjskog planinarskog puta« i njegovog prvog kolektivnog obilaska. Uz svaku fotografiju priložen je i adekvatan tekst kao trajno sjećanje na pređeni put. Bilo je govor i o izgradnji skloništa na Brezovom polju, po-pravku Sumarske kuće na Lipovim podovima i o dobivanju zidane zgrade SOFK-e na Strmcu. Donešen je i usvojen plan rada za 1987. Planinari Nove Gradiške zaista se trude da organizaciju još bolje omasovje i da ideju planinarstva izdignu još više, jer ona to i zasljužuje.

(prof. Mladen Vidaković)

• Obnovljen dom »Malačka« na Kozjaku. Akciju obnove ovog objekta poduzeo je Brodogradevna industrija »Split« uz suglasnost PK »Split«. Tako će ovaj objekat zajedno sa plan. kućom u neposrednoj blizini činiti sadržajno jedinstvenu cjelinu. Otvaranjem ovog objekta otvaraće se Splišćima velike mogućnosti aktivnog boravka u prirodi i planini. Tu se vidi mogućnost spajanja planinarstva i aktivne rekreativne. Predviđa se uspajšnja suradnja s Odborom za rekreativu radnika Brodogradne industrije »Split« i organiziranje posjeta radnika i građana. Plan. putovi i staze svojom razgranatošću omogućavaju duž kretanja do pojedinih planinskih vrhova uzduž čitavog Kozjaka i drugih okolnih planina. Nova uređena kružna rekreativna staza i svakom posjetiocu dostupne kraće rekreativne staze, omogućavaju aktivnu rekreativu u prirodi i planini. Nova rekreativna staza obuhvaća raznolik planinski reljef s ukupnom dužinom od 9 km i visinskom razlikom od 200 metara. (Milan Sunko)

• Prva planinarska pionirska škola FD »Mosor« Split, početkom mjeseca travnja, uspješno je završila rad. Na završnom satu je od 60 polaznika 58 dobilo diplome o završenoj školi, a 7 najboljih polaznika nagradeno je simboličnim nagradama. Planinarskim dnevnicima PSH. Svi su polaznici škole postali članovi splitskog »Mosora«, odnosno Planinarske sekcije Doma JNA Split koja je bila neposredni realizator škole za planinarski podmladak. Uspješnom radu škole doprinijela je i veoma dobra suradnja Osnovne škole »Veljko Vlahović« čiji su učenici IV razreda bili polaznici škole. U osnovnoj školi je organizirana Izletničko-planinarska sekcija kao oblik izvannastavne školske aktivnosti, i družina »Mladi planinar« u Planinarskoj sekciji Doma JNA Split kao sastavni dio ove planinarske organizacije.

(Milorad Mrdaković)

• PD »Runolist« iz Sarajeva javlja, da je izasao iz tiska dugo očekivani dnevnik »Sarajevske transverzale«. Cijena je 1500 dinara u koju je uračunata i značka. Narudžbe slati na adresu: PD »Runolist«, 71000 Sarajevo, Bratstva jedinstva br. 2.

• Pomognite obnovu Doma na Jankovcu koji je izgorio za Novu godinu. Većina sredstava je već prikupljena, ali pristizu novi računi koje treba platiti. Ziro račun PD »Jankovac« je 33600-678-1097.

• »Učka 87« održava se 20. rujna. Peti tradicionalni pohod planinara Jugoslavije na Učku u povodu obljetnice povijesnih odluka o prijepoznji Istre i Rijeke Hrvatskoj bit će u nedjelju 20. rujna. U 11,30 sati se na Vojaku, vrhu Učke održava centralna proslava. Toga dana autobus kreće iz Rijeke s parkirališta »Delta« u 8 sati i voze do planinarskog doma na Poklonu, odakle do vrha ima sat i po uspona. Prijevoz se može rezervirati u tajništvu PD »Kamenjak«, Rijeka, Korzo 40, pismeno ili telefonom 051-31-212 utorkom i petkom od 18 — 20 sati. Društva koja dolaze na Učku ranije, bit će smještena pod šatore, ali su dužna unaprijed javiti broj članova te vrijeme dolaska i povratka. Cijene: večera i noćenje na Učki 1500, objed na Učki 700, prijevoz Rijeka — Učka — Rijeka 2000 din.

• »Slike iz povijesti hrvatskog planinarstva«, čija je naslovna stranica reproducirana na zadnjoj strani omota, može se dobiti u Planinarskom savezu Hrvatske (Kozarčeva 22) po cijeni od 2.000 din. Salje se i uz otkupninu poštom. Za više od 5 primjeraka 20% popusta.

Kupujem, prodajem...

• **Kupujem** »Naše planine« štampane prije 1975. godine, Hrvatski planinar, kao i druge časopise ili mijenjam. U obzir dolaze i sva druga planinarska izdanja. Sakib Kličko, Eulići 41 Jajce.

• **Kupujem godišta i rasparene brojeve »Naših planina« od 1949. do 1981. radi dopune biblioteke Komisije za povijest sporta pri**

SOFK-i Zagreba. Ponude slati na adresu: Nikola Kizem, Rade Končara 250 IV Zagreb, tel. 317-944.

• **Prodajem** slovenski »Planinski vestnik« 1900 — 1986. godinu, ukupno 64 godišta, dijelom uvezano, komplet »Alpinističkih razgleda«, dvanaest zadnjih godišta »Naših planina« i Badurine vodiče. Pismene ponude prima redakcija »Naših planina«.

Ispravci i dopune

• **Jedan ispravak i isprika.** U NP 9-10, 1986., potkrala se na str. 152. u članku Smilje Petričević »Jedan siv i tmuran dan« neugodna tehnička greška. Na kraju članka je bez ikakve oznake upao jedan odломak iz članka drugoga autora koji nema nikakve sadržajne veze s ovim napisom. Iako su čitaoci vjerojatno i sami shvatili da se radi o tehničkoj greški, ispričavamo se i njima i autorici.

• **Ispravke i dopune članku »Kav-**

kaz '86« (NP 11—12, 1986). Uz PD Jezersko, organizator je bio i AO Novi Sad (prevoz do Moskve i boravak sovjetskih alpinista na moru). Budući da sam se služila njemačkim kartama sva imena su pisana njemački (npr. Tschegetau, a bolje je Čegettau). Umjesto to sedlo Garvaš, ispravno je Gučači, umjesto Kabardisko Pabar-dinsko. Visina Zapadnog Elbrusa je 5642, a Istočnog 5621 m.

(Snježana Bilač)

ZAHVALUJEMO SE

Na poziv izdavača »Naših planina« pretplatnicima da, tko može, uplati umjesto nominalne preplate (2000 din) ekonomsku (3000), odazvao se neочекivano velik broj planinara. Hvala im na tom lijepom gestu, koji će omogućiti da se ubuduće naslovna stranica tiska u koloru. Najveći prilog dalo je, kao i prošlih godina, PD INA OKI iz Zagreba (30.000 din). Iako je broj darovalaca velik, objaviti ćemo njihova imena, jer je i to jedan oblik izražavanja zahvalnosti. U ovom broju donosimo imena Zagrepčana čiji je doprinos stigao do početka travnja, a u idućem broju ostalih darovalaca.

Za razliku od nesobičnih planinara, nije malen broj ni onih drugih koji plate pretplatu tek nakon pismene opomene, čime prouzrokuju dodatan trošak i posao, a ima čak i takvih koji opomenu smatraju uvredom (?!). Ove godine smo brisali s popisa »pretplatnika« one koji nisu platiti pretplatu ni za 1986. godinu — njih oko stotinjak. Njihova »zaboravljivost« mogla bi se nazvati i drugim, ne baš lijepim nazivom.

I na kraju, pošta nam često vraća časopis s naznakom »odselio« ili »nepoznat na toj adresi«. Ako ste se preselili, javite nam novu adresu. Provjerite je li vaš poštanski sandučić ispravan i naslov na njemu čitak.

Žarko Alujević
Jurica Ambrošić
Petar Armanini
Željko Audi
Zvonko Bakašić
Mladen Balen
Damir Bajs
Krešimir Bartaković
Ivo Batić
Željko Bišćan
Ivo Bojanović
Mladen Bradač
Anita Branica
Slavko Brezovečki
Stjepan Canjer
Vesna Čaplar
Neven Čobanov
Dr. Radovan Erega
Igor Farkaš
Dr. Sergije Ferlan
Damir Flego
Tomislav Franković
Zlatan Fröhlich
Vlado Galinec
Donald Gašparac
Edo Glas
Zlata Godler
Gojak Branimir
Ing. Mara Golac
Jovica Gostimir
Zlatko Gros
Martin Hajić
Vilim Hamp
Oto Hanzl
Ljubica Havović
Feliks Hladnik
Vlado Horvat
Zvonko Husnjak
Aleksandar Ivančić
Goran Ivanišević
Krunoslav Jambriško
Ladislav Josipovski

Želimir Kantura
Stipe Kolak
Franjo Kordić
Zlatko Kosidac
Vilim Kotník
Božena Kralj-Vrsalović
Dr. Dragutin Kremzir
Damir Kuzmanić
Olga Ladavac
Zlatko Lazić
Prof. dr. Zdravko Lorković
Ing. Antun Magdalenić
Fanika Majerić
Josip Majnarić
Marjan Malus
Josip Marion
Slavica Marković
Diana Marković
Stjepan Marović
Ivan Materljan
Nenad Matočec
Karlo Matz
Zdenka Mažuran
Zoran Medenica
Goran Mihelčić
Darko Mihelj
Mirko Mirković
Josip Moser
Dragutin Moses
Bogomil Nadu
Borna Nikolić
Željko Novak
Marijan Novinc
Neven Obradović
Vladimir Orešković
Pavle Pandžić
Božica Papeš-Mokos
Martin Pastuović
Mihaило Pavlić
Jadranka Perica
Karlo Petrečija
Ivan Pevec

Ing. Zvonko Polaček
Stjepan Posavec
Tihomir Predrijevac
Marijan Pribanić
Hrvoje Primuš
Irena Pučar
Hrvoje Purgar
Goran Rački
Elizabeta Rybak-Budić
Katica Salopek
Schilhard Bogović-Benzon mr.
ph. Miroslava
Vera Sidar
Zlatko Sinkovski
Željka Smolec
Slavko Smolec
Antun Somek
Milorad Stanić
Levin Stary
Ruža Stilinović
Vilim Strašek
Zorka Šafar-Gruden
Stjepan Šalković
Vladimir Šarić
Milan Šestak
Ing. Josip Šikić
Ivica Škunca
Božena Šmuk
Ivan Šoštarić
Zvjezdana Sprung-Deduš
Zdeslav Tajić
Rudolf Travinić
Miroslav Tučkorić
Ante Tuđman
Josip Ungarov
Marko Vidoni
Vilim Veselko
Dr. Franjo Vrus
Lada Vujičić
Dubravka Zoričić
Nikola Živčić

Dr. Željko Poljak

Slike iz povijesti hrvatskoga planinarstva

NOVO! Povijesni prilog koji je 1984-87. izlazio u nastavcima kao prilog »Naših planina«, sada se može dobiti uvezan kao knjiga. Poluplatno, 300 stranica, 655 slika